

34705, 12, C, 2, 28

— IX. zvezek —

POVESTI

slovenskemu ljudstvu
v pouk in zabavo.

Zbral in uredil
ANDREJ KALAN,
urednik „Domoljuba“.

Ponatis iz „Domoljuba“.

IX - V

V Ljubljani 1896.

Založilo „Tiskovno društvo“.

Cena 20 kr.

Tisk „Katoliške Tiskarne“.

Dobiva se v „Katoliški Bukvarni“.

I.

Gospod Jožef.

Povest. — Spisal Tr.

Zadnja leta prejšnjega stoletja so v francoski zgodovini krvav madež, ki ga ne izbriše vsa slava prejšnjih in poznejših časov. Najvišjo oblast so si prilastili brezbožni kričaći, svoját brez načel, brez duha in srca. Te ljudi je tako omamila njihova moč, da so tako rekoč zblazneli. Gospodarili so grozovito. Kdor je bil še količkaj pošten, kdor si je upal po svoje misliti ali se celo upirati novim, brezumnim napravam, vsak je izgubil glavo in kri je tekla, kakor nikdar prej.

Najhujše pa se je godilo duhovnikom. Novi gospodarji so uganili, da imajo sami zapovedovati cerkvi in njenim služabnikom, a papež naj molči in naj se ne vtika v francoske stvari. Zato so najprvo ugrabili cerkveno premoženje, potem pa so zahtevali od duhovnikov, da prisežejo zvestobo svojim novim poglavarjem. Samo malo jih je priseglo, drugi pa so se vsi odločno uprli in so rajši trpeli preganjanje in smrt, kakor da bi se izneverili veri. Skrivali so se in brali sv. maše po gozdih in drugih zakotjih.

A niso se upirali samo duhovniki. Ko so krvoloki v Parizu obglavili celo blagega kralja Ljudevita in umorili naposled kraljevo sestro Elizabeto, završalo je po mnogih krajih prostrane Francije in z orožjem v roki so se dvignili meščani in kmetje za svojo vero, za svo-

jega kralja, mladega sina Ljudevitovca. A kakor bi hotel Bog pokazati, kam zabrede človek, če ne stavi mej svojim strastem — — vsi upori so bili zaman. Z ognjem in mečem so se maščevali oblastniki; požigali so vasi, rušili mesta in morili neprestano, kakor bi ne bili nikdar siti krvi.

Tam na severu, v deželi, ki se ji pravi Vendée, divjala je vojska več kot dve leti. Duhovniki so z razpelom v roki navduševali kmete, naj se hrabro bore za vero in za srečo domovine, in borili so se tako pogumno, da jih velikanske vojne nikdar niso mogle do cela uničiti in da so naposled le dosegli, kar so hoteli. Sveta stvar je vdahnila njihovim rokam nepremagljivo moč.

I.

Vročega poletnega dne 1. 1793. je bilo v trgu Prevalu na severnem Francoskem vse nemirno in nenavadno razburjeno. Vladni komisarji in njihovi služabniki in privrženci so nosili glave po konci, kakor bi vladali vsemu svetu. Pa četudi so se vsi napihovali, kolikor so se mogli, tako ponosnega in čestitega se ni delal nikdo, kakor brivec Marget. Vrat je visoko stegnil in pri tem nagnil glavo nekoliko nazaj; svoja tenka ustna je stisnil in pomolil dolenje tako naprej, da je bilo čisto blizu ostremu, rdečemu nosu; z očesi pa je zdaj pa zdaj malo pomežikal in privzdigal obrvi na vso moč.

Od zgodnjega jutra je že letal po trgu okrog, a vendar se ni čutil nič utrujenega, kajti v srcu je bil tako zadovoljen, da je pozabil na vse drugo.

•Zdaj boš videl, ti slepar, kdo je močnejši, ali ti, ali jaz!« mrmral je Marget sam za-se, ravno ko je

prišel do gostilne »pri trti«. Na cesto se je slišalo glasno jezno govorjenje, a ni se moglo razumeti, ker so govorili in kričali vse navskriž. Brivec malo postoji ob oknu da bi prisluškal, in misli: »Ali bi šel, ali ne bi šel?« Naposled se odloči — »pa pojdem!« in stopi v nizko, prostrano sobo, ki je bila polna skoro samih mladih fantov.

»No Marget«, pozdravi ga zaničljivo mladenič, ki sedi v kotu, »kaj pa si videl, ko si gledal skozi okno? Pomisli, kaj bi se lahko zgodilo, ko bi jaz tačas kozarec zagnal v šipo.«

Gosti se glasno zasmеjejo, brivec pa molči in se dela, kakor bi bral uradni list, ki visi na steni.

Danes ni nedelja in tudi ni semnja daleč na okoli, pa vendar je v prevalških gostilnah vse natlačeno ljudij. Največ jih je »pri trti«. A danes nisi videl brezskrbnih obrazov, kakoršne imajo navadno razposajeni pivci, niti nisi čul veselega govorjenja in petja. Kdo bi tudi pel v takih časih, ko vse plaka in vzdihuje in trepeče od straha?

Koliko čvrstih mladeničev je že padlo na meji v nesrečni vojni in še vedno in vedno zahtevajo družih, da prelijó kri za krivično stvar, v blagor onim, ki tako neusmiljeno zatirajo vero očetov in svojo domovino. Kdo pa bo obdelaval polje, kdo bo pomagal starim roditeljem? Kdo bo preživil otroke, če mora oče na vojsko? Kaj naj počne onemogla mati brez svojega sina?

V Prevalu so sklicali vse mladeniče in može do štiridesetega leta. Če si dovolj močan, poveži si culico pa hajd na mejo! Kmetom je vzkipela kri. Duhovnike preganjajo, kralja so umorili, in zdaj so se spravili še nanje? Zakaj pa ne gredó v boj sami, ko jih je zadosti in še preveč, in so tako navdušeni za svojo stvar?

Ni se torej čuditi, da so »pri trti« tako neprijazno vsprejeli ponosnega brivca. Poznali so ga, da je ovađuh v službi pariških prekucuhov in da neizmerno sovraži duhovnike, posebno pa gospoda Jožefa. Ko je nekđaj Marget zlobno in nespodobno govoril o svetih rečeh. posvaril ga je duhovnik, rekoč, naj se boji Boga. »Kaj če meni Bog, razkorači se brivec, »jaz molim boginjo pameti.« — »To se Vam ne pozna!« odgovori mu gospod Jožef in odide; vedel pa je, da si je s tem nakopal smrtnega sovražnika, kateri ga je odslej ljuto preganjal. Pobožni duhovnik se je moral skrivati po kleteh in podstrešnih izbicah, da ga niso zasačili žandarmi; bil je namreč zvest svoji veri in obljubi in ni hotel priseči, da se pokori pariškim krvolokom. A zdaj je prišel nov ukaz, da se imajo iztirati vsi zvesti duhovniki, in to je tako silno veselilo Margeta . . .

»Brivec, ali že imaš štirideset let?«

»Že.«

»Škoda! Zdaj se ti samo časih ponesreči, da komu malo puščaš; če bi se oblekel v vojaško suknjo, bi pa rezal vratove, kakor bi se ti ljubilo.«

»Vam, vragi, jih bodo rezali, vam!«

»Če si jih pa ne damo?«

»Vaša skrb.«

»Ali ste slišali? Naša skrb! Izvrstno, brivec, take še nisi dal od sebe, kar te zemlja nosi. Če se nikdar nismo ravnali po tvojih besedah, danes se bomo. Ali ne?«

»Res je! Na zdravje brivcu!«

Nekateri pijó, drugi se pa v obraz smejó zmedenemu Margetu, ki si te veselosti ni mogel razlagati.

»Ljudje«, pravi slovesno, pa vendar ne tako pogumno, kakor bi pristojalo njegovemu napihnjenemu obrazu, »ljudje! Zdi se mi, da se hočete upirati. Bojte se postave!«

»Kaj pa imaš ti s postavo opravlja?« zavrne ga nekdo.

»Saj sem zapovednik »narodni straži!«

V tistem času so po vseh mestih in večjih trgih ustanovili iz meščanov kompanije vojakov; ti pa so si izmed sebe volili zapovednika. To je bila »narodna straža«, ki se je imela ganiti samo tedaj, kadar je pretila velika nevarnost.

»Prava reč to, zapovednik narodni straži!« zasmeye se močan kmet. »Tebe in tvojo narodno stražo si upam sam povezati in vas bôse v Pariz izgnati.«

»Tam pa bi dobro storili, če bi ti iztrgali strupeni jezik!« sikne brivec.

»Molči, Judež!« zavpije mlad fant, ki se ni mogel jeze vzdržavati. »Tebi, ki si izdal Boga in kralja, ni prostora med nami. Ven z njim!«

»Kdo bo mene ven gonil? Ali vi, ki skrivate uporne duhovne sleparje?«

»Kakšne sleparje? Ali ste ga slišali? po njem fantje kar vas je, potem pa še nad druge. Zdaj je čas, kaj bi čakali?«

»Pustite me!« kriči Marget. A komaj se zavé, že leži zunaj na cesti, kmetje pa drvé mimo njega na glavni trg.

Tam je bilo vse polno žandarmov in vojakov iz »narodne straže«. Ljudje so se drenjali okrog županove hiše; vsem se je kazala nezadovoljnost na obrazu; sti-

kali so glave in govorili polglasno med seboj. Pričakovali so novincev, ki so se imeli vsak čas zbrati. Zdaj pa zdaj je kak komisar pogledal skozi okno na trg in vzpodbujal stražo, naj krepko vzdržuje mir. Videlo se je, da se gospôda komisarji vkljub svoji prevzetnosti vendar nečesa bojé.

Kar prihrumé okrog ogla kmečki fantje s palicami v rokah.

•Haló, tržani nad pijavke!•

Veliko vojakov se pridruži kmetom, žandarmi pa pomečejo puške od sebe in jo popihajo. Vse je prišlo tako nenadno, da jih je strah čisto prevzel in nikomur še na misel ni padlo, da bi se branil.

Nekateri mečejo kamenje v okna županove hiše, med tem, ko se drugi rinejo v dvorano. Predsednik stoji za mizo blede in trepetaje in jeclja prestrašen: •Kaj želite?• •To, kar ste nam vzeli: Boga in kralja.•

Nekdo izmed komisarjev se ohrabri in zakliče: •Uporniki! Poberite se!•

•Čakaj, ti se boš pobiral!• odgovori mu mlad kmet, zgrabi ga za ovratnik in ga pahne skozi vrata.

To je bilo znamenje. Kakor bi trenil, padejo vsi komisarji razmršeni in brez pokrival na cesto med ljudi, ki jih sujejo in zasmehujejo. Nató pa prifrče skozi okno oglasi in krivični sodni akti, ki so že marsikoga pahnili v nesrečo.

•Hoj, to je pariška vlada!• zakliče množica. •Zažgimo jo, to pariško vlado!•

Kmalu zaplapolá sredi trga velik ogenj.

V kotu dvorane se je še skrival zlobni pisar Leman. Črtili so ga vsi, ker je vsakogar zasmehoval in

žalil, kdor mu ni bil po mislih; zmerjal je ljudi, kadar so šli v cerkev in kakor pes je zasledoval duhovnike. A bal se ni nikogar — saj je bil v vladni službi.

»Danés, Lemanček, ti ne cvetó rožice!«

Leman maha s stolom krog sebe in kriči besen:

»Psi, vi garjevi! Berači kmetski! Čakajte le, izsesamo vam kri in vaše glave pošljemo v Pariz!«

»Pa ti jih ne boš pošiljal!« zavpije krepak mladenič in se zažene vanj. »Kamor akti, tja pisar!« pa ga vrže skozi okno. Pal ni tako globoko, a ko se pobere, je tako zmešan, da skoči naravnost v ogenj in si posmоди brke in lase; nato pa med glasnim smehom gledalcev zbeži po stranskih ulicah in od strahu še dalje, po vrtéh in njivah in skače čez plote in jarke.

Množica na trgu je hipoma utihnila. Nenadno je stopil v sredo duhovnik visoke postave, suhega bledega obraza, ki je pričal o žalosti in skrbéh. Njegove jasne, odkritosrčne oči so gledale resno po ljudeh in njegov zveneči glas se je slišal daleč naokoli.

»Ali razumete bratje, kaj počnete? Vzdignili ste se proti mogočni vladi, sramotili ste njene zastopnike, uprli ste se njenim ukazom. Kaj ste s tem storili? V malih trenutkih ste zaigrali svoje življenje . . . «

»Zaigrali smo je za vero in kralja«, zakliče nekdo, gospod Jožef pa nadaljuje:

»Če priporite z orožjem v roki srečo svoji domovini, blagor in čast vam, če umrjete za sveto vero.

A vprašam vas: hočete li v nerednih tolpah in s palicami v rokah premagati nasprotnika? To je nespačetno misliti. Posvetujte se resno in s prevdarkom, kaj vam je začeti!«

Vsi obrazi postanejo resni. Najstarejši meščani in kmetje odidejo z gospodom Jožefom v veliko dvorano županove hiše, množica pa se razide po stanovanjih in gostilnah.

II.

Kako je Marget prišel iz gostilne, še sam ni prav vedel. Kar je doživel, se mu je zdelo tako čudno, tako nenavadno, da je zdaj pa zdaj postal na cesti, odpri usta in oči in strmel pred se. Ves zaprašen pride naposled počasi pred svojo hišo in ko stopi v sobo, omahne na stol, kakor bi bil pijan.

»Helena!«

Takoj prihiti njegova žena, suhotna bolehná ženska; lepo čelo in prijazne oči kažejo njeno blago srce.

»Glej žena, tega je vzrok tvoj duhoven!«

»Kaj pa je bilo?« vpraša Helena boječe in začudena.

»Kaj je bilo? Pripravi svojo črno obleko, da boš žalovala po meni, če me obesijo.«

»A kaj ti je, Pavel?«

»Danes so me vrgli na cesto in hodili po meni, jutri jim bo to že premalo . . . Pa čakajte! Ne bo se vam pustil Marget kar tako . . . Vina prinesi!«

Ravno tedaj se je čul od trga sem največji hrup in vrišč, in mraz je spreletel Margeta.

»E, sem jih ne bo, prej jih razpodé žandarmi!« misli si, da bi samega sebe utolažil in pomiril.

Za hip utihne vse in samo zvonek glas se glasi od daleč. Brivec poskoči in od jeze mu šine kri v obraz, ko spozna glas gospoda Jožefa.

»Oj ti!« dalje ni mogel, ker mu je od jeze zastala beseda. Tačas pa mu Helena prinese vina.

»Ti, pojdi dol in prašaj koga, ki gre mimo, kaj se godi.«

Kar skočita v sobo vsa spehana dva vojaka od narodne straže, zanikerna človeka, zvesta podložnika Margetova.

»Zapovednik, bežite, skrijte se, vsi so se uprli, joj izgubljeni smo.«

»Kaj? Kako? Kje pa so žandarmi?«

»Vse beži, kamor more.«

Marget stoji bled in prepaden in niti sledu ni več na njem prejšnjega ponosa.

Ko planeta vojaka spet po stopnicah navzdol, vzame svoj denar in svoje orožje, prižge svečo in pravi ženi: »Če bi me iskali, reci jim, da sem bežal, a da ne veš kam. Prinesi za menoj vina in večerjo.«

Varno pleza po lestvi na podstrešje in pride do nizkih, rdečih vrat, ki so bila v temi tako skrita, da bi jih malokdo našel in stopi v tesno, temno izbico.

Helena pa hiti vznemirjena v sobo svoje hčere Marije.

»O, kaj se je zgodilo, Marija, jaz si ne vem pomoči; oče je šel v izbo gospoda Jožefa.«

»Kdaj, zakaj?« zakliče lepa deklica in obraz ji zarudi od nemira.

»Sama ničesar ne razumem. Oče je prišel domu ves zbezan. Pravi, da ga bodo iskali — kdo? Jaz ne vem. Hitel je gor, da se skrije, jaz pa naj mu prinesem jedi.«

Marija sklene roke, mati pa sede na stol utrujena od strahu . . .

Marget je že od nekdanj preganjal župnika iz kraja v kraj; nikjer ni bil varen. V svoji hiši pa ga seveda ni iskal. Mati in hči sta ga skrili v podstrešno izbo, kamor sta mu tudi hrano nosili. Tja je spravil sv. hostije in kelih, v pozni noči pa je hodil po trgu in okolici tolažit vernike in dajat bolnikom poslédnjo popotnico.

Brivec je vedel, da sta Helena in Marija pobožni in zvesti svoji veri, zato ju je neprestano zmerjal in jima branil, moliti vpričo njega. S prva sta ga prosili in rotili, naj ne preganja blagega gospoda; a ko je ostal trdovraten v svojem sovraštvu, pustili sta ga pri miru.

»Oh, to je dobro!« zakliče Marija vesela, ko pogleda skozi okno. »Tam gre Anton; on bo vedel, kaj je storiti. Ali ga pozovem gor? . . . Anton slišiš!«

Kmalu pride Anton Verne, ki je pa danes nenavadno resen. Obe hkrati mu začneta tožiti o nesreči.

»Svetih stvari ne sme onečastiti, zato mu jih moramo precej vzeti. Hočem ga ostrašiti, da ga izdam upornikom, čeravno se mu ni bati ničesar, kajti kmetje niso takšni krvoloki, kakor gospôda.«

Hitro odide Anton po lestvi.

Marget se ni utegnil dobro ogledati po izbici, ker je bil še ves zbehan. A začelo se mu je kmalu čudno zdeti. Nad posteljo je viselo sv. razpelo, na mizi je bilo nakopičenih precej knjig, in nekdanj zanemarjeno in umazano, je bilo tu zdaj vse tako snažno. Vrata je takoj dobro zaklenil; Helena si je to mislila in ker se je bala, da bi Antonu ne hotel odpreti, oglasi se sama.

»Odkleni, Pavel!«

Vrata se odpró, a ko se prikaže Anton, zgrabi brivec za samokres.

»Le mirni, gospod Marget. Dovolite samo, da vzamem nekatere stvari, ki Vam jih ni treba. Čim manj hrupa delate, tembolje za Vas! Kmete ste sami razdražili, in poiščejo Vas lahko vsak hip. Če nočete, da Vas izdam, lepo sedite in molčite!«

Na majhni mizi je pokrival bel prt monštranco župne cerkve in kelih. Ko vzame Anton oboje v roko, pade prt na tla. Marget molči, a strupeno pogleda ženo in hčer, ki tiho stojita med vrati.

Helena položi pred moža večerjo, a potem vsi trije odidejo; slišali so še, kako je jetnik zaklepal vrata za njimi.

Anton je bil lep, močan mladenič, plemenite duše in blagega srca. Ljubil je Margetovo hčer Marijo, a ona njega ravno tako goreče. Brivec ga je sovražil, ker mu je odločno nasprotoval, kadar se je šlo za vero in za kralja, in ker je znal tako skriti gospoda Jožefa, da mu vohuni niso mogli do živega.

»Ko bi me ne poklicali, prišel bi danes k vam tudi tako, da se poslovim . . .«

Mati in hči se prestrašita.

»Zakaj? Kam si namenjen?«

»Jutri pridejo v Préval od daleč naokoli vsi, ki morajo orožje nositi, potem pa odrinemo naprej, da potegnemo sabo še vse druge občine.«

»A če odidete, vzdignejo se spet stari gospodarji.«

»Ne bodo si upali, odkar smo jim pokazali, kaj znamo.«

»In če se vam druge občine ne bodo hotele pridružiti?«

»Tega se ne bojimo. Vsakdo sovraži nove oblast-nike in čaka samo pravega trenutka, da se jih more otresti.«

»Pa čemu odhajate vsi? Tu bomo tako sami in v večnem strahu.«

»Bojujemo se za Boga in kralja — kaj bi zaslužil tisti, kdor bi ostal doma?«

»Prav govoriš, Anton!« zakliče Marija navdušeno in mu poda roko.

»Toliko bolj te ljubim, ker si vnet za sveto stvar. A prosim te, varuj svoje življenje in vrni se zdrav. Mo-lila bom za-te, a ti se spominjaj náme . . . Z Bogom, Anton!«

»Z Bogom Marija, ostani mi zvesta . . . Zdravi ostanite, gospa Helena!«

Vsak se je vzdržaval solz, da bi še bolj ne uža-lostil svojih drazih. Anton je odšel in mati in hči sta ostali sami.

Noč se je zgrnila nad zemljo, a po jasni noči je napočilo čudolepo jutro. Nebo je bilo čisto, samo tu pa tam je plaval bel oblaček. Hiše prevalškega trga so se svetile v zlatih žarkih vzhajajočega solnca.

Na trgu so napravili oltar, okrog katerega se je zbrala nešteta množica ljudij. Farna cerkev je bila pre-tesna in prostor pred njo tako majhen, da bi se nikakor ne mogli vdeležiti sv. maše vsi, ki so se odpravljali v boj. Zato je prinesel gospod Jožef kelih in monštranco iz Margetove hiše naravnost na glavni trg in ne v cerkev.

Vse je bilo tako tiho, da se je čulo lahno šumenje košatih lip, ki so rastle ob širokem trgu. Množica se od-krije, ko se prične sv. maša. Prosili so Boga, da bi po-dvojil njihovo moč, da bi dal zmago veri in pravici.

Ko jih gospod Jožef blagoslovi, zberó se navdušeni vojniki, da si izvolijo vodnika.

»Peter Marin naj nas vódi!« klicala je množica.

Peter Marin, siv starček, stopi v sredo in pravi:

»Četudi so mi lasje osiveli, moj duh se še ni postal in roka se mi še ne trese. Ni mi odsojenih več mnogo let, pa hočem jih posvetiti Bogu v pravičnem boju . . . Ali bratje, vaše moči so mlajše in trdnjše, vaša navdušenost je ognjevitejša od moje. Starost je počasna in hladna, lahko omagam, predno se nadejate . . . Treba vam je mladega, krepkega vodnika, ki vas vodi urno od zmage do zmage. Najspodobnejši je po svojem duhu in po junaški postavi Anton Verne; njega si izberite!«

»Živel Verne, naš vodnik!« zakliče vsa množica.

Še tisto jutro se odpravijo vojaki iz Prevala. Nekateri so imeli puške in sablje, ki so jih pobrali žandarmom in narodni straži, drugi so nosili močne palice z železno ostrino na konci, ali pa so se kako drugače oborožili.

Trg je bil v kratkem času tih in zapuščen.

III.

Pisar Lemán, ki so ga vrgli prevalški uporniki skozi okno, hitel je naravnost v mesto N., pol dné hoda od Prevala. Pot mu začne curkoma liti čez zabuhli obraz in nogé mu odpovedó. Da si odpočije, leže na travo kraj ceste. Od straha se še vedno zdaj pa zdaj strese po vsem životu, kakor bi bil mrzličén in oči se mu bliskajo od srda.

»Ti, vrag, boš mene metal skozi okno? Kakor gotovo sem Leman, tako gotovo nataknem na kol tvojo kmetsko glavo!«

Hoče se vzdigniti, pa nogé se mu v kolenih udájo, da počene na zemljo. Usta je imel čisto suha in želel je, da čim prej pride do kakšne gostilne.

Solnce se je že precej nagnilo in Leman je slastno dihal večerni hlad. Jezilo ga je neizmerno, da ni mogel naprej. Takrat se pripelje po prašni cesti kmetsk voz, ki sta ga vlekli dve mršavi kobili. Jedna je na vso moč silila naprej, a druga je resno kimala z glavo in zaostajala.

Na vozu je sedel prileten kmet s pipo v ustih; ni se brigal dosti za kobili in je že na pol zadremal.

»Očka, postojte no malu, da sedem na Vaš voz!« kliče Leman in stopi na cesto. Kmet pa ali res ni slišal ali samo hotel ni slišati: voz je drdral dalje, a Leman se je lovil za njim; jedno nogo je že spravil gor, a z drugo je skakal po cesti. Še-le zdaj se voznik obrne. »A, kaj pa počnete? Čakajte, živali ve, plesnjive!« Globoko se oddahne naš pisar, ko sede na neki zaboj in si briše pot s čela.

»Odkod pa tako zaprašeni?«

»Iz Prevala.«

»Aha!« namuzne se kmet in pogleda Lemanovo obleko, ki je izdajala pisarja ali kaj podobnega.

»Kako pa je zdaj tam? Saj ste se skozi peljali.«

»Tam je grozovito!« laže se kmet, da bi ga vstrašil.

»Uporniki koljejo in davijo, posebno pisarje in take ljudi.«

»Jej, jej!« stoče Leman, »dajte, prosim Vas, vozite hitreje!«

»Ali se Vam mudi?«

»Seveda.«

»V N. ste namenjeni, ne?«

»Tja, tja, pomoči klicat.«

»Komu?«

»Poštenim ljudem, da jim povemo upornikom kaj smo.«

»Hm.«

Leman obmolči, kmet pa tudi. Solnce je zašlo in ob cestnih jarkih so se začele oglašati žabe.

Holm se vrsti za holmom, porasten z grmičjem in nizkim drevjem; cesta vodi zdaj navkreber, zdaj navzdol in konja le še s trudom sopihata dalje. Zvezde zasvetijo in luna vzhaja, ko se prikažejo iz teme črni zvoniki mestnih cerkvâ.

»Hvala Bogu!« vzdihne voznik, ko obstoji pred neko gostilno. Leman spije v naglici kozarec vina, potem pa hiti k županu. Ta žareži nanj osorno, čemu prihaja tako pozno in odkod.

»Vzdignili so se novinci v Prevalu in z njimi so potegnili tržani in vsi kmetje iz okolice. Zdaj pa strahovito počno z zvestimi privrženci vlade . . . Da, gospod župan, čuje se celó, da udarijo na naše mesto; predrzni so dovolj.«

»Tako, tako!« kima debeli župan. »No, zaradi take malenkosti me ne bi bilo treba nadlegovati ponoči. Temu se jutri ravno tako lahko opomore . . . Sploh pa, zakaj jih niste sami ukrotili? Saj imate žandarme in národno stražo.«

Lemana je silno poparil ta hladni odgovor.

»Imamo, imamo vse«, jeclja zmeden. »A vrag védi, vse se je nekam izgubilo; nekateri so potegnili z uporniki, drugi so zbežali.«

»Že dobro. Jutri na vse zgodaj odrinejo vojaki tja, da tepce povežemo in pošljemo v Pariz. Lahko noč!«

Bolj kakor župan pa so se zanimali meščani za novico, ki se je še ponoči raznesla po mestu. Komaj je prisvetila zora je bilo že vse kvišku in se menilo o upor. Največ jih je bilo taci, ki so na skrivnem srečo želeli Prevalcem, a očitno se niso upali potegniti zanje; tako zelo so se vsi bali grozne vlade, ki je obsodila na smrt, kogar se ji je zdelo. Postopači in sleparji so se pa drenjali pred mestno hišo in kričali; naj se hitro porežejo vratovi upornikom. In res so sklenili komisarji z županom, da se takoj odpošlje dvatisoč vojakov v Preval. Z vladnimi komisarji je šel tudi pisar Leman, za vojaki pa se je drevila velika množica zanikernih ljudi.

Pomikali so se neredno dalje; vojaki so peli in burke vganjali, če pa jih je kak častnik zavrnil, je bil v nevarnosti, da ga pretepó. Niti toliko se niso potrudili, da bi odposlali vohunov in ogleduhov; bahali so se, da uporniki pobegnejo, samo če jih ugledajo.

A zmotili so se.

Anton Verne je vodil samo kakih šeststo mož in še ti niso bili vsi dobro oboroženi. A hrabrosti in navdušenosti, ki jim je polnila srca, bi zaman iskal pri vladinih vojaki. Mladi zapovednik je vedel, da se z vladino vojsko še ne more spoprijeti; zato je bil previden in je pošiljal ogleduhe na vse strani; ti so morali po vaseh vnemati upor in gredoč poizvedovati, kaj počno nasprotniki. Če bi se nabralo nad tisoč kmetov, mislil

je udariti ponoči in z vso silo na mesto N., odkoder bi lahko vladal velik del dežele in razširil ogenj upora daleč na okoli. Upal je, da je velik del meščanov z uporniki jednacij mislij; zdelo se mu je dalje nemogoče, da bi se moglo mesto tako hitro dovolj zavarovati; a niti sanjal ni, da bi mu poslali celo vojsko naproti.

Kar privihra k zapovedniku konjik, ki je jezdil na opazovanje. Konj mu je bil ves penast, a mladenič sam tako zasopel, da je komaj govoril.

»Zapovednik, sovražniki so pred nami!«

Takoj obstanejo na Vernejevo povelje vsi oddelki.

Kmaló se vrnejo z jednako novico vsi drugi ogleduhi, ki so jezdili naprej. Kako velika je nasprotna vojska, tega ni vedel povedati nikdo, kajti vseh sovražnikov ni mogel videti nikdo. Na ravnini bi se dalo vsaj približno uganiti, a tukaj ni bilo mogoče. Hrib se vrsti za hribom, zdaj večji zdaj manjši. Poti in ceste so skrite in globoko zasekane; vrh tega pa se časih tako zapletejo veje nizkega drevja, ki raste po holmih in ob potih, da se zdi, kakor bi imele ceste zeleno streho. Lahko se je toraj sovražnik varno bližal, a težko mu je bilo bežati po teh potih, ki se vijó in križajo med holmi tako, da še domačin lahko zaide, kaj še-le ptujec. Za kmete, ki so bili toč doma, je bilo to dobro, kajti preganjali so lahko nasprotnika, ne da bi ta vedel, od kod so prišli in kam se vračajo.

Verne je sklenil, da se kolikor mogoče približa sovražniku in udari nanj iznenada, da ga zbega in razpodi; če bi bilo pa število nasprotnikov preveliko, mislil je uničiti samo oddelek vse vojske, potem pa se vrniti po skrivnih potih nazaj proti Prevalu. To bi storil lahko takoj in dobro je vedel, da bi bilo to tudi pametnejše,

ker še ni imel zadosti vojakov; a Verne se je bal, da bi kmetov ne oplašil in jim ne vzel poguma, če bi se umaknil.

Pomičejo se dalje počasi in oprezno. Prej se je vrstil oddelek za oddelkom po veliki cesti, zdaj pa se zdaj pa se je razdelila mala vojska v tri dele. Srednjega in najmočnejšega je vodil Verne sam, levega navdušeni starec Peter Marin, desnega pa Mihael Pelan, vročekrvn mladenič, tisti, ki je vrgel Margeta iz gostilne »pri trti«.

Že se čuje od daleč nekak hrup, tako kakor bi vriskala velika množica pijancev. Bili so vojaki vladini, ki so gredoč plenili po vaseh in vzeli vse, kar jim je prijalo; kedor se jim je pa ustavljal, je bil pa tepen. Nekateri so hodili po cesti, drugi pa so se drevili kar črez holme; žeja po krvi jih je delala nestrpne; komaj so čakali, da dospó v Préval.

Največji oddelek te čudne vojske pride na visok hrib, ki se polagoma vzdiguje nad nižjimi holmi. Glej tja v daljavo! Ali se ne bliskajo bajoneti iz grmičevja?... V hipu obstanejo, tako tudi drugi, ki so zaostajali ali naprej hiteli. V nekaterih se je oglasila bojazen, v družih pogum, a vznemirjeni in iznenadeni so bili vsi. Kako se bodo pač bojevali ti razuzdani in neposlušni vojaki, če jih napadejo besni in navdušeni kmetje, ki vrh tega še vedo, zakaj prelivajo svojo in sovražnikovo kri! Častniki jezdijo od trume do trume da vzdržé red in ohrabré vojake. Prepozno je bilo, da bi odkazali vsakemu oddelku posebej svoj prostor, kajti bili so raztreseni daleč na okrog, in tam na skrajni levi in desni se jim o sovražniku še sanjalo ni. Nastal je nered in prepir. Nekateri so se hoteli umikati, drugi spet so silili naprej;

nekateri so prigovarjali naj se združi vsa vojska, kolikor je v naglici mogoče; drugi so zopet iz same svojeglavnosti hoteli, da udarijo kar na slepo, ne meneč se za druge. Častnikov se v tem hrušču niti slišalo ni.

Vročekrvneži hočejo, da obvelja njihova in kakor besni planejo navzdol proti sovražniku, namestu da bi ostali na vrhu, kamor bi se jim kmetje le težko bližali, ker niso imeli dobrih pušek. Za njimi se poženó še drugi oddelki. Vseh napadovalcev je bilo krog tisoč, toraj še jedenkrat toliko kakor kmetov. Udariли so ravno na Vernejev oddelek. A tudi ta ni bil len; krepki mladeniči so z urnimi skoki a v lepem redu planili na napadovalce. Nekoliko časa se je slišalo grozno kričanje in vriskanje, a kmalu čuješ samo sopenje in stok. Po ozkih grapah in zasekah je nastala strahovita gnječa, da se naposled niso že več mogli bojevati z bajoneti. Bodli so se z meči in noži in pobijali na tla kar s pestmi. Sovražnikov je bilo preveč in hrabra četa Vernejeva je že kopnela, čeravno napadovalci niti za ped niso mogli naprej.

Anton sam je stal s kakimi desetimi fanti v globoki grapi, ravno tam, kjer se polagoma širi v večjo dolinico. Kjer se je prikazal hrabri poveljnik, povsod so se umikale goste čete in tudi zdaj jih je strah že prevzel; Anton sili korak za korakom naprej in vojaki padajo pred njim mrtvi ali ranjeni. Toda Verne je zašel predaleč v grapo in v tem trenutku začuje za seboj divje vpitje. Od holma doli se vsuje truma vojakov z bajoneti v rokah in to ohrabri tudi druge, ki so že hoteli bežati. »Bog in kralj!« vsklikne Verne in za njim krepki mladeniči, ki se boré še ljutejše, ko vidijo, da ni

rešitve. »Bog in kralj!« vsklikne drug za drugim, pade na tla s krvjo pokrit in Anton ostane sam. Stisnil je ustna in se branil s poslednjo močjo, kajti roke so mu že omagovale. A od dveh strani se vsujejo trume nanj in mladi poveljnik se spodtakne nad mrtvim truplom in pade na kopo ranjenih sovražnikov. Vojaki zavriskajo od veselja in se vržejo nanj. Nekdo ga udari s puškinim kopitom po glavi, a drugi mu zvežejo roke. »Poveljnik zasluži, da ga s častjo obesimo v Prévalu!« kriče zasmehovaje in pijani od zmage. A prezgodaj so bili pijani. Kakor vihar zahrumi nanje Mihael Pelan s kakimi sto kmeti in v hipu se vladini razkropé in začno bežati. Dva privežeta Verneja na konja ter ga ženeta po grapi. Ker jih Mihael ni mogel v zaseki zgrabiti z vso močjo, so se lahko nekateri rešili, a pocepala jih je več ko polovica.

A kaj se je zgodilo drugod? Verne se je v gnječi in hrupu ločil od svojega oddelka in kakor smo videli, so ga ujeli in vlekli s seboj. Ostali kmetje so se junaško upirali boljše oboroženim vojakom in jih potiskali nazaj. Pa naposled bi vendar onemogli, ko bi jim stari Peter Marin ne priskočil na pomoč. Skočil je s tako silo med sovražnike, da je izgubil klobuk in so mu sivi lasje vihrali v vetru. Vojaki se ga prestrašijo in se spusté v beg. Dolgo jih ne preganjajo kmetje, ker so izgubili že veliko svojih. Sovražniki so pa tudi izvedeli, da se uporniki ne dadó kar takó povezati. Sramotni beg jih je kolikor toliko spametoval in zberó se proti večeru na hribu, s katerega so opoldne planili v dolino. Razvrstili so se v red, da bi lažje in z boljšim vspehom vdrugeč napadli, čeravno so precej veselja izgubili do boja. Niti

poldrugi tisoč jih ni bilo več — kmetov pa je ostalo še petsto.

Peter Marin je dobro vedel, da bi s tako majhno četo ne mogel vzdržati premišljenega napada. Zato se umakne hitro, a tako na skrivnem, da ni sovražnik ničesar opazil. Hrabra četa se plazi med grmičevjem po ozkih dolinicah in predno še nastopi noč, že so onstran hriba. V Préval niso še hoteli, ker bi ga ne mogli braniti, dokler ne dobé pomoči. Zato odpošljejo séle na vse strani, da bi pridobili vsaj še petsto mož in bi mogli osvoboditi Préval sovražnikovih rok — zakaj slutili so, da je namenjen tje, kjer se je porodil upor in kamor misli, da so ubežali uporniki.

V taboru na hribu pa ni bilo nič tako glasno veselo, kakor zjutraj. Nekateri so utrujeni zaspali, drugih je bilo sram poraza in pridušali se se, da se maščujejo.

Ko napoči zôra, pogasé ognje, ki so jih bili zažgali po noči in se napravijo v Préval. Mislili so, da pridejo v trg z godbo, zmagoslavni, vriskajoč in pojoč, — a šli so poparjeni in osramočeni. Zato so se znosili nad ubogimi tržani. —

IV.

Žalostno je bilo tisto jutro v Prévalu. Na mnogih hišah so bila vrata in okna zaprta, kakor bi bilo vse izumrlo. Občinski svétniki so se praznično oblekli in so šli trepetaje vojakom naproti. Priklanjali so se malone do pasa in govorili sladko ter jih proslavljali kot zmagovalce, na skrivnem pa so mislili drugače: samó iz straha so se delali udane in pokorne.

Ko Marget čuje, kaj se godí, zapusti v silni naglici svoje zavetje. Obleče se v najlepšo obleko, pripaše si meč in se napoti na trg z vso »národno stražo«, kar je ni pristopilo k upornikom. Tam postavi svoje vojake v lepo vrsto, sam pa stopi prédnje, drži se na vso moč pokonci in gleda zeló veličastno in ponosno. Ko pridejo »zmagovalci«, nagovori jih s kričečim slovesnim glasom :

»Rešniki naši, maščevalci naši! Z mogočno roko ste zdrobili v prah krute sovražnike naše lepe domovine. Vrnili ste našemu trgu srečo in mir, našemu trgu, ki je ostal in ostane vsikdar zvest svojim dolžnostim, kajti onih ljudij, ki so se vzdignili proti svobodi in pravici, ne priznavamo in jih nismo priznavali za svoje . . .«

Govoril je še dalje, vedno bolj hripavo in navdušeno, obraz mu je zarudel in potne kaplje so mu stopile na čelo. Vojaki njegovi pa so vpili: »Slava!« in istotako tržani, kolikor jih je prišlo iz radovednosti. Zmagovalci pa so bili pred vsem žejni in lačni in zato se razkropé po gostilnah. Kmalu začnó razsajati, peti in kričati, kajti vino jim je lezlo v možgane.

Marget se pridruži komisarjem in častnikom, ki so sedeli na trgu pod lipo in pili.

»Gospod Marget, da smo vjeli najimenitnejšega rovarja? . . . Svetujte nam, kam ga spravimo za sedaj; kajti on zasluži čast, da ga obglavijo v Parizu.«

»Sevé, sévé«, méni brivec. »Ali veste njegovo ime? Kdo pa je bil vodnik?«

»Anton Verne se piše; ohól in prevzeten je od temena do petá, pa mu jo že izbijemo, to prevzetnost. Kakšne ječe imate tu v Prevalu?«

»Ej, slabe. Malone vsakdo uide, kogar zapremo. Kako tudi ne? Ki bi drugače ne mogel, bi lahko z rokama prebil steno, tako stara je hiša in vrh tega še samo pritlična. Veste kaj«, nadaljuje hlastno, ko se spomni, kako zaničljivo mu je Anton gospodoval pred tremi dnevi, »dajte ga meni! Spravim ga v podstrešno izbo, iz katere ne more živ krst, če odstavim lestvo. Ko bi mu pa prišlo na misel, da skoči dol, zlomi si vrat. Tudi imam narodno stražo pri sebi in ta ga gotovo ne pusti živega izpod strehe.«

Častniki molče nekoliko časa, potem pa izpregovori nekdo: »Zanašamo se na Vas, gospod Marget, da ste pošten človek. Najmanjše sumnjivo vedenje Vam vzame glavo . . . Dobro, spravite ga, a zapomnite si, da ste odgovorni zanj. Če bi ušel, zgodi se Vam isto, kar bi se imelo sicer njemu zgoditi — a kaj je to, sami veste.«

Brivca so te rezke besede nekoliko oplašile, a tega ni hotel pokazati in zato odpelje Antona v svojo hišo.

Gospôda pa se je na trgu vedno živeje razgovarjala. Širokoustil se je posebno Lemana, ki pa je pri tem vedno še našel dovolj časa, da je pil in jedel.

»To vam povem, gospodje«, pravi in si natoči vina, »nikdo drug ni kriv upora, kakor duhovni, če te uničimo, pa imamo precej mir. Kdo se je prej kaj menil za kralja in za Boga, dokler jih ni naščuval ta Jožef — ali ste čuli kaj o njem? Grozen človek! Kdo ve, kje se skriva. Če ga nima kakšen Prevalčan, ki se nam sladká na videz, če ga nima, pravim, v kleti ali kje v podstrešni izbi, tudi nič nočem. A da bi jaz bil z vami, gospôda, imel bi ga takoj!«

»No, pa ga pojte iskat, kdo Vam brani?«

»Ne bi ga našel — vrag je prekanjen; saj mu niti Marget ni mogel do živega, ki vendar misli, da vse premore. A vi ga lahko dobite in še loviti vam ga ne bi bilo treba — zvezanega bi ga vam pripeljali Prevalčani sami.«

»To je nekaj posebnega. Le brž na dan z besedo, gospod Lemani!«

»No, vi gospôda, imate vso oblast v roki. Razglasite po trgu, da povežete vse prebivalce in podavite, če vam ne izdajo duhovnika. Pametno bi bilo to, gospôda! Le pomislite, kaj se še lahko zgodi. Če se izmuzne Jožef odtod, naščuje z gladkim svojim jezikom vse sosedne občine proti nam. In glejte, spet imamo boj, čisto nepotreben boj.«

»Odlične, zlatá so vredne Vaše besede!« pritrdé mu vsi. »Dajte, gospod, kar sami napravite oglas, a mi ga podpišemo, potem pa damo pribiti na vsako hišo.«

Lemani se loti prijetnega dela in v kratkem času je bil oglas dovršen.

Zvečer pa so postajali ljudje pred hišami in ga čitali. Vsakomur je izginila kri iz obraza in ni ga bilo, ki bi na tihem ne molil in se ne tresel za svoje življenje . . .

Gospod Jožef je bil varno skrit pri nekem poštem krojaču. Ta prebere oglas, a ne reče ničesar niti ga ne oznani duhovniku; še na misel mu ni prišlo, da bi ga izdal. Tudi žena je zvedela o groznem pretenju; vsa je trepetala za moža, kakor tudi za gospoda in jokala je, da je imela že rdeče in motne oči.

Ko prinese gospodu Jožefu večerjo, ne more se vzdržati in jokaje mu začne tožiti o krutosti preganjalcev in kaj so danes razglasili. Duhovnik ne odgovori ničesar. Ko pa krojačeva žena odide, poklekne pred razpelo in dolgo časa moli; potem pa ogrne suknjo, in kadar vidi, da ga ravno nihče ne opazuje, odhiti po hodniku na cesto. Z urnimi koraki pride do mestne hiše, potrka na vrata neke sobe, iz katere je čul glasno govorjenje in nato stoji pred častniki in komisarji. Izraz na njegovem bledem obrazu je veličasten, ko jih miren nagovori:

»Zakaj žugate zvestim tržanom? Tukaj so moje roke; uklenite me in pošljite me na morišče!«

Komisarji se molče spogledavajo; videlo se jim je, da jih je sram. Naposled vstane predsednik in pravi slovesno:

»Ali ste prisegli zvestobo vladi in državi?«

Ponosno mu odgovori gospod Jožef:

»Zvest državljan sem bil, odkar se zavedam, zato mi ni treba zvestobe še prisegati. A moja dolžnost ni, da se pokerim krivičnim ukazom vlade, ki je umorila kralja in hoče odstaviti vero; predno pa se ji posreči, odstavi Bog njo samo in moja največja želja je, da se to zgodi kolikor mogoče hitro.«

Nikdo mu ne odgovori na te besede, a vsem se je bliskalo sovraštvo v očeh.

»Tozijo Vas, da ste podpihovali ljudi k brezumnemu upor in jih tako pehali v gotovo pogubo.«

»Ni res! Podpihoval nisem nikogar, a tudi mej nisem stavil nikomur, ker bi bilo brez vspeha. Ko bi bila vaša dela pravična, ne bi se vam bilo treba bati ni podpihovanja ni uporov. Tako pa si lahko mislite,

da se bo končalo vaše nasilstvo prej ali slej, če ne samo ob sebi, pa s silo. Veselilo bi me, ko bi bil jaz zadnja žrtev.«

Komisarji poskočijo razjarjeni s stolov.

»Môlči, če ne ti zamašimo usta! — Uklenite ga, pa ven z njim . . . Kakšno je Vaše stanovanje Leman? Če je dovolj trdno, vzemite ga k sebi, sicer nam uide, predno dobi plačilo za svojo prevzetnost.«

»Oj,« zareži se veselo pisar in si mane roke. »Ko bi bil tudi v najbolj raztrgani bajti, njega vam spravim tako. da se ne izmuzne, četudi bi bil v zvezi s samim vragom . . . Ako bo treba, priklenem ga, kakor psa.«

Od samega zlobnega veselja se mu svetijo oči, ko tira zasmehovaje nesrečnega duhovnika v svoje stanovanje.

V.

Malo prej pa je stopal Anton Verne z zavezanima rokama, še ves bled in slab med dvema orožnikoma po stopnicah Margetovega stanovanja. Vrhu stopnic pa je stala Marija.

»Pojdi, kdo te je klical?« zareži nanjo oče. Ko ugleda deklica Antona, obledí in omahne v sobo. Srce se ji stisne, kakor bi ji ga zgrabila železna roka, moči jo zapuščajo in skoro nezavestna se nasloni na steno. Misliti ni mogla ničesar, ponavljala je samo polglasno: »Kaj mu hočejo, kaj bo z njim?«

»Vidiš, junače moj mladi,« izpregovori Marget, ko pridejo v podstrešno izbo, »tu smo ti napravili tako prijetno stanovanje, da ti nikakor ne bo sile. Tudi hrano boš dobil vselej, kadar ne bomo pozabili . . . Sploh pa,

kako ste že rekli takrat, slavni moj Verne? Čim manj hrupa delate, tem bolje bo za Vas! To je zlato pravilo, dečko, izpolnjuj ga vestno in dobro se ti bo godilo na tem in na onem svetu, kakor tistemu, ki stariše uboga. Ker boš imel dovolj časa, pripravljaj se lahko malo za oni svet; naredi testament in tako dalje . . . Kadar boš česa nujnega potreboval, kar mene pokliči; če bom prišel, tega seveda ne vem. Dobro se imej!«

Anton ga niti poslušal ni. Bolan še in truden legel je takoj na posteljo, a zaspati ni mogel. Tu v samoti je še toliko bolj čutil svoje žalostno stanje in spomin na pretekle dni in strah pred prihodnimi ga je vznemirjal, da se mu je zdaj pa zdaj izvil iz prsi težek vzdih. Kakšen pogum, kakšen up ga je navdajal, ko je vodil bojaželjno četo v boj. Sanjal je, da pridobi zmago pravični stvari, da osreči domovino in pahne drzne nasilnike v prepad, kakor bi zaslužili; potem pa bi lahko dejal s ponosom, da ni živel zastonj, ampak da je tudi on pripomogel svobodi in veri do zmage . . . A zdaj! Sovražniki vriskajo in se veselé, a prijatelji njegovi so razkropljeni in tavajo morda okrog brez vodnika, v uboštvu in strahu.

Silno so ga težile te misli, da se je obračal na postelji sem ter tja, kakor bi hotel odvaliti kamen raz prsi, a ne more.

Potem pa se je spomnil na Marijo. Videl jo je, kako se je prestrašila o njegovem prihodu. V isti hiši je z njo, a sam Bog ve, če jo bo še kedaj videl; morda ga prej odpeljejo v smrt, in niti roke ji ne bo mogel več stisniti, niti ji reči »z Bogom!« v slovo . . .

Še-le proti večeru je malo zaspal, a mučile so ga nemirne sanje, tako da je čutil o zori, ko se je vzbudil, vroče znojne kaplje na sencih. Solnce je posijalo z blagodejno milobo skozi okno. Jutranji sveži zrak je osvobodil Antona nekoliko črnih ponočnij mislij in vesel up in nov pogum mu je razširil srce. Sam ni vedel niti jedne rešilne poti in vendar je čutil, da ne bo umrl žalostne smrti na morišču, čutil je, da bo še srečen. Toda če noče umreti, ne sme čakati, da ga odvedó v Pariz, kar je slutil, da bi se lahko zgodilo, ampak ubežati je treba takoj. A kako?

In zopet ga je začelo mučiti razmišljanje. Belil si je glavo že tri dni, a zaman. Najbolj žalosten pa je bil na večer tretjega dné. Ko je dobil večerjo, prereže kruh in v njem dobi listek:

•Dragi Anton!

V petek na vse zgodaj te hočejo odpeljati. Jaz sem prosila zate in jokala, a vsi so trdosrčni. Od prvega trenutka pa do zdaj sem mislila, kako bi te mogla rešiti, pa je vse nemogoče. Druzega ne morem, kakor jokam in jokam in molim zate. Poljubim te, Anton, a ne v slovó. Bog bo dal, da se še srečna vidiva.

Marija.

Prvikrat po dolgem času je tudi on čutil v očeh solzé, ki so ga pekle, kakor bi bile iz raztopljenega svinca. A čudno! Po noči je spal sladko in trdno, kakor še nikoli, kar je bil v ječi. Tisti hip pa, ko vstane, zasveti se mu v glavi.

•Naj bo, kar hoče, škodilo mi ne bo, pravi sam zase. Ves dan je hodil nestrpno po sobi in niti jesti se

mu ni ljubilo, začelo se je temniti in kolikor bolj se je delal mrak, tem nemirnejši je postajal Anton. Časih je poskusil, če se mu je vrnila v roke poprejšnja moč in prepričal se je, da je trdna njegova narava premagala slaboto, ki jo je čutil dolgo časa zaradi silnega udarca.

Vojaka od »narodne straže«, ki mu je nosil večerjo, je spremljal vselej tovariš, zato Anton ni mogel o tej priložnosti izvesti svoje namere. Ko čuje, da prihajata po stopnicah, leže na posteljo. Vojak pride, odklene vrata in položi večerjo na mizo. Z glasom, kolikor mogoče slabim, ogovori ga Anton: »Slabo mi je. Sporočite Margetu, naj blagovoli priti k meni za trenotek.« Vojak odide, a Anton skoči s postelje. V vsi naglici se obleče in vtakne v žep kruh, ki so mu ga dali za večerjo, potem pa stopi k durim.

Od nemira so se mu tresla ustna. »Da bi le sam prišel! Če misli, da sem bolan, čutil se bo varnega... Čuj!«

Res, Marget je sam.

Z zaničljivim nasmehom stopi čez prag, a v tistem hipu ga zgrabijo močne roke Antonove. Ubogi Marget sam ni vedel, kako je prišlo, da je tako urno ležal na postelji, da je imel v usta robec zatlačen, da je imel roke na hrbtu zvezane.

»Oprostite, gospod Marget«, prigovarja mu Anton. »Ko bi mi bilo mogoče, da se spravim od tod na kakšen drugačen način, nikar ne mislite, da bi tako delal z Vami. A sila kola lomi. Četudi mi je prav od srca žal, nocojšnjo noč Vam ne kaže družega, kakor da se udaste v voljo božjo in zaspite na moji postelji.«

Med tem, ko nateguje brivec vrv, da bi jo pretrgal, a se mu ne posreči, odpre Verne mirno vrata in pogleda po podstrešju in dol na hodnik. Čisto temno je, ker ni nikjer kakšnega okna, razven v izbici. Nato potiplje, če je naslonjena lestva in s trdimi koraki stopa na hodnik, kjer je vedno stražil vojak. Anton gre naravnost v sobo Margetovo, da bi ne obudil kakega suma. Helena in Marija sta doma. Komaj se prikaže, dene prst na usta, potem pa s tihim glasom pripoveduje, kako se je rešil in ju prosi odpuščanja, da se je tako malo plemenito maščeval nad Margetom.

»Ne skrbi, Anton, in ne opravičuj se! Saj si ti rešen, a po očeta pridemo jutri o zori, kadar nesó za-te zajutrek . . .«

Kako so se poslavliali, nečem pripovedovati. Najžalostnejši jo tako slovo, ko pekó solze v očeh, a beseda ne more na jezik, tako slovo, ko se vsakomur krči srce v bolečini, ko si vsakdo misli: »Bog vé, te li vidim še kedaj?«

Ko sta ga preskrbeli Margetovi s hrano in še nekaterimi drugimi potrebnimi stvarmi, odide Anton z naglimi koraki. Noč je bila jasna; že so se prižigale zvezde, a na vzhodu je vstajala luna, mrzla in krvavordeča. Še tesneje se zavije Anton v svoj plašč in hiti kolikor more skozi trg in še dalje, dalje . . .

VI.

V kakšnem obupnem stanju je bil Marget drugo jutro, ko so ga rešili iz neprijetnega položaja! Kaj naj reče komisarjem; kako naj se izgovori? Najrajše bi se skril samemu sebi od jeze in sramote. Sedel je pri mizi

in pil, kolikor je mogel. Časih pa je kar hipoma poskočil in začel zmerjati ženo in hčer na vse mogoče načine. Nista vedeli, ali bi ga pomilovali ali ne, kajti na tihem sta se veselili rešitve Antonove; a ni jima bilo znano, da je zastavil Marget zanj svojo glavo.

Po trgu pa so kmalo zvedeli, kaj se je vršilo pri brivcu. Tržani so bili večinoma zelo zadovoljni: privoščili so vrlemu Antonu svobodo, Margetu pa pošteno kazen, ne zato, ker je premalo pazil na Verneja, ampak za njegovo surovo, prevzetno vedenje, zaradi katerega se je že davno pristudil svojim sosedom in vsakomur, kdor ga je poznal.

Toliko bolj pa so se razjezili gospodje komisarji in častniki, ko je prišel tožit svojega zapovednika oni vojak, ki je dotlej stražil pri brivcu in nosil jetniku hrano, a je sedaj seveda prišel ob službo.

»Kaj? izpustil ga je?« zakričé vsi jednoglasno.

»Izpustil!« ponovi vojak klaverno in povesi glavo.

»Ti, bedak, si pa zijala prodajal, ko ti jo je pred nosom upihal, kaj?«

Siromak ne odgovori in povesi glavo še nižje.

»Vzemi si par tovarišev, pa nam pripelji Margeta sem!«

Čez četrto ure pride nesrečni brivec ves obupan in prepaden.

»Kaj smo Vam obljubili takrat, ko smo Vam dali upornika v varstvo?«

Marget molči.

Obljubili smo Vam, da Vam vzamemo glavo, če Vam ujetnik uide, in to obljubo torej izpolnimo. Nikar preveč ne žalujte, saj na svojo neumno butico takó ne

morete biti posebno ponosni . . . Odpeljite ga v drugo sobo in ostanite pri njem, da se mu kaj ne pripeti!»

Zdaj še-le vidi brivec, da je resnica, česar se je doslej samo bal. V največjem smrtnem strahu poklekne in sklene roke.

»Usmilite se gospôda! . . Jaz nisem kriv . . . usmilite se! Kaj bo moja žena, moj otrok . . . !«

»»Odpeljite ga!««

Dva vojaka ga primeta bod pazduho in ga pahneta v stransko izbo. Jeden ostane pri njem, drugi pa se postavi pred vrata.

Nato pa sedejo komisarji za mizo in napišejo obsodbo, da naj umrje pod rabeljnovim mečem gospod Jožef, doslej vikar prevalški, zato ker se protivi, da priseže na ustavo in ker je podpihoval tržane k upor; in Pavel Marget, prevalški brivec, ker je izpustil iz ječe najnevarnejšega rovarja. Obsodba se ima izvršiti drugi dan, to je v nedeljo in sicer na trgu vpričo naroda

Tačas je bilo v temni dolini, kakšne tri ure od Prevala, zbranih okrog tisoč mož. Vsi so bili precej dobro oboroženi in so sedeli ali ležali v gručah naokoli. Sredi doline so se posvetovali zapovedniki, med katerimi že poznamo Petra Marina in Mihaela Pelana. Ravno ta dva sta si bila najbolj navskriž. Četa se je ravnokar zbrala iz vseh vasij, od blizu in daleč, zato je prvi hotel, da se najprvo odpočijejo, a medtem pa pošljejo oglednike v Préval, da poizvedó, koliko je tam vojakov in če imajo Verneja zaprtega. Pelanu pa se je zdelo najpametnejše, da takoj udero v trg in povežejo sovražnike, katerim gotovo od samega iznenadenja ne pride na misel, da bi se branili in če jih je še toliko.

Med tem, ko so se še prepirali in ugibali, kaj je storiti, začujejo na koncu doline vriskanje in vpitje. Vojaki skočijo na nóge in hipoma imajo vsi puške v rokah. A kakšno veselje! Pol čete se je zbralo v gosto trumo, na sredi pa neso na ramah Verneja. Poveljniki mu hité nasproti, da ga pozdravijo. Anton se otrese objemov in stopi k Marinu.

•Kaj čakate? Hitro, da ne bo prepozno. Nekdo, ki je bil že danes v trgu, je pravil, da mislijo jutri popoldan umoriti gospoda Jožefa in Margeta. Ne nadeja se nas nikdo, torej le urno. Škoda samo, da vas nisem že preje našel. Iskal sem vas daleč od tod, med tem, ko ste vi že skoro v trgu.«

Kot bi treníl, so vsi pripravljeni za odhod. Korakali so urno, da bi bili v trgu še pred solnčnim zahodom.

Solnce je stalo že nizko nad večernimi gorami. Sence dreves so postajale vedno nižje in temneje, večerni veter je hladil čelo junakom

Mislite si blede obraze komisarjev, ko so začuli streljanje in bojni krik. Nikdo ni vedel, kaj bi najprvo storil. Vojaki, ki so se pred nekaterimi dnevi še proslavljali sami kot zmagovalce, ne vedo več danes, ob kateri strani jim sablja visi. Kakor zmočeni psi begajo sem ter tja, v gručah ali posamezni, iščejo tovarišev ter bežé pred nasprotniki. Če bi se zbrali, bi jih bilo več nego upornikov, a ni ga bilo častnika, ki bi imel toliko moči in poguma, da bi združil krog sebe večjo četo. Vsakdo je skrbel samo, kako bi samega sebe rešil, in ravno to je vsakogar vodilo v pogubo. Napadovalci so zaprli do malega vse ulice in tako jo je le tu in tam popihal po-

samezen »junak« čez kakšen vrt in se plazil za plotovi, dokler ni prišel na prosto polje.

Najbolj v strahu je bil pisar Leman. Begal je od okna do okna, ko je zaslišal od daleč nenavaden hrup, a ugledati ni mogel ničesar. Postal je nemiren in polastila se ga je neka čudna skrb, dasi sam ni vedel, zakaj. A komaj mine par minut, prikažejo se od oglasem uporni kmetje s sabljami in puškami v rokah.

Leman obledi.

Gospod Jožef pa sedi za mizo z zvezanima rokama; obraz pa mu je miren, kakor njegova duša. Ravnokar so mu povedali obsodbo, a on je bil že davno pripravljen na smrt.

Pisar pogleda še enkrat skozi okno in vidi, da četa upornikov vedno bolj narašča in da beže vladini vojaki vse navskriž, zmedeni in neoboroženi. Vedel je Leman, da mu ni pričakovati milosti, če pride razsrjenim kmetom v roke. Ko začuje korake v veži blizu svoje sobe, pograbi samokres in pomeri duhovniku na prsa. Ta mu gleda v oči brez strahu in se prekriža. Šipe v oknu se stresejo, ko poči strel, ob enem pa se vrata urno odpró in tolpa mladeničev plane v sobo. Hipoma obstanejo, ko vidijo gospoda Jožefa kakor smrt bledega. vzdrami jih drugi strel in Leman se zgrudi na tla. Sam si je končal življenje.

VII.

Veselje je zavladelo v Prevalu. Vse je hitelo na ulice, da pozdravi hrabre bojavnike. A to veselje je kolikor toliko zatemnila žalost, ko se je zvedelo o smrti gospoda Jožefa.

Sredi trga so napravili krasen oder, okrasili so ga s cveticami, a okrog in okrog so gorele sveče.

Na oder pa so položili truplo ljubljenega duhovnika. Razpelo je imel v rokah, bledih kakor vosek, a lice mu je bilo veličastno in milo, kakor v življenju. Nešteta množica pa je klečala ob odru in molila . . .

Zvečer so sedeli Margetovi v véliki sobi. Brivec je bil popolnoma potr. Smrtni strah ga je tako prevzel, da je sedel tih in ble. na svojem stolu; a še bolj ga je prevzelo kesanje. Pred očmi mu je bil vedno in vedno ble. mirni obraz mrtvega gospoda Jožefa.

Tudi Anton je bil tu. Govorila sta dolgo dolgo z Marijo in vsakdo je imel toliko povedati, da bi se nikdar dovolj ne zgovoril. Mati Helena je bila pa zamišljena; slutila je, kaj se godi v duši njenega moža in ni ga hotela motiti.

Pozno v noč se je začel poslavl. Anton. Marget se dvigne izza mize, stopi k njemu in mu poda roko.

»Ali mi morete odpustiti, gospod Verne . . ?«

»Gospod Marget, oprostite mi tudi Vi. Kar je bilo, pozabimo, saj živimo samo za lepšo prihodnjost.«

In še gorkeje sta si moža stisnila roké.

»A gospod Marget, dovolite mi, da Vas prosim za spravo najdražje, kar imate, — Vašo hčer . . .«

»Kolikor je treba moje besede, Vama želim največjo srečo«, odgovori Marget, Marija pa zarudi od radosti.

Kako ganljivo je prosil brivec odpuščanja še svojo ženo in hčer, kako so se še vse vprek objemali in po-

ljubovali, kako odlično so praznovali poroko, kako drug drugemu napijali, posebno goreče pa spominu gospoda Jožefa in domovini — o vsem tem vam ne bom pravil, kajti vse to si lahko vsak sam misli.

Ljubite sovražnike!

Strahovita nesreča se je dogodila na železničnem tiru blizu znanega kupčijskega mesta. Brzovlak je trčil ob tovorni vlak s tako močjo, da se je sam popolnoma razbil, drugi pa skočil s tira. Jok in stok težko ranjenih, in zdihovanje umirajočih se je čulo na nesrečnem kraju.

Precej se je zvedelo po vsem mestu. Mlado in staro je hitelo, da pomore nesrečnikom. Zdravniki so bili v hipu z raznimi pripravami pri ranjencih. Tudi vojaki so hiteli tja, da zadržujejo nekoliko ljudstvo, ali pa tudi, da pomagajo po svojih močeh.

Veliko popotnikov, ki so bili pred kratkim veseli in zdravi v brzovlaku, leže sedaj tu — deloma ranjenih, deloma — popolnoma mrtvih. Tudi pri tovornem vlaku sta zgubila dva uradnika svoje življenje, dva sta se pa težko poškodovala. Ni bilo tako zelo lahko, nesrečne popotnike vleči izpod strtih vlakov; še-le po večurnem trudu so jih vsaj večino oprostili. Samo jeden voz drugega razreda, v katerem je bil le jeden popotnik, je ostal še nepregledan. Po dolgem trudu ga dobé; bil je oblit s krvjo, strašno rano je imel na glavi; zlomil si je roko in se tudi sicer poškodoval. Zdaj začno prešte-

vati one, ki so se ponesrečili. Štirje železniški uradniki in razven teh štiriintrideset popotnikov je izgubilo življenje; devetinsedemdeset oseb, med temi dva železniška uradnika dobili so težke, nevarne rane, in samo najmanjši se jih je le lahko poškodovalo.

Na nosilnicah in vozeh odpravijo mrtvece, — največ jih je bilo tujcev, nekaterih pa zavrlo ran ni bilo moči spoznati. — Ravno tako storé tudi z ranjenci. Najpridnejši pri tem delu je bil trgovec Konrad. Pomagal je tudi, ko so izvlekli izpod razvalin njegovega voza poslednjega nesrečnika. Komaj pa ga pogleda. obledí in in strmi molčé nekoliko minut pred se. Potem pa se obrne k zdravniku :

»Ali dovolite, da spravim tega ranjenca v moje stanovanje?«

»Čemu?« prása mestni svetnik, ki je poleg stal, »ali je vaš znanec ali morda celo sorodnik?«

»Znanec, da« — odgovori Konrad in še bolj obledí.

Nikdo mu ni mogel ugovarjati. Povsod so ga spoštovali, in če so prepustili ranjenca njegovi postrežbi, če je vzel »znanca« k sebi, vedeli so vsi, da si bo na vse moči prizadeval, rešiti nesrečneža. Ranjenca torej odpravijo v Konradovo stanovanje, on sam pa hiti naprej, da vse potrebno pripravi. Najprvo pové soprogi, kaj se je dogodilo.

»Kdo pa je, ali ga poznaš?« prása žena radovedna.

»Seveda, tudi ti ga boš spoznala; bil je večkrat pri nas, ko smo še imeli trgovino v Dolgih ulicah.«

Druzega še zdaj ni zvedela gospa. Vsa prašanja po imenu ranjenčevem so bila zaman. Da, takrat, ko so bili še v »Dolgih ulicah«, kdo jih ni takrat vse obiskaval!

Soproga je bila še vsa v teh mislih, ko prinesó počasí in previdno ranjenca v hišo. Zdaj se je moralo pač določiti, kdo je ta človek. Radovedna se pririne k postelji, kamor so položili nesrečnika, ki je bil še vedno v nezavesti. A samo kratek pogled — in skoro se ji dela tema pred očmi. Kar je videla, bilo je pregrozno. — Spoznala ga seveda ni.

Pod vodstvom mlajšega zdravnika umili in obvezali so težko ranjenega. Le malo znamenj življenja je kazal in zdravnik je nasvetoval največji mir. Tako sočuten, kakor usmiljeni Samaritan, je skrbel Konrad za bolnika in je storil natančno vse, kar je zaukazal zdravnik. Naposled dovrše delo, in bolnik leži na postelji umit in obvezan. Ni se še zavedel. Zdravnik se poslovi in obljubi, da pride drugi dan zopet.

Nekoliko časa ostane Konrad pri postelji, potem pa odide k svoji ženi, prime jo molčé za roko in jo pelje k bolniku. »Ali ne poznaš več našega ubozega varovanca?«

Soproga ne odgovori, kakor bi ji od straha ali začudenja zastale besede. »Moj Bog, ali ni to Bojec?« prične naposled, — »tvoj rojak, ki je nas . . .?«

»Gotovo«, pritrди Konrad, »to je stari oderuh, ki je —«

»Ki je nas onesrečil in nas spravil malone na be-raško palico«, prestreže mu žena besedo. »Bog ga je kaznoval.«

»Da, in strašno! Zato ne huđujemo se več.«

»Še zdaj mi ne gre v glavo«, začne spet žena. »Bojec, bolan in v naši postrežbi! Bojec, ki nas je one-

srečil z nepošteno pravdo! Kako, da si ga vzel k nam?
— Kdo ti je svetoval?«

»Moja vest«, odgovori mož resno. »Bral sem, da naj se povrača slabo z dobrim, in oni, ki leži nezavesten pri nas in nam je storil toliko hudega, potrebuje sedaj naše pomoči. Bog ga je kaznoval, — kdo ve, če ostane pri življenju. Glej, ta mož ostane revež pri vsem bogastvu, če ozdravi, midva pa imava z Božjo pomočjo svoj vsakdanji kruh in sva srečna. Čemu bi se torej ne usmilila nesrečneža-«

»Gotovo«, odgovori soproga ginjena. »Oprosti, da sem pozabila svojih dolžnostij pri pogledu na našega sovražnika.«

Odslej je tudi ona stregla bolniku z vso ljubeznijo. Že drugi dan se je zavedel Bojec, pa ni še spoznal, kdo mu streže. In to je bilo dobro, kajti zdravnik je odsve-toval, da se mu kaj omeni o prejšnjih dogodkih, ker bi lahko bolnika razburilo in mu škodovalo.

Bolniku je vedno boljše. Že peti dan se lahko nekoliko dvigne v postelji. Nekega popoldne je želel po-zirek vode. Takoj je njegov skrbni postrežnik poleg njega s čašo v roki — a bolnik ga tedaj pazno pogleda; začudenje in groza se mu bereta na obrazu, in ko vzdihne: »O Bog, je-li mogoče?« pade nazaj na posteljo. Spoznal je, kdo je njegov Samarijan.

Mož in žena se prestrašita. Povesta vse zdravniku, ki pride družega dné. In zgodilo se je, kakor je rekel: mrzlica se je obnovila in je postala še hujša. Zdravnik je povedal, da ne bo ranjenec dalje živel, kot štiri dni. Gospa tedaj praša umirajočega, če si želi duhovnika.

»Ni še take sile«, odgovori bolnik, — »poprej še pripeljite notarja, da uravnam z njim nekatere stvari.«

Konrad odide in se čez pol ure vrne z notarjem k ranjenčevi postelji. Ta želi, da ga pusté z notarjem samega.

Ko pride tistega dné na večer Konrad k Bojcu, da vidi, kako mu je, mu ta namigne, naj ostane. Konrad sede poleg njega.

»Spoznal sem Vas«, ga nagovori, »Vi ste ravno tisti, kateremu sem storil pred sedmimi leti toliko krivico. Danes hočem to poravnati. Storili ste mi toliko dobrega, da resnično nisem zaslužil. Zato Vam vse svoje premoženje, kolikor ga imam, zapuščam. Otrok nimam, daljni sorodniki se pa tako moje smrti bolj veselé kakor žalosté.«

Vendar hoče dobri Konrad pregovoriti bolnika, naj se le ozira pri oporoki na sorodnike. Bojec mu pa željo odločno odkloni, češ, da niso v nikaki sili, še manj pa, da bi bili ubožni.

»Niti mislil nisem na kako plačilo«, odvrne pošteno Konrad, »kar sem storil, je bila le moja dolžnost. Odpustil sem Vam pa že davno. Toda, gospod Bojec, sedaj je poslednji čas, da Vam pošljem po spovednika, ker pripraviti se morate vendar na poslednjo uro.«

»Da bi se jaz izpovedal, — čemu neki?«

»Da ne bodete pogubljeni, ker . . .«

»Pustite, pustite!« mu seže Bojec naglo v besedo.

»Kaj? Vi hočete brez duhovna umreti? Vi nočete k sebi služabnika Božjega?«

»Nikdar, nikdar!« kriči oni in njegov glas je donel po izbi, kakor glas obupanega. Molcé leže zopet na posteljo in zapre oči.

Zopet nova skrb za pobožnega Konrada. Da bi umrl Bojec, ne da bi se izpovedal, ko je vendar veliko grešil, (če že družega ne, saj je vendar njega osleparil)? — Skrivaj pošlje po modrega in razsodnega duhovnika. Ta pride in prijazno nagovarja in pregovarja zastarane grešnika.

Toda, vse zaman! Bolnik zmajuje z glavo, često pa niti ne odgovarja na razna vprašanja. Tudi prošnja skrbne soproge Konradove je bila bob v steno. »To ne sme vedeti nikdo, kar sem jaz vse zadolžil!« je rekel.

Kaj so hoteli pobožni ljudje? Molili so in ga priporočali Božjemu usmiljenju.

In to je pomagalo! Ko je trpel največje bolečine, je nenadoma zaklical: »Konrad, morda bi bilo pa vendar dobro spraviti se z Bogom?«

Takoj so mu željo izpolnili. — Spovedal se je skesano; potem je pa še povedal in naročil Konradu, naj izroči šestnajstim družinam od premoženja osemindvajset tisoč goldinarjev, ker to si je pridobil po nepoštenem potu. — Ob polnoči je umrl, previden s svetimi zakramenti.

Lepo premoženje je imel sedaj Konrad, a vendar je ostal i sedaj pošten in pobožen. Vestno je izročil določeno svoto denarja obubožanim družinam.

III.

Iz življenja nadvojvode Ladislava.

Izgojevatelj umrlega nadvojvode Ladislava pl. Himel, visok častnik, je povedal jednemu svojih najboljših prijateljev nekaj črtic iz življenja nadvojvode. Podamo jih tu dragim bralcem in sicer tako, kakor je častnik sam pripovedoval. Toraj:

»Mati nadvojvode, presvetla gospa nadvojvodinja Klotilda, me je pozvala, naj prevzamem odgojo njenega sina Ladislava. Jaz sem, vesel tolikega zaupanja, dejal, da rad prevzamem to častno službo, če bom le mlademu nadvojvodi po godi. Zato sem se napotil k škofu Štajnerju, kjer je nadvojvoda bival. Pri uhodu v palačo pozdravil me je mladenič, zalega obličja in lepih očij, prav prijazno. Podam mu pismo njegove matere in sem ga prosil, naj se potem z menoj nekoliko sprehaja, da mu razložim, kako mislim pričeti odgojo. Vse natanko sem mu povedal in mladenič ni obrnil očesa od mene, ampak zvesto me je poslušal in z glavo prikimoval. Potem ga vprašam, ali misli, da bi midva lahko shajala, je dejal nekoliko zmešan: »Vidim, da mi dobro hočete; jaz Vas bom v vsem ubogal.« Ta odgovor Ladislavov sem brzojavil njegovim starišem in kmalu na to sem bil od presvetlega cesarja imenovan za odgojitelja. Naredil sem načrt za učenje in se ga trdno držal: najprej sem učil mladega nadvojvodo dolžnostij do Boga, do cesarja in do domovine. Za verouk, cerkveno zgodovino in druge znanostij dobil sem prav izvrstnih in učenih učiteljev. Nadvojvoda se je jako rad učil vsega, kar je bilo znati treba njemu, ki je bil iz cesarske hiše in ker je bil zato

odločen, da bi znal jedenkrat zapovedovati vojaškim četam. Učil se je tako pridno, da ga je presvetli cesar sam često pohvalil. Za spovednika sem mu odločil nekega jezuita. Prihajal je k nadvojvodi vsak mesec jedenkrat. Nikdar se mi ni nadvojvoda uprl in tudi ne najmanjše nevolje ni pokazal, akoravno se je včasih veliko od njega zahtevalo.

Nadvojvoda je dobro napredoval, koncem prvega polletja moral je delati težke skušnje iz vsega, kar se je v pretečenem polletju učil. Uspeh teh skušenj se je potem naznanil cesarju samemu, kateri ga je pohvalil. Pred svojim očetom, ki slovi kot izvrsten poveljnik, je ponosno peljal ali jedno stotnijo ali baterijo ali jeden eskadron, in z nekim posebnim ponosom je vsigdar to storil.

Kadar je bil prost čas, vodili smo ga po dobrodelnih napravah, bolnišnicah, sirotišnicah in tovarnah. Tu je spoznaval delavski stan in mu je bil velik prijatelj. Kaj rad se je o božiču znašel pod božičnim drevescem med otroci v sirotišnici. Po zimi je tudi šel često v gledišče, ali je pa obiskal kardinala in drugo visoko gospodo.

Prav praznik bil je zanj, če se je sešel s cesarjem. Kako veselje mu je cesar napravil, ko ga je imenoval za poročnika in je pri vojaških vajah sam zapovedoval pred cesarjem cel polk. Postal je med tem prav zal in krepek mladenič, pa bil je še otročje nedolžen. Njegovo srce je ostalo prej kakor slej dobro. Jako lepo obnašal se je v cerkvi in nikdo ne more pozabiti mladeniča, klečočega pred grobom soproge Rudolfa Habsburškega v Št. Pavlu, ko je vneto molil za svojega rodu staro mater.

Dné 2. septembra pa se je blagi nadvojvoda ob-strelil pri lovu. Zdravniki so bili te misli, da rana ni nevarna. Sicer mu je kroglja zdrobila kost v nogi in ko so mu jemali koščice iz rane, ni dal glasu od sebe, a vendar so zdravniki upali, da ozdravi. Toda Bog je sklenil drugače. Najprej se je pojavila mrzlica in kmalu je pritisnil prisad. Kdo bi popisal žalost matere nadvojvodinje! Toda bila je udana v voljo Božjo in ko sem prišel k bolniku, mi je rekla: »Po spovednika sem že poslala«. Vstopim k nadvojvodi, ki me precej vpraša: »Ali viši Marijina podoba tako prav?« Navadno sem namreč nadvojvodi priporočil bil, naj vedno tudi na potovanju kako podobo Matere božje seboj nosi, pa naj jo obesi nad posteljo tako, da jo bo lahko ležé videl. In zato me je prašal pobožni princ, jeli podoba prav visi.

Ko je začel njegov spovednik moliti molitve za umirajoče v ogerskem jeziku, ozre se nadvojvoda proti meni, (jaz ogerski ne govorim) in pravi spovedniku:

»Le molite nemški, da bode tudi ta (ozre se name) z menoj molil«.

Po spovedi sprejel je z veliko pobožnostjo sv. popotnico. Njegova prevzvišena mati je sedela ob postelji umirajočega sina, brisala mu mrtvaški pot s čela, sklenila mu roke, a solza ni prišla v njene oči, niti se ni izvil iz prsij bolestni vsklik.

Kmalu na to reče nadvojvoda: »Ne čutim nikakih bolečin, a le sapa mi postaja težka«. To je bilo znamenje bližnje smrti. Še prihitita oče in brat k njemu, veselega obraza jih sprejme in jima poda tresočo se roko. Rožni venec poljubi, ga spusti materi na roko,

sapa vedno bolj zastaja in kmalu je odbilo plemenito srce nadvojvodovo.

Tako je živel nadvojvoda Ladislav, tako umrl. Hoteli smo ga odrediti in izgojiti, da bi si pridobil časti in slave, a angeljsko čisti mladenič je zdaj pri Bogu.

IV.

V z a m e t i h.

Daleč v gozdu stala je skrita gozdarjeva hišica; okoli in okoli je obdana z gostim drevjem in težko bi bil kdo naletel na njo, ako bi ne znal natanko poti do tja, in navadno se tudi v njej ni nihče oglasil razun lovcev in drvarjev. Bil je mračen zimski dan; hiša je bil pokrita s sneženo odejo in oblačno nebo, razprostiralo se je žalostno nad okolico. Kakor okolu hiše, tako je bilo tudi v hiši danes žalostno. Na prstih prišla je mlada žena gozdarjeva v sobo in zašepetala otrokoma: »Bodita mirna, oče spé!« Začudena pogledala sta se otroka, nista mogla umeti, zakaj da oče danes toliko časa spi; nista pač vedela, da se je bil še-le pred nekoliko urami povrnil iz bližnje vasi od popivanja in igranja, nista vedela, kako je razgrajal, ko je prišel domov in solze v očeh njune matere bile so jima zakrite.

Žena je pripravila kosilo, kakor po navadi; vendar ni hotela buditi moža; ko pa je ura odbila poldne, prišel je mož iz stranske sobe in dal znamenje z očmi ženi, naj kosilo prinese. Mali Janko je začel moliti

pred jedjo in to so bile jedine besede, ki so se ta dan spregovorile pri kosilu. Tiho sedeli so pri mizi in gospodar pogledoval je od časa do časa svojo Ano in videl, da ima od jokanja vse rudeče oči. Jezen je temno gledal pred se; vedel je, da ni prav, da pusti svojo ženo in otroke cele noči brez varuha in da zapravlja čas in denar, za svojo družino pa še dobre besede nima.

Ana tudi ni besedice spregovorila; to je moža jako vznemirjalo. Ko bi bila morebiti ona začela tožiti o vseh svojih skrbih in nadlogah, bi se dal morebiti še poboljšati, vsaj še ni bil tako popolnoma pokvarjen, da bi nobena beseda pri njem ničesar več ne dosegla; toda ona je molčala; njemu se je zdelo, da ona noče sprave ali pri tem se ni spomnil prejšnjih časov. Včasih imela sta se rada, in vzela sta se iz prave ljubezni, v zakonu skušala je Ana svojo ljubezen do njega še podvojiti, vsako željo mu je že na obrazu brala in jo izpolnila, predno jo je izrekel; on je bil prepričan, da mu bode vedno taka ostala in jel je brezskrbno živeti; ni se več dosti brigal za njo in udal se je pijančevanju in s časoma tudi igri. Ana ga je prosila, naj bode tak, kakor je bil poprej, toda bilo je vse zaman; včasih kazal je nekoliko dobre volje, toda takoj se je zopet premislil in ostal takšen, kakoršen je bil. Ko je žena videla, da vse njene prošnje nič ne pomagajo, obmolknila je, in ni zinila mu žal besede tudi takrat ne, kadar ji je bilo najhujše pri srcu. Danes zdelo se mu je njeno molčanje neznosno, naj bi mu bila rekla, kar bi hotela, bilo bi mu ljubše, kakor to čudno molčanje; nemirno jo je pogledoval; ko bi vsaj besedico zinila, mislil si je, toda ona je v

jedno mer molčala. Mahoma skoči on po koncu, ravno, ko je bila ona posodo z mize pobrala, vzame klobok in reče: »Zdaj grem, Ana, da veš, in ne boš me videla kmalu!«

Njo je zbolelo v srce, pogledala je skozi okno, in videla, kakšno vreme da je vzunaj in jelo jo je skrbeti za moža, toda molčala je tudi sedaj; njemu se je pa zdelo, da mu hoče le kljubovati. »Da,« pristavi še, »in najboljše bi mi bilo, da bi se nikoli več ne vrnil.«

Žena je obledela od strahu in rekla v naglici: »Vsaj te ne držim!«

Gozdar je šel sam, brez pozdrava; tudi svojega psa ni s seboj vzel, ki je žalostno na pragu gledal za svojim gospodarjem.

Zunaj je hudo snežilo, in mrak se je vlegel na zemljo. Gospodinja je zakurila za večerjo, ko pride hčerka k nji v kuhinjo in vpraša boječe: »Mati, kje so pa oče?«

»So šli ven.«

»Ali pridejo kmalu nazaj?«

»Ne vem,« reče žalostno mati in se vsede na stol. V tem prihiti deček v kuhinjo. »Oh kako mede«, reče, »človek ne vidi tri korake pred pred seboj. Da bi bili vsaj oče že doma! Tudi dekcle ni doma in starega Toneta. K sreči je vsaj pes ostal doma!«

Zopet je bilo v hiši vse tiho. Naposled je deklica spregovorila: »Mati, zakaj nič ne govorite,« vpraša milo. »Ali naju nimate več radi?« Mati se je pri teh besedah prebudila iz svoje zamišljenosti in milo se ji je storilo, ko je pogledala v nedolžna očesca svojih otrok.

Med tem se je popolnoma stemnilo; Tone prišel je domov, gozdarja pa ni bilo od nobene strani.

»Gospodinja, danes je pa vreme več kakor slabo,« reče stari Tone, »danes bi ne privoščil niti psu biti na snegu. — — Ko bi bil vsaj gospodar že doma!«

Žena je nehotè vzdihnila, toda, ker ni hotela, da bi Tone vedel za njene skrbi, rekla mu je, naj le spat gre; mož bode tako najbrže v gostilni ostal.

Naposled se je tudi Ana vlegla k počitku, toda ni mogla zaspati; zdaj jo je prebudilo vrvenje in šum snega ob okna, zdaj zopet je jela misliti na moža, ki je morebiti vzunaj v snegu. Že je hotela vstati, poklicati Toneta in mu iti naproti, toda v tem se je spomnila njegovih besedi pri odhodu in trma je premagala njeno ljubezen.

Zjutraj se ji je zdelo čudno, kako to, da je toliko časa mrak; ura je že davno odbila sedem, toda v sobi je bilo še vedno temno. Ko stopi v vežo, ji pride Tone nasproti in reče: »Danes je snega zapadlo za seženj visoko, gotovo se je kje zgodila kaka nesreča, mi smo zamedeni, a gospodarja ni doma; ako ga le ni na poti dohitel vihar; jaz sem že poskusil napraviti gaz, toda ni mogoče, takoj zamede veter zopet pot. Sedaj ne preostane družega, kakor doma ostati in za one moliti, katerim se je morebiti pripetila kaka nesreča.«

Žena je obupno okoli sebe gledala in ni vedela kaj začeti.

»Ali ni nobenega, ki bi nam mogel pomagati. Pa stojte, jaz hočem z vami in vam pomagam sneg odmetavati. Moramo pot preiskati! Moj mož je zunaj in ne more domov. Za nobeno ceno ga ne smemo zunaj pustiti. Pojdiva! Morebiti se nama posreči.«

Urno se je zavila v veliko ruto, pomirila otroka, ki sta jokaje popraševala po očetu, in šla ven. Mrzel veter zanašal ji je sneženi prah v oči, ptički so žalostno čivkali in bilo jih je okoli njenih nog cele trope. Pes je renčal in brskal po snegu.

»Le za psom, Tone, pes je gotovo na pravi sledi«, rekla je in vzela lopato, katero ji je ponudil hlapec, ni mislila na sebe in svoje nadloge, ampak le na njega, ki je oče njenih otrok in katerega je bila tako zelo ljubila.

Tiho in urno sta delala, pes je silil vedno naprej, burja je brila in za njima zopet gaz zakrivala s snegom. Vedno je mislila žena, ali se ji bode posrečilo, ali pa je že morebiti prepozno? Pot je stal obema na čelu in še vedno ni bilo nič upanja, da bodeta dospela do cilja. Zaman! Lopata je padla naposled tudi njej iz rok, kakor malo poprej Tonetu. Bilo je vse delo zastonj. Ana je videla, da nima več moči in solze so ji stopile v oči. Videla je, da ne bode mogla možu priti na pomoč v zametih. Pes je izginil v snegu in Tone moral je sedaj gospodinjo spraviti v hišo; ona se je opotekala pri vsakem koraku od strahu in onemoglosti. V srcu očitala si je ves čas: »Jezzen me je zapustil! Zakaj mu vendar nisem rekla jedne spravljlive besede! S svojim trdovratnim molčanjem sem ga gnala iz hiše!«

Počasi je tekla ura za uro; Ana je sedela pri peči, otroka sta stala poleg nje in bila tiho, nista se upala več revčka povpraševati po očetu. V strašnih skrbih pretekel je ves dan in cela naslednja noč.

Ko se je drugo jutro zopet zdanilo, šla sta oba zopet na delo; toda danes jima ni šlo tako od rok, bila sta preveč opešala.

»Ko bi se vsaj pes hotel pokazati, kje je neki obtičal?« rekel je hlapec. V tem se mu je zdelo, da sliši od daleč nekaj, kakor lajanje.

»Ali ne slišite nič?« vpraša gospodinjo.

Tudi ona je slišala, a na to je zopet bilo vse tiho, kakor poprej, za nekoliko časa se je slišalo razločno lajanje, ki je prihajalo vedno bližje.

»Usmiljeni Bog«, vzdihne ona, »prihajajo nam na pomoč, kje je pa on?«

Urno so se približali ljudje in razmetavali sneg.

»Pes je tukaj, on jim je pot kazal do nas — da bi bil vsaj tudi gospodar pri njih!« reče hlapec.

V tem so prikopali skoro do teh dveh. Ko ju pes zagleda zažene se v skoku k Ani in se ji prilizuje.

»Bog vam plačaj prijatelji«, zakliče Tone, »hvala Bogu, naš gospodar je tudi!«

Ana bi bila pri tej novici kmalu omedlela, toda že jo je prijela močna roka in jo pritisnila na srce.

»Rešen sem, žena draga«, reče gozdar, »s težavo odšel sem smrti, in sem zadovoljen, da se le tebi in otrokom ni nič pripetilo.«

Ko je gozdar tako govoril z ženo, zdelo se ji je ravno tako, kakor je bilo pred šestimi leti. Ni zamogla najti besede in le šepetala mu je: »Odpusti mi!«

»Odpusti ti meni«, odvrnil ji je tako milo, kakor že davno ne.

Ko so se bližali hiši, privriskala sta otroka nasproti.

Zopet so bili srečni pri gozdarjevih in spominjali so se vedno onega srečno - nesrečnega dne, s katerim se je zopet sloga in prijaznost vrnila v hišo.

v.

Blaž Medved.

Črtica. — Spisal Iv. Ev. Družnik.

Da je imenitna lovska oseba v naši dolini, mi ne bo menda nihče oporekal. Saj je vsa naša lovska zgodovina zadnjih desetletij tesno združena z njegovo osebo. Noben lov ne mine brez njega, noben lovski tat mu ne odnese pet, nihče nima večkrat puške na rami, nihče večkrat ne premeri naših gozdov, nihče ne otrese toliko rose, nihče ne raztrga na lovu toliko čevljev — pa na kveder — nihče večkrat ne strelja in nihče večkrat ne — izgreši, kakor — — naš Blaž Medved.

Ako bi ga hotel opisovati, moral bi najprej omeniti, da je od svojih prednikov podedoval prav značilen priimek. Široka, tršata postava, debela kodrasta glava in velikanska množina rjavih brk spominja precej na gozdnega kosmatinca. — In moč njegova, ta, ta! Govori se, da ni v vsej dolini močnejšega od njega. Sam se mi je večkrat hvalil, da bi se medveda prav nič ne vstrašil. Seveda meni ni moglo to tako hitro v glavo, zato sem se čisto sumljivo namuzal.

»Kaj?« razkoračil se je ob takih prilikah pred menoj in strašansko široko zinil.

»Kedo je šel pa predlansko leto v mrzli dolini k medvedki v brlog v vas?«

»I kedo?« vprašal sem začudeno, dasiravno sem vedel koga misli.

»Saj se ti vidi, da si gluh in slep. Kaj ne govori cela dolina, da, cel svet o meni. Še v nekih bukvah je

popisano, kako sem takrat privlekel medvedko z mladiči iz brloga »

Kaj sem hotel? Hočeš, nočeš sem mu moral pritrditi, ako nisem hotel še kaj hujšega slišati.

Stanuje pa Blaž Medved v svoji hiši prav pod gozdom. Tu hrani vse svoje strelne priprave, svoje pasti in zanjke, svoje kletke in gajbice, mreže in samostrine. Kajti Blaž Medved je lovec v pravem pomenu besede. On je ptičar, polhar in ribič. Morebiti so prav zato, ker je njegov delokrog tolikšen, živali vseh plemen in vrst tako varne pred njim. Govori se namreč, da prihaja Blaž Medved s svojih lovov večinoma — prazen. No, to ga prav nič ne jezi. On je potrpežljiv človek in čaka, ko bo pod njegovo puško divjačina kar cepala, ko bodo njegove mreže vedno polne rib in rakov, njegove zanjke polne ptičev, vreča njegova in slednjič — skleda na mizi vsako jesensko jutro polna polhov . . .

Pustimo ga v njegovih sladkih nadah in ozrimo se nekoliko v njegovo preteklost.

Blaž Medved je bil rojen leta 1848. Tisto leto in njegove viharne razmere naši stari očanci še dobro pomnijo. Cele dneve je pokalo po naši gori in voz za vozom jelenjega mesa so odpeljali Krajinčanje in Kočevarji iz naših gozdov. Bila je takrat takozvana »frajura«.

Pravijo, da leto in letne ugodnosti precej uplivajo na rojstvo človeško. Ne vem, če je na tem kaj resničnega. Toda vresničena in dopolnena je ta vera v osebi našega Blaža. Kadar napravi on v gozdu svoj »Kreuzfeuer«, takrat uide marsikomu:

»Tako pokanje je, ko osemindesetega leta«. Razložek je menda samo ta, da so Krajinčanje in Kočevarji tudi pobirali divjačino, naš Blaž pa samo strelja.

Blaževa hiša je sezidana res precej po starem. V stavbinskem oziru bi se dalo na njej več reči grajati. Drugače pa je hiša prostorna, svetla, sezidana iz samega kamena in brez kačke. Vse to kaže na nekaj posebnega.

Blaž ni sicer nikak posebnež — Bog varuj, da bi kaj takega trdil. Stariši njegovi tudi niso bili posebni ljudje. Mirno so živeli v svoji veliki, svetli, zidani hiši. Oče je drvaril, mati pa se je trudila na treh malih njičicah ob hiši. Poznejše, ko je prišel na svet mali Blažek — bilo je po zimi, nekako okoli novega leta — pestovala je otroka, ujčkala ga in zibala; po letu pa ga je vozila seboj na njive, kjer je stokrat pustila delo, jemala malega kričaja v naročaj, smejala se mu v obraz ter drezala pod brado.

Za časa Blaževih dedov in pradedov pa je vživala njegova hiša drugačno čast. Na voglu strehe je visel smrekov vršiček, okrašen z belimi, modrimi in rdečimi trakovi. Vozniki, ki so vozarili po cesti, postajali so pred hišo in se krepčali za daljno pot. Ves božji dan, včasih tudi vso noč ni bilo tiho okolo hiše. Pilo se je vino, da je teklo od miz in v kuhinji so cvrčala okusna jedila. Lahko si mislite, kakšno veselje so vživali Blaževi dedje in pradedje.

Tako je bilo nekdam. A dedje so pomrli in z njimi je izginila slava in premoženje Blaževe hiše. Ob hiši so ozelenela tla, smrekov vršiček se je izgubil, živahnost je vtihnila in zdaj je vse mirno okolo Blaževe hiše. Daljna sorodnica, katera oskrbuje Blaža, dela malo malo hrupa. Blaž pa cel dan hodi za divjačino. . . — —

A bili so časi, ko je Blaž resno mislil obnoviti nekdanjo živahnost. Prišlo je pa to tako - le :

Ko sta umrla Blažu pred petindvajsetimi leti oče in mati, začel se je Blaž brigati za svet in se ozirati okrog. Likal si je čevlje, kupil si nov klubuk - kravjak, vtaknil za trak šop ptičjega perja in začel pogledovati za lepim spolom.

In pripetilo se je, — ne vem po katerem naključju — da sta se nekoč srečala z lepo Polono. — Bila je Polona dekle pri petindvajsetih letih, polnih lic in zalitega telesa. Stariši njeni so imeli hišo v sosednji vasi. In glejte! Blažu je Polona tako obtičala v glavi, da si je ni mogel izbiti iz nje. Začel je zabajati v sosedno vas pogostejše ko prej. Iskal si je opravil pri Poloninih stariših, prihajal Poloni, kjer je bilo mogoče, nasproti, smejal se jej in jo hvalil — vse, kakor imajo taki ljudje navado. A Polona ni bila z Blažem istih mislij. Slišal sem, da se jej je zdel malo preokoren in malo preveč »na debelo.« Zato ni čudno, da dekle ni sočutovalo z nežnočutnim Blažem. Nekaj časa se mu je smejala, po tem se je začela jeziti nanj, a slednjič se mu je odločno odpovedala. Blaž se je prestrašil in jo pohlevno spraševal, zakaj ga neče.

»Napravi krčmo, pa me boš dobil«, rekla mu je, hoteč se ga odkrižati.

Blaž je povetil glavo in zamišljen odšel.

Odslej je hodil po gozdu, malo govoril, malo jedel, malo spal, pa veliko mislil, dokler ga ni pot privedla do vaške ranarice Avzle. Bila je to ženska, ki je kuhala iz trav in raznih zelišč mazila za vsako rano in vsako

bolezen. Poleg tega pa je delala iz špirita, vode in Bog vé še iz česa — žganje.

Dolgo je mislil Blaž, in iztuhtal je, kako bi se dalo priti do krčme.

»Ako se naučim delati žganje, pa si jo lahko napravim. Žganje zna delati Avzla, nekaj jej dam in me nauči.« To srečno misel je pozdravil Blaž s takim veseljem, da bi jo bil takoj naznanil svoji Polonici, ako bi se ne bil spomnil, da bo Polonici bolj všeč potem, ko bo pravi pravcati krčmar, kakor zdaj, ko je še »krčmar v nadi.«

Takoj drugi dan se napoti k Avzli, da bi se naučil delati žganje.

»Kaj vam dam, strina, da me naučite, kako se dela žganje?« vpraša jo precej pogumno.

»Kaj boš neki dal, ko sam nič nimaš.«

»I, saj imam hišo.«

»Hiše, vem, da mi ne daš.«

»Kaj pa hočete?«

»I, kaj — — denarja tako nimaš?«

»Denarja, denarja . . . — mrmra Blaž — — zdaj ga res nimam,«

»Saj pravim, da nimaš nič.«

Blaž nekaj časa premišljuje, a potem reče: »Koliko denarja pa zahtevate?«

»Pojdi, pojdi, saj nimaš nič.«

»No, pa vender!«

»Pet goldinarjev!«

»Pet goldinarjev«, ponovi Blaž in povesi glavo. »Bom videl«, izpregovori za nekaj časa ter se obrne proti vratom.

»Z Bogom!«

»Srečno!«

* * *

Odslej je Blaž še manj govoril, manj jedel, manj spal, pa veliko več mislil. Ko je obdeloval svoje tri njivice, ko si je kuhal jed, ko je hodil po vodo, povsod, povsod je mislil na Polonico, povsod tudi na Avzlo, na krčmo, na — pet goldinarjev.

»Pet goldinarjev . . . « vedno sta mu prihajali ti dve besedi na jezik. Mislil je, kaj bi prodal, a vse je preveč potreboval, dà, potreboval bi bil še več rečij, kakor jih je bilo pri hiši.

Zopet je začel pohajati po gozdu in premišljevati, odkod bi dobil denarja. Vedno bolj zamišljen je bil in v takem stanju je večkrat glasno sam s seboj govoril. Ljudje so že pravili, da se mu meša. . . .

Nek poleten večer je sedelo na klopi pred Lužarjevo hišo nekaj mož. Po trudnem delu so se hoteli malo oddahniti v prijetnem večernem zraku. Govorili so o letini in drugih gospodarskih stvaréh.

V pogovore zatopljene zmotijo nakrat trdi, hitri koraki. Možje se ozró. Po stezi, ki drži od malega gozdiča Malenšče, prisopiha Blaž, ves spehan in razburjen.

»No, Blaž, kaj pa tebe tako goni? Menda nisi videl v Malenščih ‚krvavega stegna‘«, ogovori ga stari Kočan.

»Možje — — zaklad — — koplje ga — hitite, — brz — — brz, zbežal . . . « hiti Blaž zasopljen v pretrganih stavkih.

»Kaaaj?« Možje se spogledajo.

»Blaž, se ti blede, ali ka-li!« zavzame se Kočan.

„Zaklad, zaklad — vzemite orodje — — hitite, da ga Hrvat ne odnese!“ sili Blaž v jednomer ves iz sebe.

„I, za pet Kriščevih ran, kaj pa je? Povej vendar razločno, kaj misliš. Vmiri se, no!“

„Brž, brž, če ne ga bo odnesel!“

„Kedo bo odnesel, šémešče?“

„Hrvat!“

„Kaj bo odnesel, ne bleđi vender?“

„Zaklad, — zaklad!“

„Kakšen zaklad?“ silijo vznemirjeni možje v Blaža.

Toda Blaž skoči hitro v Lužarjevo vežo, pograbi za durmi prislonjeno rovnico in steče ko veter po stezi nazaj proti gozdiču.

„Zmešalo se mu je“, reče Primšar.

„Revež!“ milujejo ga vsi.

Stari Kočan pa pravi:

„Tako ga ne smemo pustiti. Hitite za njim, da si kaj ne stori z rovnico!“

Trije mlajši možje teko za njim.

Prišedši do gozdiča, zaslišijo udarce, kakor bi kedo kaj kopal. A vsled somraka ne vidijo ničesar. Tiho se torej splazijo v goščavo prav do tje, od koder se čujejo udarci. Pod velikim hrastom zagledajo Blaža. Rokave si je zavihal in kolikor more hiti kopati z rovnico. Nekaj časa koplje, kar trči na nekaj trdega. Preneha in po-tiplje z roko. Plaho se ozre okrog in drhteči ustni mu zašepetata:

„Pokrov od kotla.“

Krepko zavihti rovnico in privzdigne precejšno ka-menito ploščo. Noge se mu šibe, boječe poklekne in pogleda v jamo.

»Križ božji!«

Kakor bi ga pičil gad skoči po koncu, zažene rovnico proč in zbeži po stezi domov. Plaho se ozira nazaj in teče, kolikor mu pusté okorne noge.

Skriti možje pristopijo in pogledajo v jamo.

Kaj je notri? — —

— Mrtev prešič...

— Pezinu je bil poginil prešič in dekla ga je zvečer zakopavala v gozdiču. Sama je pravila, da ga je baš zasipala, ko je prišel po kakih dvajset korakov oddaljeni stezi Blaž. Nekaj časa jo je gledal, potem pa je stekel po stezi v vas. — Revež se je v mraku zmotil, ko je imel deklo za Hrvata in mrtvega prešiča za — zaklad.

* * *

To je bilo smeha drugi dan. Povsod se je govorilo o Blažu in njegovem zakladu, kateri se mu je izpremenil v prešiča. Vse se je norčevalo z njega in Polonici samej se je zdel dogodek tako važen, da je želela prej ko prej se sniti z Blažem.

Priložnost je nanesla, da sta se srečala še isti teden.

»Blaž, slišala sem, da iščeš denarja.«

Blaž je zadržetal po vsem životu, ko jo je zagledal. Zamrzelo in pohladilo ga je ob jednem, ko ga je ogorila.

»Oh, saj veš, Polonica, saj veš! Napraviti hočem krčmo, da boš krčmarica, a brez denarja tako ni nič. Denarja iščem, seveda denarja, ljuba moja!«

»A če sem prav slišala, nimaš sreče. Pravijo, da si bil že izkopal zaklad, pa da se ti je nakrat izpremenil v mrtvega prešiča.«

»Oh, dušica moja, nikar ne poslušaj ljudij!«

»No, glej ga, ali ni res?«

»Kaj to, povej rajše, kdaj te naj pridem snubit. Krčmo dobim v kratkem času, vse je že pripravljeno, ljuba moja.«

»Kakšno krčmo?«

»I, no za žganje; saj si rekla, da hočeš biti krčmarica. Tedaj kdaj naj pridem?«

»Kadar se ti bo mrtev prešič izpremenil v srebro in zlato«, odvrne Polona hudomušno in odide proti domu.

Blaž gleda nekaj časa za njo, in iz ust mu uhaja:

»Neče me, — neče...«

Neizmerno osramočenega se čuti.

Nakrat pa strese z glavo in odhiti domov. Z vso močjo zaloputne vežna vrata, vleže se na klop in cela dva dneva se ne prikaže iz hiše. — —

* * *

Prihodnji predpust se je omožila Polonica nekam v Slemenca.

Pravijo, da ni bilo Blažu prav nič hudo za njo. Res se ni nikdar več zmenil za njo. Opustil je misel na ženitev in nikoli več se ni spozabil, da bi se bil vnovič zagledal v kako žensko. Vso svojo strastno ljubezen je naklonil puški in lovu sploh; pa pravi, da se ne kesa. Nič mu ne dene, če mu včasih — recimo često — pošlje puška smrtonosni svinec daleč proč od divjačine, saj ni tako neusmiljen, da bi jemal živalim ljubo življenje. Sam pri sebi menda misli:

»Da le poka.« A pred ljudmi se rad pohvali, tisto pa, tisto. No, pustimo mu to veselje.

Na krčmo več ne misli. Bog varuj, da bi ga kedo spomnil na njo. In prav ima.

Toda svet je že tako hudoben, da ne privošči poštenemu človeku miru in — lepega priimka. Saj ga za Blaža že nečejo več klicati. Da bi ga imenovali samo Lovec, bi že bilo, ker je res strasten lovec. Toda ljudje se spominjajo še nekdanje njegove misli o krčmi, združujejo obe besedi skupaj in vrh tega zavijajo vso sestavljenko — Bog zna zakaj — po nemško ter mu rečejo: »Jagerbirt«.

Nagajivi svet!

VI.

V božični nōči.

(Igrokaz v treh dejanjih. Prevel Jos. Volc.)

O s e b e :

Zrnec, krčmar. — France, Janko, njegova sinova. — Brinšek, Koejan, Benko, Kos, sosedge in gostje Zrnčevi. Robert, Makso, Ruslan, mornarji. — Joža, hlapec pri Zrneu. Ponočni čuvaj. — Dva potepuha.

Prvo dejanje.

(Krčma ob morskem obrežju.)

I. prizor.

Zrnec, Janko, France in gostje.

Zrnec (prižiga pri jasliah svečice.)

Janko: Oče, tukaj-le nekaj svečic še niste prižgali.

Zrnec: Saj pravim — nō, ne vidim več dobro, pa je! Prav, Janko, da si me opomnil. Prècej jih prižgem, da mi mili Jezušček ne zameri.

France: Tedāj nocoj je rojstna noč ljubega Jezuščka?

Zrnec: Dà, nocojšnjo noč se je rodil obljubljeni Odrešenik. Odtlej je poteklo že tisoč osemsto in še več let.

Brinšek: Dà, lepa dōba je dōba božičnih praznikov. Koliko veselja daje otrokom, koliko ljubih spominov obnavlja v dušah nam starim.

Navzlic temu, da mi je že glava osivela vsled nekatere bridkosti in neprespane noči in so se mi pleča vpognila pod težo let — vender ne morem pozabiti prelepih otroških dnij, ko sem ves srečen in nedolžen skakljal okoli jaslic. O blaženi hipi! Kako me je razveseljeval pogled na toliko lučic, pogled na pastirce in ljubo božje Detice! Še zdaj — malo manjka — da ne grem skakat z vama, nedolžna otroka, kljub temu, da jih imam na hrbtu že čez šestdeset.

Kos: Ej, glejte, glejte staro korenino, kakó mu žaré lica! Nič ti ni vrjeti — še otroka bi pregnal od jaslic. Dečka, le pazita —! Nò, nò, nikari zameriti — to je le šala. Spoštujem tudi jaz vašo mladeniško navdušenost, boter Brinšek. Srečen človek, kdor se more s šestdesetimi leti ob jaslicah radovati kot otrok. Tega je zmožno le srcé, ki je čisto pred Bogom in pred ljudmi.

Brinšek: Dà, čisto pred Bogom in pred ljudmi je bilo — upam — moje srcé vedno in táko mora tudi ostati dotlej, da zatisnem oči za vedno.

Kocjan: Pustite to, sosed Brinšek, pustite! Nocoj še ne bodeate tako kmalu zatisnili očij — gremo še k polnočnicam. (Drugim:) Vi greste seveda tudi?

Kos in Brinšek: Kajpak, kajpak, da gremo.

Kocjan: Nò, oče Zrnec, pa nam dajte še poprej merico vina, da si segrejemo želodce; nocoj nam bo izvestno še mráz.

K o s: Hembrano jo mède zunaj (sede z drugi za mizo.)

Z r n e c (prinese vina): Tukaj je, ta vam bo ogrel želodce; starina je, da je malo taci. — Nò, dečka, zdaj si pa le oglejta dobro jaslice, ko gorí pred njimi toliko lučic.

J a n k o: Lansko leto so jih nama še mama razkazovali.

Z r n e c: Dà, ljubo dete, to je bilo vlani; a letos že počiva pod snegom dobra zvesta mati (otare si solzó). O, saj jo pa tudi pogrešamo, da ničesar takó. Zapuščeno in prazno se mi zdi vse, kamor stopim. O, če je človek privajen živeti celih petindvajset let ob strani pridne, zveste ženske, ki ljubeče deli z možem bolesti in radosti, ki ž njim trpi in skrbi in se ž njim postara — z vsemi bogastvi svetá se taka izguba ne nadomesti. Pa Bog je hotel tako, kaj hočemo? Vsaj bomo šli vsi po tej poti, po kateri je šla ona.

F r a n c e: Ne žalujte, oče!

B r i n š e k: Čemu toliko žalovati, oče Zrnec. Tebi pač ni treba tožiti; ali ti ni dal ljubi Bog vsega v obilici, kar želiš? In, da ne samevaš na stare dni, dal ti je Bog dva pridna sina, ki jih z veseljem lahko objameš. Bog ti zameri, če boš preveč žaloval.

Z r n e c: O saj ne godrnjam zoper božje vsemodre naredbe. Zahvaljam Boga vsaki dan za njegove dobrote. Le nekaj mi teži in greni srce.

B r i n š e k: In to je? Béži, beži, vedno si bil poštenjak.

Zr nec: To je res. Toda izguba prvega mojega otroka — ta mi teži srcé.

Br in š ek: Ne razumem te. Kako meniš? O tem še nisem čul.

Zr nec: Tega tudi ne moreš vedeti, ker tedaj še nisi bil v naši vási. Takoj ti povem. Idita spavat dečka, idita. Jože, pelji ju spat!

Jo ž a (odpelje dečka v stransko sobo.)

Zr nec (sede k mizi in jame pripovedovati, drugi pazno poslušajo): Dvajset let je že od tedaj, ko me je osrečila moja žena s prvim otrokom. Bil je deček. Pravim vam, možje, in še rečem: ta deček je bil ponos mojega življenja! Vedno je bil pri mêní; pod mojim nadzorstvom je dorašal do petega leta. Tedaj sem imel nekaj opraviti v mestu, nekaj ur odtod. Deček je hotel iti z menoj in navzlic svarenju skrbne matere in kljub mojemu obetanju se ni utolažil. Silil je le in silil. Nisem hotel otroka žaliti, zato sem ga vzel s seboj. Komaj sva hodila dve uri, ko prideva v samotni gozd, po katerem se je vila cesta. Pogovarjaje in smejaje sva šla počasi svojo pot, kar — stopi pred naji šest mož in predno sem se zavedel, odkodi so prišli, ležal sem na tleh, vzeli so mi denar, suvali so me z nogami tako dolgo, da sem izgubil zavest. Ko sem se zopet zavedel in vstal, bil je moj prvi pogled po otroku. Ni ga bilo; klical sem na vse strani, letel gori, letel doli, na vse strani, zastonj! — Izguba obile krvi me je docela oslabila; moral sem se vrniti.

Br in š ek: Ubogi mož!

Z r n e c : Domov prišedši — mislite si lahko, prijatelji — kako težko sem razodel ženi žalostno resnico. In potem — koliko očitanja sem moral preslišati. Poslal sem pòsle na vse strani; vsem sodnijam javil izgubo svojega otroka in svojo nesrečo; upal sem eno, dve, tri leta — zastonj! Pred nekaj leti sta mi umrli tudi dve hčerki, ostala sta mi le dva dečka. Ali moj prvorojenec še živi — to vé Bog. O moj Bog, le z jednim poročilom me osreči, le jeden glas mi o njem kdo prinesi! Le jeden glas: ali živi, ali je mrtev! Le jedno poročilo, četudi le v sanjah! (Zunaj ropot). Kdo pa ropotá?

Brinšek: In še nocoj, na sveti večer!

II. prizor.

Robert. Makso in Rustan (zamorca).
• **Prejšnji** (izvzemši Franceta in Janka). Robert, Makso in Rustan kot pomorščaki.

Robert: Vrag vzemi tak vihar in te kleči. Tu je luč in streha, kjer se posušimo. Krčmar, vina gori, vina! In pa zakurite v peči! Mraz je zunaj, da bi človeku v grlu zmrznila beseda.

Brinšek: Hencajte, ta ima pa moško besedo!

K o s : Ti so pa od daleč prišli! (Radovedno gleda nanje).

K o c j a n : Glejte, glejte, ves črn je jeden! To je zamorec.

Robert: Pij, brate! Vse, kar imaš, poženi po grlu, dokler ne zblediš.

R u s t a n: Sto let bi moral neutrgoma piti, pa bi še ne bil bled.

R o b e r t: Verjamem! Črnina peklenska! (Pijó).

B r i n š e k (boječe stopi k njim): Dovolite, gospodje, da vas nekaj vprašam. Gotovo pridete od daleč?

R o b e r t: Od daleč, prijatelj, od daleč. Iz Amerike prihajamo. Šest dnij je odtlej, odkari smo zapustili ladijo in stopili na suho.

B r i n š e k: Toraj ste Amerikanci?

R o b e r t: Ta pač, a ta je Afrikanec in jaz sem Evropejec. A kje sem doma, vedi vrag!

B r i n š e k: Pa se naselite gospodje najbrže v Evropi?

R o b e r t: Morda, — morda pa tudi ne. Če najdem to, kar iščem, ostanem v Evropi, če pa ne, grem se zopet zibat na morje. Sèm k nam sedite, očka, in izvrnite ga par kupic z nami. Pa povejte nam kaj od Evrope. Vedno mi dobro dene v ušesih, kadar kaj čujem od nje.

B r i n š e k: Če gospodje dovolite, rad povem. — Pripovedujem naj vam tedaj, kaj je v Evropi novega. Hm, hm, kaj pa? O čem naj vam pa pripovedujem? Vsaj nikogar tu ne poznate? (Pomišlja.) Dà, to vam ne bo znano, da obhajamo nocoj sveti večer.

R o b e r t: Meni to ni povsem neznano, a temu-le (pokaže na zamorca) je to gotovo neznano. Črn je na duši in na telesu.

R u s t a n : Meni ni nič neznanega, vse umem! Tudi to zdaj umem, zakaj gorí tamkaj-le toliko lučic.

M a k s o : Ne pozabite na pijačo, prijatelji, na pijačo!

R o b e r t : Prav govoril, brate! (Pije.) Mornar se ne boji mokrote! Vrlo dobra pijača je to! (Pije). Evropa sme biti ponosna nanjo!

B r i n š e k : A povejte mi, kaj vas je gnalo v Ameriko?

R o b e r t : E, to so čudne reči, oče, in prepozno je že, da bi vam to razlagal. Prišel sem tja kot otrok.

B r i n š e k : Takó, takó. Hm, hm — pa ste se učili tam kakega rokodelstva?

R o b e r t : Pač, stroje znam delati, ki prederó skalo in pekel. — O dà, tudi učil sem se marsikaj v mladih dneh, a duh moj je bil preživ, da bi bile roke vihtele kladivo in sukale pilo v zatohlih delavnicah. Vunkaj sem želel na širno morje gledat tuje dežele, tuja mesta, tuje ljudi — postal sem mornar. A kmalu se me je lotilo domotožje. Hajdi — rekel sem si — v Evropo, gledat, kjer si rojen, iskat, kar —. Nò, in prva ladija me je vzela s seboj. S potoma sem se seznanil s tema dvema. In — grom in strela! skoraj bi bil padel v morje in ribe bi me bile požrle, da me ni rešil tále črnúh. Sprijaznila sva se od onega dné in tako potujemo vsi trije še zdaj

skupaj. Trčimo in izpraznimo kozarce! (Pijó). A zdaj jedno zapojmo, da se bo tresel strop:

Le jadra spet napnimo,
Valovom se 'zročimo —
Glej mirno je morje!
Holahí, holahé —

Z r n e c: Mirno, mirno! Kdo bo pa pel nocoj — na sveti večer! Molite raje z nami!

R o b e r t: Hahaha! Mornar moli le tedaj, ko mu voda teče v grlo. Na suhem le kolnemo.

Z r n e c: Morda se naučite še tudi na suhem moliti.

R o b e r t: Hahaha! Zadeli ste jo! Pred prvo deklino, ki jo srečam, pred to poklekнем.

R u s t a n i n M a k s o (se zakrohota).

Z r n e c: Le smejita se, le! Morda kmalu pride ura, ko vama smeh poide.

B r i n š e k: I, pogledjte mornar, jaz sem bil prav tak nemirnež v mladih dneh kot vi. Tudi jaz sem nekoč zvezal culico, vzel v roko palico in hajdi! od kraja do kraja, od mesta do mesta. — Komaj sem bil sto milj od doma, pa je bil že tudi konec mojega potovanja. — E — mislil sem si — pes vzemi to potikanje po svetu. Vedno je še boljše sedeti v gorki izbi in delati, kot zmrzovati in stradati mej tujimi ljudmi. Pa sem se obrnil in vrezal jo proti domu. Doma so se mi pač nekateri posmehovali in marsikatero sem moral požreti. A vse to mi je bilo lažje, kot mráz in lakot sto milj od doma. Od tedaj mi je popolnoma pošla želja po potovanju. — Ko so mi tri

leta pozneje umrli oče, prevzel sem gospodarstvo, ker sem bil jedini sin. In od tedaj živim veselo in zadovoljno mej svojci in postaral sem se že, ne da bi se bil bojeval z divjaki. E, ljubo domá, kdor ga imá!

Robert: O da bi zamogel tudi jaz kedaj reči: Ljubo domá, kdor ga imá!

Brinšek: Vse se še lahko zgodi. Pustite to potikanje po svetu! Ustanovite si lasten dom, če ga že nimate, — potem boste lahko rekli na stare dni kot jaz: Živim zadovoljen in srečen mej svojci! (Dvigne kozarec in trči.) — Na lepšo bodočnost!

Rustan: Ker nismo na morji in ne mej viharji, pijmo nocoj, da se bo vse vrtilo! Trči brate in ne delaj kislega obraza, kot da bi pil jesih. To je lepša bodočnost!

Robert: Hvala vam, očka! Tisočera hvala! In vender mi je tako tésno in težko pri srcu. Neko čustvo me muči, kot nikdar poprej. Ne vem, me li čaka veselje ali žalost. Bodi, kar hoče; kupo svoje nesreče izpraznim do dna.

Brinšek: Kakor jaz sodim ste bolni, zelo bolni. A poznam zdravilo, ki vam gotovo pomaga.

Robert: Bolan? Jaz bolan? Kaj se vam ne zdi? To truplo ne pozna bolezni.

Brinšek: Ni bolno vaše teló, a bolna je vaša duša. Nezadovoljni ste, zato ste nesrečni. Nisem li prav govoril? Zato vas prosim, verjemite mojim besedam in ubogajte me. — Glejte, nocoj je sveti večer; sami ste rekli, da vam ta večer ni

povsem neznan, zato sklepam, da ste naše vere. Ne daleč odtod je naša cerkev. Čez pol ure prično se polnočnice. Pojdite z nami, tam najdete svoj dom, tam najdete svojce, brate in sestre, vsaj smo vsi jedna družina in Oče vseh zre iz nebes dōli na nas.

Robert: Ne znam moliti!

Brinšek: Verjemite mi, kar je človek jedenkrat znal, popolnoma nikdar ne pozabi. Vedno še ostane v srcu dobra kal. Oživite to kal v srcu in videli bodeite, kako vam bo srcé vzplamtelo v ljubezni do Boga.

Robert: Menite, da bi —.

Rustan: Jaz menim, da bi ti malo več pil, ti pa srce ne bo tako plamtelo.

Brinšek (Rustanu): Barva na vašem obrazu razodeva, kaki ste v srcu.

Rustan: Kaj vam mari moja barva? Vi me ne bodeite belili!

Brinšek: Vas tudi ne bi hotel niti na obrazu, niti na duši! (Robertu): Toda vas, vas prosim, ubogajte me in vzemite to zdravilo! Pojdite z nami v cerkev. Vidim, da me ubogate, z očij vam berem. Ne slepite samega sebe, kot bi bila zamrla v vašem srcu zadnja dobra kál.

Robert: Ne vem, kaj mi hočete. Od zgodnje mladosti že nisem videl cerkve od znotraj. Nisem veroval na drugo, kot na modro nebo nad sabo in zdaj naj se iznova učim sklepati roké in pripogibati kolena? Pomagaj si sam in božanstvo ti bo pomagalo — to je bilo vedno moje geslo in

s tem geslom sem se izročil nemirnim valovom. Tri ladije, ki so me nosile, je pokopal vihar na dno morjá. Takrat sem se boril z valovi in si dejal: Pomagaj si! In oklenil sem se zlomljenega jambora, dokler ni prišel rešilni čoln in me otel.

Brinšek: Z božjo pomočjó!

Robert: Zato vam pravim: Nočem vas motiti v vaši veri, a mene pustite! Zastonj je vaš trud! In poleg tega — kako pravico imate, da me podučujete in spreobračate? Če bi nosili črno suknjo, ne zameril bi vam. Tako pa —.

Brinšek: Vsak katoliški kristijan ima pravico in dolžnost, da podučí bližnjika, če je krenil s prave poti; zato vam še jedenkrat rečem: Ubogajte me! Zaupajte na vsemogočnega Boga in spoznali bodele Njegovo velečastvo in dobroto, moč in ljubezen.

Robert: Dolgočasite me s svojim besedičenjem. Moje srce in ušesa so zaprta vašim naukom. Povabil sem vas k mizi, da bi nas kratkočasili, ne pa, da bi nas mučili z otroškimi nauki in opomini. Zato se vam zahvalim za družčino. Krčmar, vina gori! Nadomestiti hočem, kar sem zamudil s tem razgovorom. Haló, prijatelji trčimo! Bog vina naj živi! (Pijo.)

III. prizor.

Prejšnji. Dva potepuha.

Robert (tujcema, ko vstopita:): Grom in strela, družčino dobimo! Le bližje prijatelja! Dovolite, oče, prepustite prostor tema dvema; izvestno znata bolje zabavati kot vi.

Brinšek (ponižno vstane ter se vsede k drugi mizi rekoč:) Prav rad! Jednako se z enakim družim!

Robert: Prav: jednako se z enakim družim! Zato je bolje, da sedete tudi vi k tistim, ki so vam jednaki. — Sedita sèm prijatelja! Ali znata zabavati? Meni je treba razvedrila in naj si je še tako grozno.

Prvi potepuh: Pri moji veri, zabavati znava kot nikdo.

Robert: To je možata beseda, ki seže k srcu! Vina gori, krčmar! Ej, zopet sem veseljak; óni-le starec me je skoraj učmeril.

Zrnc: Tu sta še dva kozarca; a to je zadnje vino nocoj — več ga vam ne prinesem.

Prvi in drugi potepuh: Na zdravje! (Pijo.)

Prvi potepuh: Morda vržete z nama parkrat kvarte? (Potegne iz žepa kvarte.)

Robert: Dobro, vsaj je vendar vse naše životarjenje golo kvartanje, pri katerem jeden dobi, a drugi izgubi. Vrzimo jih, da vidim, če imam kaj sreče. (Prično igrati. Od zunaj se čuje zvonjenje k polnočnicam.)

Zrnc: Čujte, prvič že vabi k polnočnicam!

Kocjan: Idimo, da ne zamudimo! Krčmar, koliko smo dolžni? (Plača in odide pri srednjih vratih.)

Kos: Zrnc, jaz tudi plačam. (Plača in odide.)

Brinšek: Idimo, tu je moje plačilo.

Robert: Dobljeno! Tako se včasih sreča obrne.

Brinšek (stopi k Robertu:) Jaz grem k polnočnicam. Ali bi ne hoteli odložiti kvart in iti z menoj v cerkev? Pri kvartah je nesreča, a jaz vas zapeljem v dobro družčino. Pojdite z menoj! Tam vas čakajo bratje in sestre in Bog jim deli svoj blagoslov.

Robert: Naj ga le deli. Pozdravite brate in sestre in mesto mene sprejmite vi dvojen blagoslov. Imeli bodele dvojen dobiček.

Brinšek: Odpusti vam Bog to govorjenje in usliši moje molitve. Nerad vas pustim v tej družčini, a sami tako hočete. Lahko noč! (Odide.)

Rustan: Ne vem, kaj mi je. Mislim, da sem zaspan vsled dolgega truda. Počivat grem. Krčmar, peljite me v sobo!

Zrnc: Ali hočete pri meni prenočiti?

Rustan: Seveda.

Zrnc: Joža, pelji moža na štev. 4.

Makso: Jaz grem tudi. — (Robertu:) Pridi kmalu za nama, bratè! (Odhajaje:) Lahko noč!

Robert: Le idita, le; že pridem za vama.

Joža (odpelje mornarja pri srednjih vratih in se zopet vrne).

Robert: Zopet izgubil! Tu je, veljaj za vse, kar imam.

Zrnc: Ali ne bi hoteli prenehati nocoj z igranjem, rad bi izbo zaprl.

Prvi potepuh: Takoj, takoj!

Zrnc: Joža, pogasni potem luči. Grem, da se za v cerkev napravim. (Odide v stransko sobo).

Robert: Tudi to sem izgubil. Še to imejta! kjer je krava bodi še tele. (Zase:) Moje kvarte so slabe. Potovanja je zdaj konec. Jutri si zapodim kroglo skozi čelo in — svoj cilj sem dosegel.

Prvi potepuh: To je bila bogata žetev

Drugi potepuh: Jaz sem zadovoljen. Takó se ne zgodi vsak dan.

Prvi potepuh: Meni se mož smili, ker sva ga tako osušila.

Drugi potepuh: Meni tudi; glej, kako je zamišljen!

Prvi potepuh: Hej, mornar! Pojdite sem! Povejte mi, toda odkritosrčno, ali sva vam res vse vzela?

Robert: Do zadnjega vinarja vse. Ali mari hočete še kaj, zveri nenasitljive!

Prvi potepuh (poluglasno:): Ne, ne! A dober predlog imam za vas. — Ali imate kaj poguma? (Ogleda se).

Robert: Poguma dovolj, da skočim raz zvonik, če treba. Vsaj nimam ničesar več zgubiti na tem svetu.

Prvi potepuh: A tem več lahko pridobite. S par koraki lahko desetkrat več pridobite, kot ste izgubili pri igri.

Robert: Velja! A povejta mi, kje in kako?

Prvi potepuh: Čujte toraj! Pojdite z nama na cesto; doli počakamo, da odide krčmar, ki je sila pobožen mož, v cerkev. Hlapec njegov odide dotlej v svojo izbo, ki je prav zadaj za dvoriščem. In tu v sprednjem delu nocoj ne bo

nikogar razven dveh otrok. Vi zlezete potem skozi okno v sobo, na desni zagledate omaro — tu imate ključ za silo; (da mu sekiro in dleto) krčmar ima obilo premoženja in v gotovini na tisoče. Midva bova medtem stražila, jeden pri vratih, drugi pri durih hlapčeve spalnice. Dobiček — delimo. — Ali ste zadovoljni?

Robert: Zadovoljen!

Prvi potepuh: Toraj idimo! (Odidejo).

IV. prizor.

Zr nec in Jo ž a.

Zr nec: No, dečka spita. — Tudi tu so že vsi odšli. Kje je pa Jože, da lučij ne pogasne? Giej si ga no, že zopet spi! (Ga dramí). Joža, luči pogasni, jaz grem! Pa dobro zapri in spat idi! (Odide).

Jo ž a (se predrami:) Že dobro, vsaj sem ravno mislil ugasniti. (Pogasne luči in skozi srednja vrata odide.)

V. prizor.

Robert in Zr nec.

Robert (zleze skozi okno in gre v spalnico).

Zr nec (pride pri srednjih vratih): Nimam mirú! Zdelo se mi je, kot bi bil videl luč v srednji sôbi. (Gre čez čas v sôbo).

(Kratek odmor).

Pomagajte! Morilec! (Iz sosedne sôbe). Pomagajte! (Odmor). Morilec! Morilec!

Robert (skoči s sekiro iz spalnice, sekira mu odpade, sam skoči skozi okno.)

Drugo dejanje.

(Godí se leto poslej.)

I. prizor.

Cesta sredi vasi, ob nji križ in klečalnik, na desno Zrnčeva krčma.

Brinšek in Benko.

Brinšek in Benko (prideta z leve.)

Brinšek: O tem res niste ničesar slišali, sosed?

Benko: Ni besedice! Bil sem tačas pri sinu, ki je v mestu študiral. Uprav tedaj je dosegel doktorsko čast in moral sem pri njem ostati celih šest mesecev. Pravim vam in še rečem: to sem užil veselja in časti, da kmalu ne kdo toliko.

Brinšek: Čujte torej. sosed Benko, da vam razložim! Nocoj je ravno jedno leto — na sv. večer je bilo — odkar smo sedeli ob tem času pri Zrncu, ko je ravno prižigal lučice pri jaslicah. Mraz je bil zunaj, da so se korenjaku kolena šibila. V izbi je bilo pa tako prijetno gorko; no, smo pa kramljali in se pomenkovali o tem in onem, da je prej potekel čas in je treba bilo iti k polnočnicam. Tako smo pregnali dve uri. ko se nagloma odpró vrata in — trije mornarji — mej njimi jeden zamorec — vstopijo. Pili so in bili veseli ter pravili, da prihajajo iz Amerike. Jeden izmej njih pa se mi ni zdel prav

srečen in zadovoljen. Tožil je, da nima domovja, da se potika samši po svetu in zastran tega sem se jel zanimati zanj. Sedla sva drug k drugemu, toda ni trajalo dolgo, pa so si bile najine misli nasprotni. Kmalu potem vstopita v hišo dva potepina, ki sta znala mornarje boljše zabavati kakor jaz. Mej tem se je približal čas polnočnic, odpravili smo se in šli. Mornarji in potepina so pa ostali.

Benko: In kaj so počeli?

Brinšek: Kvartali so, ko smo odhajali.

II. prizor.

Prejšnja in Kocjan.

Kocjan: O, dober večer, sosed, dober večer!

Benko: Bog daj, Bog daj!

Brinšek (podá mu rokó): Bog vas sprimi sosed Kocjan! Ravno tú-le sosedu razlagam, kako bi bili vlani ta dan kmalu Zrneca ubili.

Kocjan: Lejte, danes je ravno jedno leto.

Brinšek (Benku): Tedaj, da nadaljujem. Ko so vsi odšli, hotel je tudi Zrnek v cerkev. Mej potem pa mu ni dalo mirú; zdelo se mu je, kakor da vidi v spalnici luč. Gre nazaj in ko stopi v spalnico, najde jednega izmej mornarjev, ki je odpiral s sekiro omaro. Predno je še zamogel koga priklicati, udari ga mornar s sekiro, da se mahoma zgrudi. Otroci zavpijejo in mimogredoči zaslišijo klic: Na pomaganje! Hité v izbo in naj dejo Zrneca ležečega v krvi. Urno pokličejo zdrav-

nika, pričnó oživljati nezavestnega in ne brez vspeha. Polagoma se je zopet zavedel. Drugi pa smo hiteli na vse strani, da bi ulovili zločinca — toda zastonj! Bog vé, kje je že bil. Prav tako sta zginila oba potepuha, ki sta prej ž njim igrala. Zločinčeva spremljevalca sta pa spala gori v sobi. Izročili smo jih gosposki, a s časom so jih izpustili, ker se je skazalo, da se nista udeležila zločina. Zrnec je polagoma okreval in danes je zopet zdrav, kot leto osoréj. O zločincu pa še danes ta dan ni sledú.

B e n k o: To je strašno, kar mi poveste! In je pobral kaj denarja?

B r i n š e k: Ni vinarja! Prazen je moral oditi.

B e n k o: Odkrito vam moram povedati, da me je jelo v noge zebsti mej vašim pripovedovanjem. Sveti večer že ni za tó, da bi zunaj postajali. Stópimo malo k Zrncu, se pa še tam kaj pomenimo, da pride čas polnočnic.

K o c j a n: Prav, jaz sem tudi tjá namenjen. Tam nam bo vsaj toplo.

III. prizor.

P r e j š n j i. K o s.

K o s (pride z leve): A, tu vas najdem, oče Kocjan! Uprav prihajam od Križaja, kjer mi je pravil nočni čuvaj, da je videl še nocoj onega mornarja, ki je vlani hotel Zrneca okrasti. Vsaj se še na to spominjate?

B r i n š e k: Kajpak. Ravno smo govorili o tem. Pa zakaj ga ni takoj prijel?

K o s: Hotel ga je; a ko ga je mornar opazil, je zbežal. Čuvaj je tekel za njim, a pravil je, da je zločinec kar v trenutji zginil. Iskal ga je po vseh kotih, a ni bilo več sledu po njem.

K o c j a n: Kaj vam pravim — kar strah me je! Toda — morda se je čuvaj motil.

B r i n š e k: Jaz tudi tako mislim. Skoraj ne zaupam zločincu, da bi imel toliko drznosti, da bi se še klatil po naši vasi.

K o s: Nò, če vam pa pravim, da priseže, da ga je videl. Ves upehan je priletel h Križaju.

B r i n š e k: Če je temu res tako, potem skoraj bolje, da ne gremo k polnočnicam, marveč da varujemo hišo.

K o s: Menda vender tudi letos ne bo vznemirjal vaščanov. Stopimo malo gôri po vâsi, morda ga vender kje srečamo.

B r i n š e k: Jaz tudi menim, da bi bilo dobro in poleg tega — povej to tudi Zrnecu.

K o c j a n, K o s, B e n k o (vsi zajedno): Prav bo to! (Vsi odidejo z Brinšekom).

IV. prizor.

(R o b e r t pride z leve.)

Gorjé! Gorjé! Ali je res moja pregreha tako velika, da moram zanjo trpeti toliko muko. Čuj — nekdo kliče — kako? Morilec, morilec! kliče nekdo. Morilec! Dâ, jaz sem morilec. O, da sem moral doživeti tisto uro! Ali ga ni kota vrh zemlje, kamor bi se skril, kjer bi našel mir vesti? Ne, ne, kamorkoli bežim, z menoj vred beži glas

vesti, najhujša kazen za zločin, kličeč mi hripavim glasom: Morilec, morilec! — Leto dnij je minulo, odkari begam po svetu; vročino, mraz, lakoto, žejo — vse bi voljno pretrpel, toda očij ni moči zatisniti ni po noči, ni po dnevi — to je strašno! Že sem stal kràj kleči, že dvignil nogo, da skočim v brezdanji prepad — toda v tem mi je zopet zazvenel glas: Morilec, morilec — spokori se in krêni na pravo pot. — Tedaj sem se zgrudil na kolena, hotel moliti, moliti in se pokoriti — a besedij mi je manjkalo. Zaklel sem iznova, bežal dalje in dalje skozi gozde in gaje, čez gore in dole menèč, da odidem pretečemu glasu. Toda zastonj; brez prestanka me je nekaj grizlo in mi klicalo: Morilec, morilec! A bodi! Ti vihar le hruj mi v razdvojeni duši, le žgi, le pali, le ujedaj, le mesari, dokler se ne sesuje to sestradano okostje. (Začuje se glas zvoná.) Kaj pomeni zvonjenje v noči? Tako tèsno mi je v duši in vender tako lahko. — Kaj pač pomèni to? Skoraj bi lahko molil. (Pride do znamenja.) Nebeški usmiljeni oče, ti si neskončno usmiljen in vsegamogočen; če le hočeš izbrisati moj zločin, izbrisan je v trenutju. Klečé te prosim, odvzêmi moji duši ta dolg in daj mi, da mirno umrjem. — — Ne vém, da mi je v trenutji tako lahko pri srcu, tako sladko; spomini iz davnih dnij vstajajo v moji duši. — Čudno, zdi se mi, kot bi bil že kdaj klečal ob tem križu. Bedim-li ali sanjam? Dà, dà, kot otrok! Tam cerkev, tu križ. Večni Bog, kaj se budi v moji duši! In tu hiša, tako mi znana

— je-li mogoče. Tu — moj — dom? Ne, ni mogoče! Koga naj povprašam, da mi reši to zagonetko? Tebe kličem, Tebe prosim, Vsegamogočni: razvozlaj mi voz, ki —. Čuj, nekdo prihaja, nikdo me ne sme videti. Skrij me, črna noč, v svojo temno haljo. (Odide.)

V. prizor.

Brinšek: Tako tedaj: Zrneca smo obvestili o nevarnosti in zdaj hočemo svoje varovati. Jaz grem domov, da povém o tej stvari svojim hlapcem. Haj, rečem vam: te svojati je vedno več. Odkodi to? Ker ljudje nimajo več vere. Mesto da bi delali, v miru živeli in jedli svoj kruh, hoče ta sodrga vedno više in više. Ko pa zlezejo dosti visoko, zmede se jim v glavi, telebajo navzdol od slabosti do greha, do strasti, do zločina. — Kdo pa prihaja?

Kos: Nočni čuvaj je. Precej ga povprašam, če je kaj zvedel.

VI. prizor.

Prejšnji in čuvaj.

Kos: Bog z vami, čuvaj! Povejte nam, ali ste ga kaj zasledili?

Kocjan: Povejte, povejte!

Čuvaj (malo vinjen): Ko bi jaz vedel, potlej bi pa že vedel, kje je. Pa če ga najdem, bom pa tudi vedel, kje je; potlej ga že poiščem. Pa če ga najdem, gotovo vam povem, kje je bil; če ga najdem, potlej — pa vsaj me ne umete.

Kos, Brinšek, Benko, Kocjan (vsi):
O že vemo, že.

Čuvaj: Jaz tako-le mislim, namreč takole:

Kocjan, Benko, Brinšek (zajedno):
Že vemo, že, kaj misliš.

Čuvaj (kriči): Ne, pri časti ponočnega čuvaja, ne morete vedeti, kaj jaz mislim, ker le jaz ve-ve-vem, kaj jaz mislim. Jaz namreč tako-le mislim: Če je tam, kjer ga jaz iščem, ali če ga jaz tam iščem, kjer je, pa ga moram najti in če ga najdem, potlej pa že vem, kje ga moram iskati.

Kos, Brinšek, Benko, Kocjan (vsi):
Prav govoriš. Ta je modra!

Čuvaj (kriči): Ne modra, ampak pametna in prava beseda je ta. Nikdo ne more tega tajiti, kajti v meni se budi zavest ponočnega čuvaja in ta mi pravi, da je tako prav.

Kos, Brinšek, Benko, Kocjan (vsi):
Nò, nò, čemu se pa kregaš?

Čuvaj: Jaz se ne kregam, jaz se niti ne znam kregati. Jaz imam že toliko zavesti ponočnega čuvaja. Čujte! Ko sem prvič opravljal službo ponočnega čuvaja, tedaj že se je vzbudila v meni zavest.

Kos, Brinšek, Benko, Kocjan (zajedno): To smo že stokrat slišali.

Čuvaj: Ne, ne, pri časti ponočnega čuvaja, prvič vam to pripovedujem. Ni še prišlo to iz mojih ust.

Kos: I nu, pa povejte, toda urno, mraz je.

Brinšek, Benko, Kocjan: Urno, urno!

Čuvaj: Čujte torej zgodbo ponočnega čuvaja. Ko sem prvič upravljal službo ponočnega čuvaja, tedaj se je tudi v meni vzbudila zavest ponočnega čuvaja. Tri leta pozneje pa se mi je primerilo, kar se zamore primeriti le ponočnemu čuvaju. (Jokaje): Umrli mi je žena, zvesta ponočna čuvajka. Kurja očesa so jo trpinčila. Ko je ležala na mrtvaški postelji, zaklicala mi je; Ljubljeni moj ponočni čuvaj, veselje mojega življenja, ločiti se morava. — Idi, tako mi je rekla, idi, vzemi plašč, deni na glavo klobuk, da vidim še jedenkrat in zadnjič v vsej brhkoti ponočnega čuvaja. Tedaj sem šel, del na glavo klobuk, zgrabil z desnico helebardo, z levico svetilnico in stopil k mrtvaški postelji. Tedaj je dvignila svojo glavo in vzkliknila: Bog s teboj, preljubi ponočni čuvaj, kot kralj stojiš pred mano, — z Bogom — za vedno! In tedaj je vzdihnila, kakor zamore vzdihniti le ponočna čuvajka. Dve uri potem je bila mrlič. Tedaj sem šel, vzel njeni modri predpasnik, sešil iz njega belo mrtvaško srajco in ko sem ji oblekel to rudečo poročno obleko, položil sem jo na mrtvaški oder.

Kos: Ubogi ponočni čuvaj. — Zdaj je pa čas, da gremo. (Hočejo oditi.)

Čuvaj: Dà, možje, to je prvi del zgodbe. Ker pa vidim, da imate resnično sočutje z menoj in ker vem iz skušnje, da večina ljudij nima tega in tacega sočutja z menoj, zato se ponižam ter vam povem tudi drugi del zgodbe. Torej čujte!

K o s: Prav radi, prav radi. Toda nocoj ne. Lahko noč!

Č u v a j: Ne, nocoj me morate poslušati. Dve leti že nosim to zgodbo na jeziku in vedno, kadar jo jamem pripovedovati, uidejo mi poslušalci. Če bi moral tudi nocoj prenehati s pripovedovanjem, kdo vé, če bi žalost ne zamorila v meni življenja ponočnega čuvaja. Vi ste prvi, ki ste poslušali s tihim sočutjem polovico zgodbe; videl sem: solze so vam rosile oči, zato je vredno, da vam povem tudi drugo polovico.

K o s: No, toraj v božjem imenu, da v vas ne ugasne življenje ponočnega čuvaja. Toda urno, urno!

Č u v a j: Vidite, možje, kako ste že radovedni na drugi del moje zgodbe. Poslušajte torej! Toda opomniti moram prej, da mi poveste, ko bi bili morda pri drugem delu preveč ginjeni, da za trenotek preneham. Ker pa ni moja navada delati pripovedovanju vvida in na dolgo in široko pripovedovati, zato pričenjam takoj z drugim delom. Torej čujte! Ko sem prvič nastopil službo ponočnega čuvaja, tedaj že se je vzbudila v meni tudi zavest ponočnega čuvaja. Tri leta pozneje pa se mi je pripetilo, kar se more le pripetiti nočnemu čuvaju.

K o s, B r i n š e k, B e n k o, K o c j a n (zajedno): To je prvi del, to smo že čuli.

Č u v a j: Ne, to je drugi del; slučajno le se začne tako kot prvi del. Prosim torej, da me v pripovedovanju ne motite. (Zaobrne se k zidu,

postavi svetilnico na tla, potegne iz žepa moder robec in helebardo prisloni k zidu; mejtem mu poslušalci uidejo. Zapiraje svetilnico pripoveduje): Torej čujte me! Drugi del. Ko sem prvič nastopil službo ponočnega čuvaja, tedaj že se je vzbudila v meni zavest ponočnega čuvaja. Tri leta pozneje se mi je pripetilo, kar se more pripetiti le ponočnemu čuvaju. Umrta mi je ljuba ženka, vrla ponočna čuvajka. Trpinčila so jo kurja očesa. Leto dnij potem kupim psa; pravim vam, možje, bil je zvest pes; z otroško vdanostjo in zvestobo je sledil meni, svojemu gospodu, ponočnemu čuvaju. Nekega dne, ko sem ponoči stražil, — ura je odbila ravno polnoč — prične pes cviliti in tuliti in zbeži naravnost na pokopališče, kjer je pokopana moja ženka. Tedaj pa v trenotji, možje, ne ustrašite se, v trenou (obrne se k poslušalcem), v trenotju, no, to je pa res dobro: jaz pripovedujem in nikdo me ne posluša. Tega ne umem, da me ljudje nočejo poslušati; kadar je najbolj zanimivo, pa mi uidejo. Kaj se mi je nedavno pripetilo? (Občinstvu): Ko sem ponoči krenil na glavno cesto, vidim, da nek potepuh leze skozi okno bogate hiše. Pustim tatu veselje, da zleze v hišo, stopim k durim in čakam, da se vrne. Ko zleze nazaj, zgrabim ga za vrat in ga peljem v stražnico. — Mej potem se domislim, češ temu-le povem svojo zgodbo, ta me mora poslušati. Ko prideva do vogla, stoj! zakličem, poslušaj me! Postojiva in pričnem mu pripovedovati drugi del, stal je pred mano poln sočutja. Ko mu pa jamem pripove-

dovati drugi del in mu hočem pogledati v oko, če sem mu privabil solzé — lej, pa ga ni bilo več. Takó-le se mi zgodi vedno. To me gotovo ukonča. — Zdaj pa res moram iti pogledat za tistim potepenim mornarjem. Če ga najdem, poprej ga peljem v stražnico, potem mu povem šele zgodbo. I, človeka zmodré. (Vzame svetilnico in helebardo.) Zmodré človeka, zmodré! (Odide.)

VII. prizor.

Z r n e c in J o ž a.

Z r n e c (pride s hlapcem iz hiše): Kakor sem rekel, pazi, Joža, da ne zadremlješ. In drugi hlapci naj tudi bdé, da se kaj ne pripeti. Danes nikdar ni človek varen. — Jaz se takoj vrnem, samo k sosеду skočim.

J o ž a: Že prav, že prav, oče! Nič ne skrbite! (Zase)) Šmènt vender, človek nima ni po noči, ni po dnevi miru. Mesto da bi šel spat ali pa vsaj k polnočnicam, kot se kristijanu spodobi, pa bdi in pazi in čuj... Ne umem, kaj jih moti nocoj? Mornar ni tako zabit, da bi se nocoj tu okoli potikal. Zdavnaj je že v Ameriki. (Vpitje.) Kaj je to? Kdo razgraja? (Kričanje in glasno govorjenje. — Pogleda za deske.) Nò, ta je pa lepa! Cela druhal prihaja; nekoga so vjeli.

VIII. prizor.

B e n k o, B r i n š e k, K o c j a n, K o s pridejo z leve in pritirajo R o b e r t a. P r e j š n j i.

B r i n š e k: Haló, haló! Imamo ga, imamo ga! Zdaj ne uideš več.

Kocjan, Benko, Kos: Ne, zdaj ne ubegneš več.

Kos: Ubijte ga!

Kocjan, Benko: Po njem, po njem!

Brinšek: Mirujte! Pamet, pamet! Nikdo nima pravice maščevati se razven Boga in komur je to pravico Bog izročil. — Pokliči kdo Zrneca, da izroči hudobneža sodniji. Hej, Joža, kje je gospodar? Pokliči ga, pokliči!

Joža: Takoj pridejo od soseda.

Brinšek: Lej, vsaj že gre. Hiti, hiti, imamo ga!

IX. prizor.

Prejšnji. Zr nec.

Zr nec: Kóga imate? Kaj pa počnete?

Brinšek: Mornarja imamo. Kar sèm smo ga pritirali, da ti ga izročimo. — Tu ga imaš; glej ga, zakrknjenega grešnika, še očij se ne upa povzdigniti.

Zr nec (stopi pred Roberta): Ali me še poznaš?

Robert: O Bog, zopet ista podoba! Ali je mogoče? Bdim-li ali sanjam? Ste li res vi, ali je duh njegov, katerega sem ubil?

Zr nec: Ne, jaz sem; Bog ni hotel, da bi bil umrl, ampak mi je zopet podaril zdravje. Ti pa, nesrečnež, povej mi, kaj te je gnalo, da si šel in —.

Robert: Vi živite, živite... Jaz nisem morilec, nisem... O večni Bog, kako sem ti hvaležen, da si čul molitev mojo in rešil mojo

dušo takega zločina! In vi — storite z menoj, kar vam drago; ne branim se. Da le nisem morilec!

Brinšek: Kaj to pomeni? Vas je li res kes spokoril, ali se le hlinite?

Zrnec: Govorite, kdo pa ste? Kako vam ime? Kje ste doma?

Robert: Bog v nebesih vé, da bi vam rad povedal, če bi sam vedel. Zgodaj že, v najlepših otročjih dneh, sem zapustil dom.

Zrnec: Kako to mogoče? Govorite. (Drugi): Govorite, povejte!

Robert: Čujte! Kakih 5 let sem bil star, ko sem se nekoč igral pred domačo hišo in pital golobiče. Tedaj je stopil iz hišnih dverij moj oče, privzdignil me k sebi, poljubil in odšel. Zavpil sem za njim: Ata, jaz grem tudi z vami. — Vrnil se je, pogladil po glavi in ljubeznivo del: Otrok, z menoj ne moreš, grém daleč, daleč. — Zajokal sem, vpil, tožil, dokler me oče ni vzel s seboj. Kako veselo sem skakljal ob očetu, veselja mi je bilo srce, povem vam: najlepši dan je bil to v mojem življenju. Hodila sva že dlje časa, kar zavijeva v samotno sotesko. Strah me je bilo in trdneje sem se poprijel očeta. V hipu je stalo pred nama pet, šest orjaških mož, planejo na očeta, pobijejo ga na tla, mene nekdo pobere in potem — ne vem več, kako je bilo. Od tedaj nimam ni očeta, ni matere, ni domovja.

Brinšek (hlavno): Zrnec, čuješ! Ali nisi —

Zrnec (silno vznemirjen): Govôri, pripoveduj dalje, dalje...

Robert: Ko sem se zopet zavedel, ležal sem v temni koči. Sredi nje je bilo ognjišče, na katerem je plapolal ogenj. Okrog mene je ležalo do dvanajst mož divjih obrazov; jeden izmed njih mi je ponujal jedi in pijače. Tri leta sem prebil otrok v tisti koči sredi dupline, do katere je vodil teman podzemeljski rov. — Neko noč me zbudi iz spanja rožlanje sabelj in divje vpitje. Odprem oči — obupen boj pred mano. Nekdo me zgrabi, zavije in zbeži. Šest dnij po tem nočnem dogodku sem se zibal na ladiji, ki je plula v Ameriko. Tja prišedši nadel mi je moj rednik svoje ime, poslal me v šolo, ne štedeč denarja, kar ga trebalo za mojo vzgojo. Nekako dvanajst let sem bil star, ko je moj varuh odšel z doma in se ni več vrnil. Dobrotni ljudje so se me usmilili in kmalu potem sem vstopil kot učenec v tovarno za stroje. Radi so me imeli in do dobra sem se priučil roko-delstvu, a zatohla delavnica ni prijala moji naravi: gnalo me je na morje. Postal sem mornar. — O svojem redniku nisem več čul. Nekoč sem slonel ob jamboru naše ladije in zadremal. — Imel sem čudne sanje. Zdelo se mi je, kot da je stopila neznana prikazen k meni in mi govorila: Popotnik, vrni se v domovje, vrni k svojcem in prêživi dni življenja v miru in pokoju. Z rokó mi je prikazen kazala proti Evropi. In od one ure živi mi v duši neutešljivo hrepenenje po domu in svojcih. Dá, vrniti se hočem — del sem sam sebi — vrniti in poiskati svoj dom, če bi imel tudi mrtvece buditi iz spanja. Povem vam, brez

doma se potikati po svetu, brez nadej in namena — to je britko.

Z r n e c (Brinšku): O, kako mi kipi v srcu, plamti v duši!

R o b e r t: In zdaj — mesto da se veselim pod rodno streho na domačih tleh, stojim tú pred vami kot tujec, zločinec, izvržek . . . O le zgrabite me, zvežite me, povêdite pred sodbo — ne branim se. Le jedno željo — zadnjo — mi še izpolnite. — Čutim, kako mi pohajajo moči — če se skoraj ločim odtod, to-lé edino moje bogastvo denite z menoj v grob. To-le svetinjo, katero sem iz mlada nosil s seboj, zadnji in edini spomin na njo, ki mi je dala življenje, podobo moje matere . . .

Z r n e c (silno vznemirjen pogleda podobo, omahne, zajoče in objame mornarja): Moj — sin, sin! Moj sin!

B e n k o, K o s, K o c j a n (začuden): Njegov sin — njegov?

R o b e r t: Ne ûmem vas . . .

Z r n e c: Ne ûmeš? Ozri se in poglej hišo, kjer si rojen, poglej drevo, kjer si posedal kot otrok, glej cerkev, kjer si bil krščen, poglej mene, mene — svojega očeta!

R o b e r t: Moj Bog, je to mogoče? Sanjam? Tu drevo, tu cerkev, tu oče moj! O pač lasje niso bili nekdam sivi in brazgotine tudi ni imelo čelo in na vas, na vas sem zamahnil — ! Oče, oče moj, ali morete odpustiti svojemu izgubljenemu, nesrečnemu sinu?

Zr n e c: Vse je odpuščeno, vse pozabljeno! (Čuje se zvonjenje).

B r i n š e k: K polnočnicam zvoní. Ali ne gremo in se Bogu zahvalimo na tako izvanredno milost.

R o b e r t: O pač; a poprej še nekaj. Kje je moja mila mati? (Zr nec pokaže navzgor). Kakó — umrla? O hitimo molit za žive in mrtve. A ko se zdani, grem in se sam prijavim sodišču. Komaj sem našel svojce, moram jih zopet zapustiti; a če Bog dá, vidimo se čez nekaj let zopet. (Vsi odidejo.)

Tretje dejanje.

(Deset let pozneje.)

I. prizor.

J o ž a oblečen kot strežaj.

J o ž a: Danes bo pa reč, danes! Gospod mi je rekel, da goste pričakuje. Zdaj pa že zopet treba bele rokavice natakiniti. (Natika rokavice.) No, vsaj pravim — pred desetimi leti naj bi mi bil kdo rekel, da bom o sv. Jakobu in o sv. Štefanu nosil rokavice, pred desetimi leti, tedaj, ko sem bil še hlapec pri Zr necu. Svet se suče — pa rêci kdo kar hočeš. Najmanj bi si bil pa mislil, da bo ôni, katerega smo se nekda vsi bali, še kedaj moj gospod. — Kaj hočemo, je že tako. — To-le suknjo moram še izprašiti in časopise moram staremu gospodu nesti. Oh no, človek na vse pozabi. (Nekdo potrka.) Kdo pa že zopet? Prosto!

II. prizor.

Brinšek in Joža.

Brinšek: Ali so gospod doma?

Joža: Gospod, gospod — gospodov je mnogo.

Brinšek: Če so stari gospod Zrnec doma; rad bi jih obiskal. — Lej si no, ali si res ti, Joža?

Joža (ne da bi se ogledal): Gospod, menda se motite. Jaz sem prvi strežaj Jožef. (Ogleda se in spozna Brinška.) Kaj? Prav vidim — oče Brinšek. I, kaj pa vi v mestu? Sedite no, sedite — kako pa kaj?

Brinšek: Hvala, bo že, ljubi moj Jož—ef.

Joža: Le recite Joža, le; vam že dovolim. — To bodo stari gospod veseli, ko vas zagledajo. Kako pa, da ste tako daleč prišli?

Brinšek: Kako? To je prav jednostavno. Odkar so Zrnčevi odšli iz našega kraja, nikdo ni vedel, kje so se naselili. Pretečeno jesen smo pa dobili novega kapelana iz mesta in ta nam je pravil, da si je Robert Zrnec sezidal v mestu velikansko tovarno za stroje, v kateri dela do 2000 ljudij. Pravil je gospod, da Robert z bratoma vodi kupčijo in da je stari Zrnec še vedno čvrst in zdrav. Pa sem dejal: moraš ga iti enkrat obiskat — no, danes sem pa tukaj-le. Toliko božičnih večerov sva s starim Zrnecem skupaj prebila — zato sem ravno danes prišel ga obiskat, da še jeden božični večer preživim pri njem, vsaj morda je zadnji.

Joža: O boter Brinšek — (pozvoni). Gospod kličejo. Precej povem, oče Brinšek, da ste vi tukaj. (Gre v stransko sobo.)

Brinšek (sam): Lej si, lej — kdo bi bil mislil, da bo izprideni mornar postal še tako moččen, ugleden tovarnar.

III. prizor.

Prejšnji. Robert.

Robert (vstopivši): Kaj čujem? Dober prijatelj mojega očeta — pozdravljeni, pozdravljeni. Tisočkrat dobrodošli v moji hiši.

Brinšek (poda mu roko): Sklenil sem — če mi ne zamerite — da še jedenkrat preživim božične praznike pri svojem starem prijatelju Zrncu. Upam, da stari gospod še ni docela name pozabil.

Robert: Prepričani bodite, da bodo veselja jokali, ko vas zagledajo. Prosim, sedite — precej jim grem povedat, kdo je tukaj. (Odide.)

Brinšek (Jožu): Hencajte, je to prijazen gospod.

Joža: In dober, da mu ga ni para.

IV. prizor.

Prejšnji. Zrnc.

Robert (z očetom vstopivši): Oče tu je nekdo, ki ga morda poznate.

Zrnc in Brinšek (se objameta).

Zrnc: O dragi prijatelj — ti tukaj. Kako sem vesel — stokrat mi bodi pozdravljen. (Stisneta si roke).

Brinšek: Ne zameri, če kar nepovabljen prihajam. Pa sem dejal, če že ti nič o meni nočeš vedeti, pa vsaj jaz hočem zvedeti, kako se ti godi.

Robert: Ne, oče Brinšek — krivico nama delate.

Brinšek: In če sem malo neroden, ne zamerita. Človek z dežele — pa v mestu! Tako nenavadno, tuje se mi vse zdi.

Robert: Pri nas ne, oče Brinšek! Mislite, da ste doma.

Zrnec: Saj sva vendar toliko let skupaj preživela. Kaj se ti bo toraj čudno zdelo? Toda povej mi, kaj je kaj novega v mojem ljubem rojstnem mestecu; a pred vsem, kako se tebi godi? (Sedeta).

Brinšek: Bog bodi zahvaljen, zdrav sem še dosti. Seveda, sedemdeset, sedemdeset jih že imam: ti včasih trkajo in me spominjajo, da bo skoraj treba iti počivat. A ti, ljubi Zrnec, si še korenjak. (Joža prinese vina).

Zrnec: I kolikor more biti človek pri teh letih korenjak. Bogu ne bodi oponošeno — prav srečno in mirno živim.

Robert: Tako, oče Brinšek, četudi pri nas ni več krčme, pa imamo vendar še nekaj dobre kapljice v kleti. (Nalije). Zdaj si ga pa le privošči. Jaz grem pa tačas v pisarno k bratoma, da jima o vašem prihodu sporočim. (Odide).

V. prizor.

Zrnec in Brinšek sama.

Zrnec: Da, ti se boš čudil, kako sta že zrastla. (Trčita.) Na zdravje in dolgo življenje!

Brinšek: Prav tako tebi. A zdaj mi povej, zakaj si jo tako na tihem in nanagloma pomaknil iz našega kraja?

Zrnc: Čuj, to je bilo pa takó-le: Šel sem bil v prestolno mesto in vložil prošnjo, da bi smel stopiti pred cesarja, kar se mi je milostno dovolilo. — Pokleknil sem pred Njegovim Veličanstvom in s solznimi očmi mu razodel dōgodek s sinom in ga prosil, da zmanjša sinovo kazen. In Veličanstvo, dobro in blago, kot je bilo vedno, sinu ni zmanjšalo le kazni, marveč pregledalo vso kazen. — Da bi se pa izognil neljubi govorici, prodal sem nagloma svoje posestvo in se preselil s sinom v mesto. — Vidiš, to je bil vzrok, da sem tako na tihem odšel.

VI. prizor.

Prejšnja. Robert, Janko in France.

Robert: Spoštovani oče Brinšek, tu vam predstavljam tvrdko Zrnčevo: bratje France, Janko in Robert.

(Janko in France se priklonita.)

Janko in France: Prisrčno pozdravljeni!

Brinšek: Ej, ej, kot čvrsta mlada moža vaju zopet vidim. Saj pravim: mladina skokoma hiti za nami in kliče: Prostor, prostor!

Robert: Nikakor, oče Brinšek, na širnem svetu je dovolj prostora za mlado in staro.

Brinšek: Gospodiča me gotovo več ne poznata. Oče Brinšek sem, če se še kaj spominjata nanj, ki je vaji nekđaj ujčkal na kolenih. Kar načuditi se ne morem, da sta tako zrastla.

Robert: Dà, in rêči vam moram, da sem prav zadovoljen ž njima. Složnemu našemu sodelovanju treba pripisati, da se je naša tvrdka tako visoko povspela. — Vsem delavcem dovolim danes delopust in malo božičnega veselja jim hočem napraviti. Voditelja tovarne naj prideta! (Joža odide.) Videli bode, oče Brinšek dva moža, ki vam nista povsem neznana — videli ste jih že jedenkrat pred leti. Povem vam, da se nanje smem zanesti kot náse; v ogenj gresta zame, če treba. In zdaj — no seveda, da se bode tudi vi udeležili naše veselice.

Brinšek: O gotovo, z veseljem, če mi dovolite.

Robert: Ne samo dovolim, prosim, prosim.

VII. prizor.

Prejšnji. Rustan in Makso v delavski obleki.

Robert: A, tu sta moja dva zvesta prijatelja. Poglete ta dva obraza: ta črn, ta rujav — pekel in vice.

Brinšek: I, to sta ona dva mornarja. Kajpak, da ju poznam, barva jih izdaja.

Robert: Oba sta se omikala v zadnjih desetih letih. — Poklical sem vaji, da vama sporočim, da kanim nocoj, ker je sveti večer, prirediti delavcem malo veselje. Kdor more, naj precej ostane tù, kdor zdaj ne more ostati, vrne se morda lahko kasneje. Prosim, da to delavcem sporočita. (Odideta).

Brinšek: Kdo bi si bil mislil, da bodeta ta dva, ki sta bila nekdanj tako izgubljena, še kedaj v korist človeški družbi.

Robert: O verjemite mi: v duši vsakega človeka, naj si bel ali črn, skrita je dobra in slaba kal. Če jamete gojiti dobro kal, vzgojite dobrega človeka; če gojite slábo, ne smeta se čuditi, če vzgojite izprideno človeče. Sam sem britko skušal, kako moč imajo dobri in slabi ljudje do človeškega srcá. A hvala Bogu, dobra kal je tudi v meni prišla do vratú in danes smem veselo vzklikniti: Delo rodi blagoslov!

Brinšek: In kdo bi si bil mislil o vas, nekdanjem neugnanem in bojaželnem mornarju, da bodete kedaj še tako premišljen, ugleden tovarnar.

Robert: O zdaj uživam srečo, o kateri nikdar nisem sanjal.

Brinšek: Tako je prav, to rad čujem. Ne pa óno večno vzdihovanje in stokanje, ki je današnji navadno. Kamor stopiš, tožijo ljudje čez svoj stan in to ponajveč taki, katerim kar nič ni treba.

Robert: To so nezadovoljneži. Dajte jim vse zaklade sveta, pa bodo še stokali. Jaz pa sem zadovoljen s tem, kar imam, in če mi Bog to vzame, pričnem iznova. Skrbim zá-se, a ne zabim tudi bednega težaka. Zato je pa mir in zadovoljnost vladar v meni in okrog mene.

Brinšek: O koliko zemljanov vas zavida za to —

Robert: Zavidajo? Potem si zavidajo lastno srečo, katere si ne privoščijo, ker si je privoščiti nočejo. Bog je dal vsakomu, kolikor potrebuje in nikdo se ne more pritožiti, da mu je prepičlo odmerjeno. Uporabi vsakdo svoje moči, izpoznavaj svojo nadarjenost, bodi si dušno ali telesno, razmotri namen svojega življenja in vsakdo bo spoštoval in prav cenil svoje življenje. — Toda oprostite mi — popolno pozabljam, da imam gosta, prijatelja v hiši, s katerim bi se moral meniti o ljubem domu, a ne o stvareh, katerih oba skupaj ne moreva predrugčiti. (Začujejo se koraki.)

VIII. prizor.

Joža in prvi potepuh, zdaj berač.

Prejšnji.

Prvi potepuh: O, gospod, oprostite, ne puste me notri, a jaz moram z vami govoriti. (Poklekne.) O gospod, star mož kleči pred vami, katerega nesreča dan na dan tepe, mož, ki je prebil mnogo let v bolnici; prosi vas tisočkrat zamali dar božji. Dobrotljivost vaša je znana vsepovsodi, neštetim ubožcem ste že pomagli, usmílite se še revnega, starega moža.

Robert (poda mu roko): Vstanite, ubogi mož, vaše noge so že pretoge, da bi poklekovali. Povejte mi, ali je ste samski? Nimate nikogar? Imate li ženó in otroke? Imate kako oporo za stare dni?

Berač: Imam ženo in otroke, a nočejo me več poznati in prav imajo.

Robert: Kako? Sami sebe obsojate? Govorite, kaj vam teži vest. Molčite — pogledjte mi v oko in govorite. — Večni Bog, vidim li prav? Niste li oni človek, ki me je nekdanj zapeljal —! O govôri, starec, kaj te je zavêlo tako daleč od prave poti?

Berač: Zlato.

Robert: Zlato, zlato — vedno in vedno isti zločesti vrag, ki toliko src zastrupi in omami. In si bil kedaj srečen v življenji s pridobljenim zlatom? Ne, ne, nikdar nisi bil srečen, ubogi, bedni mož z zlatom v okrvavljenih rokah. O vrjemi mi, zlato ne osreči človeka, tudi ne slava in čast, marveč jedino le čista vest. In če zdaj pogledaš nazaj, sivi mož, v svojo preteklost in sešteješ in presodiš svoja dela, od katerih bo nekoč račun tirjal večni sodnik, ki dobro plačuje in hudo kaznuje — govôri, česa se imaš nadejati?

Berač: O moj Bog!

Robert: Četudi si doslej ušel posvetni sodbi, božji ne odideš.

Berač: O gospod, osem let sem se pokoril za svoj zločin v ječi. O gospod, odpustite, usmilite se starega moža, ne pahnite me od sebe, da umrem lakote in mraza.

Robert: Vstani. Kar si zadolžil ob meni in mojem očetu, bodi ti odpuščeno. Idi in očisti tudi svojo vest. Potem ti je do smrti moja hiša odprta. Skrbel bom za tvoje telo, a sam skrbi za svojo dušo. (Jožu): Prinesi mu kozarec vina in kaj gorkega. (Berač in Joža odideta.)

Brinšek: Dober človek ste. Lepo ste naredili.

Robert: Sv. pismo pravi: Slabo povračuj z dobrim. To sem storil. A zdaj idimo k veselici.

IX. prizor.

Prejšnji. Joža in ponočni čuvaj kot pismonoša.

Joža: Tukaj je gospod Zrnec.

Brinšek: Hencajte, ali prav vidim — naš prejšnji čuvaj.

Čuvaj: Lej, lej, oče Brinšek in tu oče Zrnec — zato se mi je ime tako znano zdelo. Jaz sem že tri leta tu; poprej sem bil postrežček, a od včeraj sem pismonoša.

Robert: Bratje, naša kupčija uspeva — iz Ruskega naročilo za 3 milijone rubljev.

Čuvaj: No, potem mi gotovo dovolite ponižno prošnjo, ker sem vam prinesel tako veselo sporočilo.

Robert: Seveda; že vem, kaj želiš — tu imaš.

Čuvaj (spravi): Zahvalim. Moja prošnja se pa le tako-le glasi: Ker smo tukaj zdaj-le stari znanci zbrani, povedal bi vam rad dogodek iz življenja ponočnega čuvaja. (Iz vleče robec). Ko sem prvič nastopil službo ponočnega čuvaja, vzbudila se je v meni tudi zavest ponočnega čuvaja. Tri leta za tem pa se mi je primerilo, kar se zamore primeriti le ponočnemu čuvaju. (Prekine ga

vrišč; od zunaj se začuje petje in klici): Rodovina Zrnčeva naj živi! Živijo!

Živijo, oj živijo,
Živijo, oj živijo,
Kol'kor kapljic, tol'ko let,
Bog ji daj na svet' živet' — —

Robert: Oj, moji ljubi delavci se zbirajo. Ljubi prijatelj, tudi ti si povabljen, da nam v družbi delavcev poveš dogodbo ponočnega čuvaja. Poslušalcev ne bo nedostajalo. Kako od vseh strani prihajajo in se zbirajo na dvoru, kako radosti žaré obrazi, kakó vriskajo, poskakujejo, pojó — in tam stari mož z osivelo brado in nagubančenim čelom, kako veselo poskakuje z drugimi in se veseli z mladino, kot da je star šestnajst let. O pogledjte, prijatelji, ali ne bi dal marsikateri knez svoje dežele za to, da bi se mogel s sivo glavo tako nedolžno radovati življenja, kot oni-le starček? In kaj je vzrok njihovega veselja? Kozarček vina, oskromen prigrizek in prijazen obraz njihovega gospoda in delodajalca. O kako malo jim dam in kako so moji ljubi delavci veseli in hvaležni. — Sèm stopite vsi in pogledjte: to je zadovoljnost, tu biva sreča in božji blagoslov!

Vsi: Dà, sreča in božji blagoslov! (Od zunaj): Živijo, Zivijo! (Pojo):

Živijo, oj živijo,
Živijo, oj živijo,
Kol'kor kapljic tol'ko let,
Bog vsem daj na svet' živet'! — —

VII.

Miklavžev dar.

V prijaznem rudarskem mestecu tvori celo predmestje veliko število gostilnic in poslopij, v katerih se po trudapolnem dnevu kratkočasijo zvečer rudarji. Nekateri se razgovarjajo, drugi igrajo priljubljene igre, domino, karte, itd. Nekoliko dalje stoji pritlična hišica. V nizki sobi sedi pri mizi mlada žena v črnem oblačilu. Na kolenih ji sloni majhna deklica. Približno bi ji prisodili pet let. V drugem kotu sobe se pa igra deček, še nekoliko mlajši od deklice. — Bilo je ravno na Miklavžev večer, in mlada žena je bila utopljena v globoke neprijetne misli.

Marta Zelnikova je bila vdova. Še pred dvema letoma je živela srečno in zadovoljno z marljivim soprogom, ki je delal v bližnjem rudniku. Toda nesreča je hotela, da je umrl nenadne nesrečne smrti. Kaj je sedaj preostalo ubogi vdovi? Na drugo se ni imela zanašati, kakor na lastne roke. In res, dasiravno težko vendar je pošteno preživljala sebe in dvoje majhnih otrok s tem, da je za malo plačilo obleko prala in krpala.

Jakob Bojár, pošten in močan rudar, je prišel ravno tedaj mimo, ko je čisti glasek male deklice nekaj prosil mater. Že od nekdaj je ljubil otroke in jih rad poslušal. Stopil je še nekoliko bližje k oknu in poslušal. »Kaj ne mama«, se začuje, »čeprav so nam ata umrli, vendar nam bode sv. Miklavž prinesel svojih darov?«

»Ančika, pomisli, da so ata veliko zaslužili; sedaj je vse drugače, jaz komaj toliko prislužim, da imamo za največje potrebe.«

Tu mali Francek skoči pokonci in pogumno pravi: »Le počakajte, ko bodem jaz velik, vam ne bode treba več tako trdo delati. Tudi jaz bodem rudar, kakor ata, toda umreti ne bodem hotel!«

Jakob Bojár se ni mogel ločiti od okna, dasi-ravno se je sramoval samega sebe zaradi prevelike ra-dovednosti.

»Bog te blagoslovi, Francek, tudi jaz hočem mo-liti in Boga prositi, da odrasteš v krepkega moža, da bodeš mogel podpirati svojo mater na stara leta.«

»Midva bodeva pa nastavila najine vrečice, da bode sv. Miklavž vanje kaj prinesel?« vpraša deklica.

»Ančika, ali ne veš, da smo preveč ubožni?«

»Kaj smo ubožnejši, kakor smo bili lani?«

»O pa še koliko.«

»Oj, saj ima Miklavž tudi revne otroke rad, ako so pridni«, zatrjuje Anica.

Jakob Bojár je slišal, kako se je tresel glas udovi pri zadnjih besedah, in solze so mu stopile v oči.

»Kje pa so najine vrečice, mama? Jaz pa hočem kljubu temu nastaviti; morda bode že kar iz navade tudi k nam prišel, ker sva pridna«. govori zopet Ančika.

»Zastonj bodeš nastavila, ljuba moja. Jaz vem, gotovo, da ne bode nič«, pravi mati s solznimi očmi, ko pomisli na svojo revščino.

»Jaz pa bodem le poskusila. Mama, dajte mi no vrečico«, prosi mala deklica.

»Vrečice so zunaj; pa jaz jih ne grem v tolikem mrazu iskat; pa nastavi če že hočeš ono staro, vendar jaz se bojim, da se bodeš jako jako ukanila. Kar pusti

in prosi sv. Miklavža, da bi bili drugo leto v boljšem stanu.«

»Ne, mama, jaz hočem pa vsejedno poskusiti.«

Jakob Bojar-ju se je srce kar krčilo. Slišal je korače po sobi, ko je Ančika skrbno iskala svojo in Francetovo vrečico, potem pa, ko ju je nastavila, slišal je zopet drobni glasek, ki se je še vedno čudil, zakaj bi ravno k njim ne bilo sv. Miklavža. Naposled je začul mater, ki je z tužnim glasom velela otrokom spat. Slišal je še otročjo molitev; deklica je svojo molitev tako-le končala: »In o Bog, prosim, reci sv. Miklavžu, da smo zelo revni, pa, da smo ravno tako pridni kakor bogati otroci. Amen!«

Ko sta otroka zaspala, je videl ubogo vdovo, ki je vstala od mize, šla k oknu, si tam zakrila z rokami obraz in bridko jokala. Nad pečjo ste pa viseli dve prazni vrečici — — —

Tiho se splazi od okna ter gre onkraj hiše, kjer vidi viseti nekaj perila. Počasi se prikrade do tja in vzame z neke vrvice višnjevo vrečico, jo vtakne v žep in se naglo oddalji. Stopi takoj v največjo gostilno, kjer je bilo vse polno rudarjev in igralcev. Vsi so dobro poznali Bojárja, in ko je stopil v sobano in prosil pozora je precej vse utihnilo. Nato pa resno pripoveduje vse, kar je videl in slišal. Konča pa pripovedovanje z besedami: »Tovariši, dobro vem in poznam vaša srca. Mislim, da sv. Miklavž dobro vé, kaj nedostaje oni koči, a jaz tudi ménim, da bode tudi kaj prinesel. Tu imam dekličino vrečico, katero sem vzel tam za hišo visečo. Oče onih otrok je bil rudar, a je tudi umrl v svojem poklicu, ponesrečil se je in se ubil. Tukaj položim torej vrečico

— denite kaj notri, veliko ali malo, kolikor kdo more!«
 — Tu vzame neki igralec vrečico, jo sočutno ogleduje, potem pa vrže vanjo dvajsetico in jo nazaj položi. Drug za drugim dajejo vanj svoje darove. Tu pa nekdo zakliče: »Bojár pojdi z vrečico še k drugim mizam!«

In res! Vrli rudar jo vzame in gre dalje; kmalu je bila polna bakrenega in srebrnega denarja; še celo kak srebrnjak se je tu pa tam zalesketal. Hitro mu prineso kar celo vrečo, v kakoršnih imajo na postah denar. Tedaj pa pridejo nekateri iz družih igralnic, ker tudi tja so zvedeli prigodbo o ubogi udovi, da naj pride tudi tja z vrečo. In Bojár gre od sobe do sobe. Trumoma so vanjo dajali, ker vsakdo je hotel podariti ubogi družinici svoj dar. — Kdor pozna ondoto usmiljenost in radodarnost, se ne bode čudil, če povem, da je nabral Bojár — sto goldinarjev.

Hitro so poslali po konje, nakupili in naložili na voz vse polno igrač, obleke, jedil itd., in tiho peljali pred hišo uboge vdove. Najprvo so položili vrečo denarja na stopnico v vežo, potem vse drugo okoli. Nato pa postavijo napis: »To vam prinaša sv. Miklavž.«

Noč je bila mrzla, in ko je zasijalo svetlo solnce se zasveti srebrno-bela slana kot svetli demanti.

Marta Zelnikova je vstala in s tužnim obrazom pogledala na prazni vrečici. »O kako strašna je revščina!« vzdihne in pogleda proti ležišču malih otrok. Nato prižge na štedilnem ognjišču ogenj in pristavi zajutrek. Ko je to zgotovila, gre k posteljam otrok, vsacega pokriža in ju vzdigne. Precej teče Ančika k vrečicam, toda ko se vrne, bi ji skoro od žalosti srce počilo. Solze zaigrajo materi v očeh; hčerko pritisne na srce in ji reče: »Le

nikar se ne jokaj, drugo leto ti bode sv. Miklavž prinesel vse polno rečij.*

»O mama!« Mali Francek, ki je vrata odprl in ugledal neizmerno bogastvo, je v prevelikem začudenju vskliknil na ves glas.

Mati hiti ven in strmi z odprtimi očmi. Prebrala je napis, potem pa z otrokoma kleče hvalila Boga. Naposled so začeli vse stvari v sobo nositi. Bilo je več posod z moko, suhim mesom, slanino, sadjem, kavo, čajem, sladkorjem, z novimi oblačili in igračami, i. dr., vse so s smehom in jokom v hišo nosili. »Prinesi ono vrečo soli sem-le, Ančka! O kako je Bog dobrotljiv!«

Otrok se skloni, jo pograbi z močjo in jo naposled vzdigne ter jo prinese v sobo. S tresočimi rokami odvezuje vrečo in iztrese iz nje veliko svoto denarja. Niti v svoji domišljiji si ga mati ni toliko nikdar želela. Komaj je zapazila malo višnjevo vrečico sredi denarja. Umeje se samo ob sebi, da je tudi Zelnikova zvedela, kako je vse to bilo. Ko je prvič srečala Bojárja, se ji je hotel ta umakniti, toda, ona prime za rob njegove suknje in ga ustavi, da se mu zahvali na vse mogoče načine. Toda solze, katere je tedaj od veselja potočila udova, niso bile same, ker tudi Bojár je imel solzne oči.

Štirje meseci so potekali po onem dnevu, — in Marta Zelnikova je bila poročena z Jakobom Bojárjem, otročiči so dobili zopet dobrega očeta.

Lep Miklavžev dar, hvala Bogu, da so ljudje na svetu še vedno tako dobrotljivi do revežev!

VIII.

Božični večer v ječi.

(T. Savinjski.)

Bližal se je lepi adventni čas. Temna noč je že razprostirala svoje peruti nad majhno gorsko vasico, in v farnem zvoniku naznanjala se je polnočna ura.

Po klancu navzdol stopata dva možaka, precej dobro opravljena. Jeden, majhen suh možiček, ki se neprenehoma opoteka, kakor bi hotel najti, kje je cesta bolj široka — drugi pa krepkejše koraka za tovarišem, hoteč navladovati uporne ude, ki se neizprosno pokorijo močni pijači. Kmalo prispeta do lepo zidane hiše. »Ti, Tone, ogovori starejši svojega spremljevalca, »čuj, kaj bi bilo, da danes prenočim pri vas, domov imam še jedno uro in —« jezik se mu je zapletal, da ni končal. »Že dobro, Jernej; samo pojdi v hlev, da te moja žena ne vidi. Saj veš da te črti kakor dihurja. Pred zero pa se odpravi.« To rekši, pritisnil je čemerno na kljuko ter tiho stopil v vežo. Sram ga je bilo, da je že zopet prebedel polovico noči v krčmi in bal se je buditi očeta, ki je zraven v čumnati spal. En trenutek se pomišlja, potem pa krene v sobo.

Majhna oljenka je še brlela na mizi, pred katero je klečala Ana, njegova zvesta žena ter s solznimi očmi se ozirala zdaj proti razpelu, zdaj na vrata, koder je tako željno pričakovala svojega moža. »Oh, da si le prišel«, vsklikne prišlec nasproti in vstane. »Kako težko, težko sem te čakala tri ure. Pa saj menda nisi bil pri Vriševih?« reče skrbno ter ga pogleda z žalostnim obrazom. »Sem, Jernej me je tjekaj zvalil,« reče kratko.

»Zakaj pa še ti nisi šla k počitku?« »Ne vprašaj me, dragi mož, saj veš, da me skrb dramí, in ta je vedno najhuja, ako tebe ni doma. Oh glej, že četrtookrat se mi vračaš tako pozno, — več goldinarjev ostane vsikdar v tej nesrečni gostilni, ki je shajališče najhujših pijancev in igralcev! Kam boš še prišel?!« To rekši globoko vzdihne in solze se ji z nova potočijo po obrazu. Tone je molčal. Streznil se je in sprevidel, da ima žena prav.

Jelškarjevi, tako se je pravilo tej hiši, bili so najpremožnejši kmetje v Lipovcih. Mlad gospodar se je bil priženil tja ter dobil z lepo hišo tudi najboljšo gospodinjo in ženo cele okolice. Živela sta že pet let v najlepši zastopnosti, in blagoslov Božji se je vidno razprostiral nad njunimi opravili. Nikjer ni bilo slišati zlê besede, ampak vsak je hodil po svojem delu ter se trudil po najboljši vesti. Jutranja molitev začela je dan in večerni mrak našel je vso družino klečečo pred podobo Križanega. Stari oče molil je naprej, drugi so pa za njim odgovarjali. Samo majhni štiriletni Tonček delal je včasih materi težave, ker še ni znal tako dobro pregibati svojih ustic.

Tako je bilo, dokler Tone ni poznal Vranovega Jerneja. A zadnji čas se je vse predrugačilo. Neka kupčija, do koje je on Tonetu pomagal, sklenila je tudi njuno prijateljstvo. Neizkušeni Tone ni izprevidel, zakaj se mu novi tovariš vedno dobrika. Ni opazil, da to dobrikanje velja le njegovemu bogastvu, da bi ga spravil v dobro voljo ter mu izvabil kaj okroglega za pijačo. K Vriševim, kamor je Jernej vsak teden zahajal in tudi ob ob delavnikih, če je bila napeta mošnjica, pripelje kmalu tudi Toneta. Vesela družba ga ondi radostno pozdravlja.

»To je lepo, Jelškar, da si tudi ti zdaj semkaj prišel,« oglasi se okroglolični Zdolšek, »saj se celo leto držiš kakor božji volek ter se krčme ogiblješ kakor bi krajcarja ne gleštal!« »Ima ga pa, ima, in danes bo tudi dal za en literček ali dva,« hitro pristavi njegov sosed ter se nekoliko odmakne od vogla. »Le sedi k nam in pij, zdaj točimo mojega.« In res, Tone je prisedel in dobro se mu je zdelo. Dal je tudi za jeden liter, potem še za jednega, dokler je še bilo kaj desetice. Nato so prišle kvarte, in tako je šlo naprej. Vrnil se je s praznim žepom, in cel teden ga je vest pekla, da je zapravil toliko denarja tako lahkomišelnostno za nič in zopet nič, »Pa kaj bo, saj je samo enkrat«, tako se je tolažil. A prišlo je še k drugemu in tretjemu, in slednjič zdela se mu je skoro potrebna razvedritev vsaj enkrat ali dvakrat zasukati karte v prstih. Poredni Jernej pa je z veseljem opazoval, da mu obilo teče pijača iz Tonetovega žepa in vabil ga je, če se je le dalo, kar največkrat s seboj.

Takrat, ko se je vračal ob polunoči iz gostilne, pustil je srečno desetak pri vinu in igri. Peklo ga je neznanosko, in vest ga je svarila, da bode šlo na takov način rakovo pot. Drugo jutro je trdno sklenil pretrgati prijateljsko vez z Jernejem, ki mu je bil kriv vsega. Cel mesec se je premagoval. Dobra žena pa je na tihoma molila in prosila Boga, naj ji moža za vselej ozdravi.

Tako je prišel božični teden. Da bi potrebne reči za praznike priskrbel ter prinesel za ženo in otroka nekaj novine, ukazal je hlapcu napreči in veselega srca zdrči Jelškar s svojimi čilimi konjiči proti mestu. Med potjo sreča Jerneja, ki je radostno prihitel do njegovih

sani: »No, Tone, kam pa, kam? Daj, da prisedem, saj te že toliko časa nisem videl!« Dobrodušni Tone ustavi, kmalo je veselo tekel pogovor, katerega je vedel gostobesedni Jernej kaj dobro sukati. Opravljal je sosedo, norčeval se iz meščanov, in tako je šlo do Vriševih. »Daj, tukaj ustavi,« silil je Jernej, »dobro kapljico so dobili. Midva s hlapcem izpreževa, med tem, ko se ti v mestu mudiš, pa te tukaj počakam.« »Dobro«, pritrdi Jelskar. »V jedni uri se vrnem, do tega mi pazita na konje!« Podvizzal se je v mesto, da bi se čim preje povrnil, kajti za svita je želel dospeti na dom.

Čez jedno uro prišel je srečno nazaj do Vriševih. Nevel je velik zavitek rečij, namenjenih za ženo, očeta in Tončka. »Kako se bodo veselili, ko jim vse to prinesem,« djal je sam pri sebi ter jo mahnil v prvo sobo. Gost dim je ležal po pivcih, ki so s kozarci žvenkljaje napivali si zdravice. »Za pol litra, krčmar,« reče Jelskar, »potem naj mi pa hlapec napreže!« Sedel je k mizi in ponudil Jerneju jedno čašo. Ta se s prva brani, češ sam bodeš imel premalo!« To je Toneta osupnilo. »Še pol«, zavpije jezen ter postavi steklenico pred Jerneja. »Prazen še nisem, prazen, jaz še ne!« »Pa dosti si pač izdal za svojo Ano, ki ti jih bo solila, ko se vrneš«, roga se Jernej. »Saj pa tudi moraš, ker si se tjakaj priženil, kaj ne? Norec si, norec,« oglasi se Zdolskov Jurij, iz kojega je vino kar gorelo, »še v krčmo si ne upaš, da bi ti ona trikrat ne dovolila. Kaj pak, ti jo pustiš hlače nositi! Ha, ha, ha!« Vsi zaženejo glasen krohot, in po godu jim je bilo, da so lahko dražili Toneta, ker jim še ničesar ni dal za pijačo. Temu pa zavré kri, naglo vliva kozarce v sebe, kakor bi si hotel jezo ohla-

diti. »Kaj briga to vas?« vikne nazadnje. »Jaz sem svoj gospodar, lahko delam, kakor hočem!« »Ti svoj gospodar, ko ti ona kruh reže in mošnjico veže? oglasi se zopet Jurij. »Sleva, revše si pač, revše!« »Kdo je revše, jaz ali ti«, zakriči Tone, skoči kvišku ter se trese same jeze. Privzdignjena pest žugaje išče nasprotnika. »Na, tebe pak se še ne bojim, tebe,« zagrozi se Jurij, ter potegne nož iz škornja. V tem hipu zgrabi Jelškar stol, da bi se obranil nasprotnika. Pa, ko ravno hoče skočiti proti Juriju, zdrsne se, pade ter s stolom vred podere Jurija, ki se pobije tako nesrečno, da na mestu nezavesten obleži. — Mahoma se odpró duri, in notri stopita dva orožnika. Slišala sta vrisč ter se podvizala narediti mir. »Mi vsi nismo nič krivi«, oglasi se Jernej. »Jelškar je Jurija s stolom podrl.« Tone se zravna, blede obraz mu spričuje notranji nemir, in tema se mu dela pred očmi. »Ali si ga res podrl?« »Da, sem,« odgovori, »ali jaz sem padel ter ga nisem hotel zadeti«, pravi s tresočim glasom. »Že poznamo izgovore!« To rekši zveže orožnik nesrečnemu Tonetu roke ter ga pol nezvestnega odvede v mesto v ječo.

Bil je božični večer. Mrzla sapa stepala je suhi sneg z dreves in streh ter ga brila popotniku v obraz, češ, podvizaj se v hišo ali v cerkev, da se dostojno pripraviš na prihod milega Izveličarja.

Na potu v mesto koraka mlada žena in vodi z desnico fanteka, ki komaj stopa za materjo. Zdaj ga vzame v naročje ter ga nese, da bi se spočil. Boža mu ljubi obrazek ter ga iskreno pritisne na srce. »K očetu greva, Tonček, k očetu! Oni ne bodo sami na božični večer!« »Mama, zakaj pa so atek v mestu?« vpraša dete.

»Tiho srček, le moli, potem se zopet povrnejo,« zašepeta Ana, to je naša popotnica, ter z globokim vzdihom obrne oči proti nebu.

Že je v mestu. S trepetajočim glasom vpraša za orožnike in ječo, v katero so sinoči odpeljali Jelškarjevega Toneta. »Kdo ste?« vpraša jo orožnik osorno. »Ana, njegova žena. Prišla sem k njemu na božični večer, ker ne morem prestati doma. Oh, zakaj ste mi Toneta zaprli, gotovo je nedolžen, oh, saj ni tako hudoben!« Jok ji zaduši besedo, in tudi dete, ki je videlo mater tako žalostno, jame na glas plakati. »Če je nedolžen, pokaže se to pri obravnavi. Za danes pa se mi odpravite in mi ne delajte nadloge!« Bodite usmiljeni,« prosi uboga žena, »pustite me k njemu z otrokom, saj vem, kako mu je pri srcu, da boče obhajal božični večer v ječi.« Mirno dvigne roki, da bi omehčala trdosrčnega stražnika.

Tone je med tem v ječi okušal bridkost, kakor še nikoli. Nepopisna sramota, biti vklenjen in v ječo zapeljan kakor največji hudodelec, razjedala mu je srce. Nemo je zrl pred sé ter upiral oko v velike, z železjem okovane duri, ki so mu branile izhod, kakor bi se hotel prepričati, je-li resnica, ali ga plašijo le zlobne sanje. Resnica je, grenka resnica. Kako divje mu rojijo misli po glavi. Ves dogodek z Jurijem in orožniki muči neprestano njegovo dušo. Kaj bo, če je Jurij mrtev — jaz sem njegov ubijalec — »o Bog, saj veš, da nisem«, tako je tiho šepetal. »Kaj porekó ljudje, sosedi — oh, kaj bo dejala moja zvesta Ana!« Glasno je zaihtel pri spominu na dobro ženo, ter si pokrtil obraz z obema rokama, med prsti pa so kapljale svetle solze ter močile kamena tla. »Oh moja uboga žena in nedolžni Tonček! Njegov oče

je razbojnik! Ali me bode še hotela poznati, verovati, da nisem kriv?!«

Naenkrat se zgane. Tihi koraki se bližajo, ključ se zasučje v ključavnicí njegovih vrat. Duri se odpró in noter stopi zvesta Ana z otrokom v naročji. »Tone, Tone, dragi mož«, zaihti ter ga objame in njene solze se združijo z njegovimi. »Da sem te le našla! Oh, kako bi ostal na božični večer sam? Kaj ne, da si nedolžen? Jaz ničesar ne verujem!« Ginjenja Jelskar dolgo ne more spregovoriti. Zvestoba in ljubezen dobre žene mu je presunila srce. »Bog vé, da nisem kriv! Zdrsnil sem se in tako s stolom podrl Jurija. Saj se še mora moja nedolžnost skazati; ali ne veš, kaj je z Jurijem?« vpraša s skrbjo. »Ne vem, ali trdno upam, da nas ljubi Bog ne bode zapustil, in se še vse dobro poravna.« »Da bi se le tokrat, saj se hočem resno poboljšati. Draga žena, odpusti mi«, reče naposled, »da sem te s svojo lahko-miselnostjo tolikrat razžalil! Bog mi je priča, da hočem sedaj postati drug človek, tak, kakoršen sem bil tistikrat, ko sva se spoznala. Ti pa, ljubi otrok, le moli za ateja, da se kmalu povrne«, reče k detetu ter ga poljubi na čelo.

Obravnava se je srečno končala za Jelskarja. Bil je oproščen. Jurij, ki je med tem ozdravel, priznal je sam, da je le vsled velike razdraženosti, obilne pijače in trdnega padca na glavo zgubil zavest. Okovani stol mu je le razdrapal obraz, a ni ga tako težko ranil, kar se je skazalo po preiskavi zdravnikov. Vsled tega je bil Tone za nedolžnega spoznan.

Kako lahkega srca vrnil se je iz ječe na dom! Nesrečni dogodek ga je spametoval. Spremenil se je popolnoma, ali prav za prav postal je zopet nekdanji mar-

ljivi in skrbni gospodar, in sreča je zopet zavládala pri hiši. »Bogu čast, da me je o pravem času strahoval in tako pripeljal na pravo pot, sicer bi bil izgubljen za časno in večno,« dejal je pogostoma. Vsak božič pa je ponavljal sklepe, storjene tisti osodepolni sveti večer v ječi.

Držal jih je tudi do smrti.

IX.

Omahljivec.

(Povest. — Spisal P. Bohinjec.)

I.

V Zdehanji vasi so se nekateri fantje odpravljali v vojake. Celih štirinajst dnij so že popivali in razgrajali po vasi po dnevú in po noči, da so bili že vsi mirni in poštene vaščani nevoljni.

»Kakšno reč počnó že, kakor bi bila vsa vas njihova,« potoži Srpica, žena vaškega župana, svoji prijateljici Uršiki, farovški kuharici, gredoč po vodo k vodnjaku.

»Saj res, še po noči ni mirú. Bog jih že prelôži iz vasi,« odgovori Uršika, stoječ na farovškem dvorišči,

»In ta Rožičev Joško, kakšen nerodnež je to! Tak-le bi moral vendar-le malo bolj ná-se držati, pa je najhujši. Dasi je Rožička moja soseda, rečem pa vendar-le, da ji bode ta fant še delal preglavico, še!«

»Misli, če je oče njegov bogatec, da mu je vse dovoljeno. No, saj si bode še glavo belila, še, predno se ta Joško spravi v kakšen kraj.«

»Le recite ji, naj ga strahuje! Izkupili jo bode. Naš Joško je seveda vsega kriv, vé imate pa same svetnike, poreče.«

»Koliko britkostij je že napravil gospodu župniku! To tudi ni prav!«

»Jaz pripovedujem vsak dan Janezu, da ne hodi v njegovo družbo. Ves izprijen je že od mladega. Stara dva sta ga cerkljala, kar sta le mogla. »Joško, ná cuckerčka, to je bilo zmerom. Ravno toliko je študiral, da je prav navihan. K velikonočnemu izpraševanju ga ni menda nikoli. Saj pravijo, da še k spovedi ne hodi. V cerkvi ga tudi ni dostikrat videti.«

»Ej, kaj hočeš! Rožička naredita za denar vse. Da je le pivcev dovolj v hiši in v prodajalnici dosti kupcev — za božje se ne menita Bog vé kaj. Saj tisti dve deklini tudi menda nista zatega denarja vredni...«

»Poglej, poglej, ravnokar razgrajajo pijani po vasi gori. Z Bogom, strina!«

Uršika se je še mudila na dvorišči, ko se vrne mati županja s polnim škafo na glavi.

»Počakala bedem tu, da gredó mimo.«

»Prav imate, saj vam še kateri lahko kaj naredi.«

»Vsi so: Zidarjev, Tonetov, Žličarjev, Lizin, Rožičev je pa v sredi.«

»Smolečega pa vendar ni vmes. No, saj ta je bil zmerom pameten fant. Sami izvoljeni so. Rožičev jim lahko daje za pijačo, ker tako pusté vse denarje pri Rožiči.«

»To so res neumneži, ti »Hrovatarji«. Vso zimo trpé po šumah hrvatskih kakor črna živina, doma pa

poženó v štirinajstih dnéh vse krvavo zaslužene krajcarje po grlu.«

»In te krvave žulje vtakne Rožič v žep.«

Tako sta opravljali prijateljici bližajoče se fante »listkarje«. Resnico sta pa vendar-le govorili. Tudi radovedni sta bili, da se nista umaknili, ko pripojó mimo fantje:

»Na glavci ima klobuk,
Na njem pa listek bel;
Ta listek tako prav':
Da cesar ga bo vzel.«

Kar stopi Rožičev Joško iz vrste, vzame Srpici škaf raz glavo in zlije vodo po farovski gredici, koder so rasle rože, rekoč:

»Mati županja, glava vas bo bolela.« Nato povezne prazni škaf županji na glavo.

Fantje odidejo krohotajoč se in pojoč, kakor bi se nič ne bilo zgodilo. Prijateljici pa sta, sramujoč se, zbežali v farovško vežo.

Mati županja je še enkrat napolnila škaf pri vodnjaku in hitro bežala domov, Ursiko pa je kregal gospod župnik, prišedši kmalu na to domov, češ, da je tako čenčava in radovedna.

»Prav ti je«, dejal ji je, ko je potožila fantovsko predrznost. »Kdor išče, najde.«

Podobnih dogodkov se je dosti prigodilo tiste dni v Zdehanji vasi. Zato ni čuda, da so bili ljudje zelo nevoljni in težko so že čakali dneva, ko »listkarji« odidejo od doma. Poslednjo noč je bilo še dosti rogovljenja po vasi. Drugo jutro na vse zgodaj pa so vojakinovinci odšli. Ljudje so se oddahnili.

»Tam jim bodo že pokazali,« govoril je nekaj dni pozneje vaški župan Srp v trgu svojemu občinskemu svetovalcu Dragonu.

»Kak lep mir je zdaj v soseski, odkar se je spravil ta Rožičev Joško iz vasi.«

»Saj ta je največ kriv! Jaz mu bodem že pokazal, kaj se pravi županu hišo mazati.«

»E, kaj je vendar-le res. Slišal sem praviti po svoji ženski, a verjeti nisem mogel.«

»Res je, res! Zato me vidiš danes tukaj v trgu. A ne samo to. Gospodu župniku pa je — kaj bom skrival — psa zastrupil — tudi tisto noč.«

»Ej, ej, kaj poveš! V naši vasi je bilo marsikaj govorjenega, a vendar nič gotovega nisem zvedel. Zdaj pa vidim, da je gola resnica. In veš, da je vse to storil Joško?«

»I, videl ga nisem — kdo pa drugi! Vse to se je zgodilo tisto noč, ko so »listkarji« odhajali. Zmaščevati se je hotel nad menoj in nad župnikom. Saj veš, da sva bila njemu in staremu trn v peti.«

»Če ga pri vojakih ne ustrahujejo — drugod ga ne bodo. Mi imamo premalo moči, uganjati take nepridiprave.«

»Premalo, premalo! Saj veš, kako je bilo, ko smo mu začeli možje stopati na prste. Natrôsil je neko noč v vaški vodnjak tistega mahovja iz luže, da nam je izpridil dobro vodo.«

»Kaj je res on to storil?«

»On, on in nihče drugi. Kaj ne veš tega? Tisti Zavbarjev Jarnej, ki je umrl lansko zimo, povedal je.

Škoda, da Žavbar ni poklical dveh môž, vpričo katerih bi bil to Jarnej povedal. In imeli bi ptička.«

»Res dobro, da je šel. Ne verjamem, da bi bilo kaj prida iz tega bučmana. Kar se je Anžek naučil, tudi Anže zna.«

»Bodemo videli.«

In razšla sta se.

II.

V Zdehanji vasi je bil Jože Rožič trgovec in krčmar. Prišel je pred več leti od nekod z malo kramarijo. Začetek je bil majhen, a v nekaj letih je bil najbogatejši mož v vasi. Lahko rečemo, da je bilo polovica gospodarjev pri njem zadolženih. Rožičeva hiša je bila znana daleč okrog.

Rožič je imel štiri otroke. Po prvi ženi, ki mu je umrla, ni imel nič otrok, iz drugega zakona pa štiri: dva fanta in dve dekleti. Najstarejši je bil Joško. Hodil je v mestu v šolo. Bil je zelo »izcerkljan«. Nikoli nista smela priti oče in mati v mesto brez sladkarij, potvic in drugih takih nepotrebnih rečij. Svoje glavnost Joškova je morala vselej obveljati. Ljudsko šolo je vendar - le dokončal. Ker ga je mislil oče obdržati doma, dal ga je v realko. V drugi šoli je trgal dve leti hlače. Ker pa je drugič prinesel domov »kljuko«, to je, da ni izdelal šole, ostal je nekaj časa doma. Pozneje je še eno leto poskusil v kupčijiški šoli — a tudi tam mu učenje ni šlo izpod rok in ostal je doma za vselej.

Čim večji je bil Joško, tem porednejši je bil. Delal je starišem mnogo preglavic. Premehka vzgoja, slabi vzgledi v gostilni, pohujšljivi pogovori, vse to se je masčevalo že zdaj nad slepimi stariši. Vedno je napravljaj

sitnosti starišem in sosedom, župniku žalost in županu skrbi. Ponočeval je, pretepal se je, popival in starišem denarje izmikal.

Stari Rožič ni ravno nasprotoval županu. Saj je bil sam občinski odbornik. Vendar zanesljiv ni bil in večkrat je občinsko korist žrtvoval svoji lastni koristi. Ko je župan predlagal v občinski seji, da se omeji godba in plesi po krčmah, tedaj je seveda Rožič nasprotoval, češ, pustimo mladini »nedolžno« veselje, saj mi tudi nismo bili tako strogi proti sebi v mladih letih. Seveda tudi župnikov prijatelj ni bil, dasi ni nikdar javno kazal nasprotstva, ali celo sovraštva proti njemu. Ko je župnik nekoč s pomočjo občinskega odbora hotel spraviti iz vasi neko malovredno vlačugo, le tedaj je izpregovoril nekaj pikrih besedij, češ, kaj nas to briga. Bil je namreč v tej stvari tudi njegov sin nekoliko prizadet. Sicer pa se je kazal prijaznega proti župniku, kakor proti vsakemu.

Oče župan je bil mož poštenjak. Županil je že mnogo let v Zdehanji vasi na zadovoljnost občanov. Brez nasprotnikov pa tako ni nihče. Tudi Srp jih je imel. Eden izmed teh je bil tudi Rožič. Nič posebnega ni prišlo nikdar med njima. Srp je bil premiroljuben in prepameten mož za to — vendar Rožič mu je vrgel zmerom rad kako poleno pod noge. Menda ga je jezilo, da mu Srp ni bil nič dolžan. To seveda je prehajalo tudi na otroke in tako si lahko tolmačimo, zakaj tudi Jošku Rožičevemu Srp ni bil pri srci.

Da Srp ni mogel pretrpeti krivice, katero so mu hudobneži naredili tisto noč, ko so »listkarji« odhajali v vojake, je očevidno. Zato je naznanil vso stvar okraj-

nemu glavarstvu in to je odstopilo preiskavo okrajnemu sodišču. Tudi župnik se je pridružil županu. Klicanih je bilo mnogo prič, skoro vsi fantje Zdehanje vasi — toda preiskovalni sodnik ni mogel poizvedeti ničesar in preiskava se je ustavila.

Ni pa še bil konec pravdanja. Oče Srp je izrekel pri zaslišanji nekatere kočljive in sumljive besede o Rožiči in njegovem sinu. Rožič ga je izročil odvetniku in ta je napravil tožbo radi žaljenja časti. Srp ni mogel dobiti zadostnih prič in obsojen je bil na 5 glđ. kazni.

To je seveda napravilo vrišč po vasi in ljudje so silno godrnjali nad Rožičem, ker so bili vsi prepričani, da je Srp pošteno mislil in — sodišče je sodišče. Izgovorjeno je izgovorjeno. Tam veljajo le priče, poštenost ni zadostna. Rožič pa se je bahato obregnil večkrat pivcem v krčmi:

»Zdaj vé Srp, kaj se pravi z Rožičem se kregati. Dasi je župan, Rožiča ne bode sukal.«

Polagoma se je vrnil mir v Zdehanjo vas — toda pod pepelom je le tlelo.

III.

Tri leta so kmalu minila.

Ajdo so želi, ko so odsluženi vojaki prihajali domov. Nič ni bilo tistega vrišča, kakor takrat, ko so odhajali. Zdaj tega, zdaj onega je noč prinesla v vas. Tudi Rožičev Joško je prikorakal nekega večera peš domov.

No, »strah« je že spet doma, dejali so ljudje. Toda varali so se. Joško je bil ves drugačen. Držal se je doma, prijazen je bil proti vsakemu, govorjenja je bil modrega, starišem je rad pomagal.

Glejte, glejte, pri vojakihi so ga vendar-le predelali. Prej je bil ošaben, kakor petelin, zdaj pa je krotak, kakor ovca, govoril je Srp svojemu sosedu, ko sta šla s polja. Stara dva sta ga silno vesela. No, saj jima jih je že dosti napravil. Zadnji čas je, da ga pamet sreča.

Jaz mu nič ne verjamem. Lisjak ostane lisjak. Saj je pravil Lizin, da je bil pri vojakihi večkrat kaznovan. Dasi ima dve zvezdi pod vratom — imel bi jih lahko še več tak-le, ki je študiran. Saj ima še Smoleč dve.

Tisto deklino je menda stari že izplačal. Fant bi se rad oženil.

Naj se le! Prav lahko ne bo dobil neveste.

Zadnjič sta hodila okrog sodišča.

Tako? No, potlej pa že!

Ženske pa so vedele še več povedati.

Strina, ali veš kaj novega? popraša pri vodnjaku Srpico soseda.

No, kaj takega? Rožičev Joško se ženi. Stari mu je že izročil posestvo.

Katera ga bode pa vzela? Najbrže Sirovčeva Meta, odvrne zbadljivo Srpica.

Ta je že izplačana. 300 goldinarjev ji je moral odsteti. Potičarjevo iz Kozjega loga snubi. V nedeljo pridejo na ogled.

Hem! Bore dekle, če je kaj vredno! In res je bilo tako.

Nekega dne pokliče stari Rožič Joška k sebi v zgornjico.

Veš ti, Joško! jaz sem se postaral. Šest križev imam na hrbtu in putika me tare. Mati je tudi že opešala za tako gospodinjstvo, kakor je pri nas. Tončka čakajo še vojaška leta in dekletci tudi ne moreta vedno doma biti.

Veš kaj, Joško! preložil bodem butaro na tvoje rame. Odkar si prišel od vojakov, postal si možak in zato nimam skrbi, da bi ne gospodaril dobro. Trgovino si še pridržim, dokler se dekletci ne pomožiti, kmetijo in gostilno pa izročim tebi.

Kdo je bil bolj vesel očetovih besedij, kakor Joško. V duhu si je zidal gradove v oblake in delal načrte in račune: Češ, najbogatejši bodem v vasi, vse bode plesalo po moji besedi.

In tiste dolžnike, oče, tiste tudi?

Tudi te ti izročim, kolikor niso v zvezi s trgovino.

Teh besedij je bil Joško neizrečeno vesel. Imel je Rožič dosti dolžnikov — saj mu je bilo skoro vse dolžno po vasi, razun nekaterih imovitejših kmetov. Da bi bil Rožič oderuh, ni bilo ravno slišati. Kako tudi, saj je imel vse sam v rokah in lahkomišljeni ljudje so bili veseli, da jim je upal. To vse je bilo bolj po domače, o obrestih ni nihče govoril. Jeseni, ko so prešiče klali, žito in seno prodajali, tedaj je Rožič vse to spravil pod svojo streho. Jeden mu je dal pol prešiča ali pa celega, drugi voz sena, tretji par mernikov pšenice, četrti voz slame itd.: češ, pa si uračuni, kakor veš in znaš. V svojo škodo se ni imel Rožič navade ušteti. Še celo potezal se je marsikdo zanj, češ, da je dosti dober človek in prizanesljiv.

Joško je tedaj prevzel gospodarstvo. Oženil se je in še precej priženil.

Bil je res umen gospodar. Dosti novega je vpeljal pri kmetiji: nekatera se mu je sponesla, nekatera ne. In tako je bilo pri ljudeh dosti hvale, a tudi dosti zabavljic o njegovem gospodarstvu. Drugi spet so rekali: Ta lahko tako gospodari, ker ima dovolj denarja. In niso

napačno trdili. Z mladimi gospodarji je posebno rad občeval, in hodili so ga popraševati dostikrat za svēt. Joško je imel več časnikov in prebiral jim je iz njih to in ono. Razlagal jim je, kako mora kmet napredovati, govoril jim je o politiki, o domovini in tudi o veri. Tako so ga mladi ljudje sčasoma jeli spoštovati — starejši pa so le z glavo zmajevali. Vendar Bog vé kaj slabega ni nihče vedel o njem, celo ženske so ga puščale v miru. Norosti mladih let pa ljudje radi pozabijo.

Dva sta bila pa vendar le v vasi, katerih Joško ni mogel. Očitno ravno tega ni kazal, kako bolj zbadljivo v prijateljskem krogu pa je rad izpustil nad njima. To je bil Srp, kateri je še vedno županil v Zdehanji vasi, in gospod župnik, kateremu ni bil ravno posebno naklonjen. V cerkev je pridnejše hodil Joško, kakor poprej, toda goreč kristijan ni bil. V cerkvi je imel svoj sedež na koru, koder se ni preveč pobožno vedel in celó izpodtikali se časih moške, zlasti pevke nad njim. Sčasoma pa so se tega tudi privadili. Pač pa je bil zelo naklonjen ne davno dospevšemu novemu učitelju, kateri je rad zahajal v Božičevo krčmo. Poredni ljudje so uganili, da gospod učitelj gospodinje išče.

IV.

Jutranja služba božja je ravnokar minila pri sveti Marjeti v Zdehanji vasi. Ljudje so se gnetli iz cerkve in postajali pod košato lipo. Tam je soseskni sluga na velikem kamenu z bobnečim glasom klical, da so razpisane nove občinske volitve v Zdehanji vasi in da je že imenik volilcev pri županstvu štirinajst dnij na razpolaganje.

Mladi svet se ni toliko zanimal za ta oklic, kolikor nad običajno opazko soseskeinega sluge: »Samo mene nikar ne volite, ker potem ste ob briča!«

Možje pa so se zbirali v gručah in ugibali, kaj in kako? Hitro so se razvneli, ker je več mladih gospodarjev klicalo: »Srpu bomo dali penzijo.«

Že pred cerkvijo bi se bili do dobrega razprli, da niso starejši in mirnejši jeli odganjati domov, češ: »Saj še ni danes volitev.«

Gospod župnik je ravnokar odzajuterkoval, ko potrka nekdo na vrata.

»Hvaljen bodi Jezus Kristus«, pozdravi prišlec, vstopivši.

»Amen na veke! No kaj je novega oče župan? Prav je, da ste prišli, prav, saj se že davno nisva nič pogovorila.«

»Novega dosti, gospod župnik! Ravnokar sem dal oklicati nove občinske volitve.«

»Tako, tako? Ali že? Sedite Srp!«

»Že, že! Tri leta je preteklo.«

»No, no! ali bo kaj vojske?« popraša ravnodušno smejoč se gospod župnik.

»Kaže, da bo! Prestari smo, prestari. Treba bode mladim odstopiti breme.«

»Kaj stari? 55 let ni taka starost. Poglejte mene: že nobenega lasú nimam na glavi, a če Bog da in Mati božja, v pokoj pa ne grem, dokler bodo še te-le bing-gljale«, odreže se župnik, pokazavši na noge.

»Mladi Rožič ima dosti povedati o starem županstvu.«

»Ta fante! No, Jožku bomo pa že še suknjo zapeli.«

Naenkrat pa župnik utihne in spremeni svoj glas:

»Ej, ej! Ta Joško jih je že dosti nagodil soseski. Slišal sem že marsikaj, on ni dobrega duha. Bojim se pa vendar-le, da nam bode delal še dosti preglavice. On hoče vsekako nemir sejati po soseski.«

»Tam doli v gostilni pri Rožiču imajo mnogo govoriti o sedanjem županstvu. Praviijo, da bi bilo bolje za kmeta, da bi pri davkih dajali za šolo, kakor tako po hišah pobirali. Tudi radi godčevskih licenc se pritožujejo, češ da s tem odide toliko dohodkov soseski.«

»Aha, krčmarjem, posebno Rožiču, kolca se po krajcarčkih mladine.«

»Gospod učitelj prav hvali mladega Rožiča.«

»Aha, za to se me že nekaj časa izogiblje.«

»Včeraj sem bil pri glavarju. Še nikdar ni bil tako mrzel proti meni. Ne vem kaj to pomeni?«

»Ali ni gospod glavar časten občan naše soseske?«

»Je, je!«

»Torej on ima v I. razredu volilni glas. Bodite pozorni.«

»V II. razredu zmagamo gotovo.«

»Ni dosti. Kaj pa III. razred pravi?«

»V tem razredu pa so samo Rožičevi dolžniki, graščakovi delavci, pijančki in zapravlživčki. Za kozarec vina gredó, kamor kdo hoče.«

»Na to pot jim mi ne gremo. No pa I. razred?«

»Ta bode naš.«

»Ne vem, Srp, če smo tako gotovi. Štejmo! Naših je šest gotovih, kaj ne?«

»Za Rožiča ne dam vere.«

»Za starega?«

»Hem! Sin ga bode pregovoril.«

»E, z nemškutarji pa vender-le ne potegne. Saj je bil vselej na narodni strani.«

»Kakor bo! Tako sem slišal, da mu je graščak zapretil, da mu zapre tisto pot, po kateri hodijo njegovi delavci v Rožičevo prodajalnico, da bode prepovedal delavcem kupovati pri njem in Bog vé, kaj še vse.«

»Kaj mu mi ne damo nič izkupiti?«

»Tako sem slišal.«

»Bodem jaz govoril z njim.«

»Treba je tudi vedeti, gospod župnik, ako ne volita oba Rožiča v I. razredu. Zapisan je tudi Joško v volilnem imeniku.«

»In če še glavar dá pooblastilo — zgubljeni smo,« pravi župnik.

»No pa Joško se šteje za hudega Mladostenca, menda se ne bode zvezal z nemškutarskim graščakom?«

»Nič novega. Jošku ne verjamem nič. Komur manjka verskega prepričanja, tak je zmožen vsega: omahljivec je: napuh in denar mu je rodoljubje.«

»No, bomo kmalu videli. Danes se bo pri Rožiči že kaj skuhalo.«

Srp vstane in župnik mu še zatrdi pri odhodu:

»Le vse dobro vravnajte. Tudi jaz hočem govoriti z Rožičem. Če smo omahljivi, smo pokopani. Vsi za enega, eden za vse!«

»Bog vas obvaruj!«

»Srečno!« odgovori župnik in poseže po knjigo, da opravi svoje molitve.

V.

Joško in učitelj sta sedela še do jutra pri mizi. Govorila sta še mnogo, kar pa je ostalo skrivnost.

Nekaj dni pozneje povabil jih je graščak več na večerjo. Graščak Hohnwetter je imel svoje posestvo precej nad Zdehanjo vasjó. Ljudje so mu rekli »Goni-veter«. Imel je precej kmetije, opekarno in 3 žage. Tako je seveda precej ljudij imelo zaslužka pri njem. Priljubljen pa ni bil pri ljudeh. Bil je renegat. Oče njegov je bil še poštene slovenske korenine. Spravil je precej bogastva na kup in podjeten je bil. Bil je tudi načelnik cestnega odbora. Slovenski je znal dobro, a govoril ni rad. Žena mu je bila trda Nemka. V cerkev ni hodil. Tudi družina ni imela posebno lepega vzgleda v njegovi hiši. Precej časa se že ni vdeleževal javnega življenja — odkar je národna stranka zadobila večino v občinskem odboru. Govorili so pa ljudje o njem marsikaj, bodisi o bogastvu, bodisi o življenji njegovem. Toda to ne spada v našo povest. Taka večerja pri graščaku Hohnwetteru je bila nekaj nenavadnega. Zato se je marsikdo čudil temu povabilu in ugibalo se je marsikaj. Povabljeni so tudi vedeli, da je to politična večerja.

Pri večerji so bili: vpokojeni davkar Zubelj, ki je živel v pokoji v Zdehanji vasi, oba Rožiča, stari in mladi, učitelj in — okrajni glavar.

Tudi to je ostalo skrivnost, kar so govorili ti gospodje tistega večera. Le to vemo, da je staremu Rožiču jako ugajalo to povabilo. Kaj ga je že vse doletelo, odkar je Joško postal tak možak.

Župnik in župan sta zvedela za to večerjo, in ko je župnik, gredoč iz sprehoda, postal pred Rožičevo pro-

dajalno, zapazili so ljudje precej. Stopil je v hišo in šla sta s starim Rožičem v zgornjico. Nista dolgo govorila.

»Vi ste naši, gospod Rožič, ali ne?«

»Veste, gospod župnik! jaz sem že prestar. Izročil sem vse to Jošku. Tudi se ne dam več voliti v občinski odbor.«

»Pa k volitvi pridete vendar-le?«

»Ne vem. Saj opravite brez mene.«

»Ni tako. In če ravno za vaš glas propademo?«

»Ne bodete ne. Saj je Joško tudi v I. razredu.«

»Silil vas ne bom«, odgovori župnik nekako potrtno in odide.

Rožič pa se je potuhneno smejal za župnikom. Takoj sta bila skupaj z Joškom.

»Pa smo ga za enkrat!« ciknil je Joško.

Starec je segel v roko pri graščakovi večerji glavarju in graščaku, da ne pojde k volitvam. Več ga niso mogli pregovoriti.

»Meni dasta zaslužiti obe stranki, ne morem in ne morem«, ponavljal je.

Nasprotna stranka pa se je vendar-le veselila tega uspeha.

Stari župan je sklical drugo nedeljo popoldne shod v svoji hiši. Prišlo je obilo mož. Tudi gospod župnik pride in govori tako-le:

»Možje! Hudi časi se nam bližajo. Sovražnik je zasejal ljuliko mej pšenico. Dozdaj je bil mir v naši soseski, odslej ga ni več in ga ne bode še tako hitro, kakor se kaže. Pilat in Herodež sta se sprijaznila. Zato poslušajte me!

Več kakor 20 let sem že pri vas. Vedno sem želel koristiti vaši soteski. Tudi v občinskem odboru ste me imeli priliko dostikrat slišati. Ali sem kedaj kaj takega nasvetoval, kar je bilo vam v škodo? Ali nisem vedno gledal, da že itak siromašni kmet ne bi bil preveč obložen z raznimi davki? Ali ste doslej še kdaj plačevali občinske doklade? In odslej jih bode, kakor se kaže. Ali sem vas kedaj pritiskal pri popravah za cerkev ali pri farovžu? Ali koga kaj boli, kar je donesel za novo šolo? Vse se je zgodilo polagoma, da nihče ni občutil preveč. Da pa se je to zgodilo, zahvaliti se imate modremu in skušenemu vašemu županu, kateri je na zadovoljnost vseh županil tudi že 15 let. Ako bi tako ne bilo, ne bili bi ga volili. Jela pa je pihati tam iz trga druga sapa, ki ni naše krvi, ki ni narodna, sapa nemškutarska. Da smo mi tudi za napredek, priča nam nova šola, katero smo zgradili z mnogim trudom in tako preskrbeli vašim otrokom, da se kaj naučé, kar je tako potrebno. Ali nisva bila midva s Srpom prva, ki sva jela gojiti sadjarstvo v naši vasi? Sad tega truda že uživata več let. Ali nisva midva s pomočjo starega občinskega odbora pripravila v vas marsikako napredno novost pri kmetijstvu? Koliko semen imate, ki jih poprej niste imeli? Koliko strojev imate na razpolaganje, katerih poprej niste niti po imenu poznali, kakor vejalnik, trijer, slamoreznico i. t. d.! Ali se še spominjate, koliko težav je bilo pri kopanji vodnjaka, kateri je soseski tolika dobrota in katerega je hudobna, nevoščljiva roka pokvarila, da ga še zdaj nismo do cela izčistili? Kdo je torej tisti, ki je prijatelj vaše soseske: ali tisti, ki zida, ali tisti, ki podira?

Župnik je prenehal. Dovolj bodi, da rečemo, da je župnik tako navdušil možake in jim ob enem izprašal vest, da so bili kar vsi zamaknjeni in tak »živio« se je glasil po dokončanem govoru, da so ga slišali v Rožičevo gostilno. Ob enem pa so stiskali pesti in slabo bi se bilo godilo Jošku, da je bil takrat v Srpovi prostorni hiši. — »Ej, gospod so le gospod, reci kdo kar hoče«, dejal je mlad mož, ki je danes teden še pri Rožiču »živio« klical.

»Neveden človek se res da hitro premotiti,« odgovarja mu drugi, ki je poprej že tudi omahoval, na katero stran bi potegnil?

»Saj še nista vedela, kaj imamo,« reče prileten možiček, pridruživši se jima. Danes sta pa zvedela.

* * *

Drugi teden so bile volitve. Mladi Rožič je letal cel teden po hišah in graščakov pisar je vsak dan pritiskal na delavce ter zabavljajl črez župnika in starega župana.

Narodna stranka ni kaj agitirala.

»Pustimo reveže v III. razredu,« rekel je župnik Srpu, »naj naredo po svoji pameti in vesti. Reveži so dvakrat! Odvisni so, zaslužek lahko izgube in kdo jim bode preskrbel vsekdanjega kruha? Počakajmo boljšega časa. Da le v I. in II. razredu zmagamo — večina je potem tako naša.«

»Ali I. razred? Kaj je rekel Rožič?«

»Še enkrat grem do njega.«

Volitve so se izvršile. V III. razredu je z nekaj glasovi večine zmagala nemškutarska stranka. V II. raz-

redu so bili odborniki enoglasno izvoljeni od narodne stranke in v I. razredu pokopal je narodno stranko odlični rodoljub Joško Rožič in njegov oče, kateri je ostal doma. Za en glas večine so zmagali.

»Ta omahljivec, ta izdajica Rožič nas je pokopal,« jezil se je Srp proti župniku drugega dné.

Bilo je mnogo pijače tiste dni in nekateri možje so bili kar zdivjani.

Ko pa se je polegel volilni boj, tedaj je marsikdo obžaloval svoj korak. Spoznavali so vedno bolj, da so bili zaslepljeni.

»Toda, kar je, je!« rekel je župnik. »Počakajmo boljših časov.«

Še bolj so se začudili čez osem dni, slišavši, da je za župana izvoljen z večino glasov graščak Hohnwetter.

»Zdaj pa veste, kaj je naša hiša?« rekala je bahato Rožička svoji sosedu Srpici.

»Le počakajte, soseda! vsaka pesem je le nekaj časa lepa,« dejal je Kranjec, ki je Francoza zibal.

In obrnivši se odide.

Še precej časa je bilo govorjeno o teh volitvah, dokler naenkrat drug glas ne počí po vasi.

VI.

Bilo je leta 1878. Vladarski shod v Berolinu je uredil balkanske državne razmere in poveril je Bosno in Hercegovino našemu cesarju. Turški sultan je priznal ta sklep, turški prebivalci pa so se mu ustavljali, in poveljnika Filipović in Jovanović sta prestopila 29. julija l. 1878 bosensko in hercegovinsko mejo. Tedaj so bili tudi slo-

venski fantje poklicani na vojsko in ta glas je prišel naenkrat tudi v Zdehanjo vas.

Joško Rožič, ki je bil odbornik in občinski tajnik pri novem županstvu, je razlagal in bral pivcem o tem dogodku. A mislil si pa vendar ni, da utegne biti vojska, in kar naenkrat je prišlo povelje, da morajo odsluženi vojaki v Ljubljano in od tod dalje — v Bosno in Hercegovino zoper Turka. Dasi je Joško moško pripovedoval, kako je treba imeti srce za domovino in dati za-njo življenje, ako je treba, vendar se ni menda nihče toliko zbal te novice, kakor on. Poskusil je marsikaj — a ni se dalo mazati niti z jezikom niti z denarjem.

Tudi on je moral popustiti ženo, otroka, stariše in sestre, popustiti gospodarstvo, popustiti tudi njemu tolikanj priljubljeno občinsko tajništvo in obleči vojaško suknjo. Tudi zato ga ni veselila ta sprememba, ker je bil pri vojakihi večkrat kaznovan in je došel le do »kaprola«. Toda nič se ni dalo obotavljati: drugi dan zjutraj je že bil v Ljubljani.

Tam pri Travniku so se naši fantje dobro spoprijeli s sovražnikom. Tudi Rožičev Joško je nesel svojo puško v prvi vrsti. Cel dan so že hodili lačni in žejni po razbeljenih tleh, solnce jim je pripekalo na težko obložene hrbte in zdaj naenkrat naleté na Turka. Nekaj časa so streljali na daleč. Toda vedno bližje so drug drugemu. Naposled se spopadejo s sabljami in bajoneti. Dim se je še valil nad glavami.

Joško je šel za drugimi, toda vedno je pazil, kako bi si poiskal varnejšega zavetja. Ravno za nekim grmom stoji. Marsikdo je že krvavel na tleh. Joško hoče stopiti

korak nazaj v drugo vrsto: zdelo se mu je varnejše in v ognji ni tako natančne komande.

V tistem trenutku pa, ko se obrne Joško na pol okrog, da bi se umaknil še bolj za grm, zakadi se vojak za njim z nasajenim bajonetom proti Turku, ki je zavihtel sabljo nad Joškom. Jošku je bila bojazljivost — sreča in nesreča. Turek ga ni zadel s sabljo damaščenko, zadel ga pa je tovariš z bajonetom . . .

Joško omahne na tla.

»Omahljivec,« zadere se tovariš nad njim in pobere njegovo puško z nataknenim bajonetom ter sune proti Turku, kateri je odskočil prvič. Drugič pa mu je zabodel bajonet v stegno. Jošku se je tovarišev bajonet zasadil v rebra in pogledal iz-za pleč. S tako močjo se je zagnal tovariš. Zato pa je hitro segel po Joškovi puški. Drugače bi bil izgubljen.

Joško je ležal v nezavesti. Omahljivost njegova ga je pokopala. In zadal mu je smrtno rano avstrijski vojak, ne Turek, njegov tovariš taistega polka, taiste kompanije. Izdajicam se tako godi. Seveda ni storil tovariš tega nalašč. Joško je bil sam kriv svoje nesreče.

Dolgo časa je še ležal na tleh. Naposled pridejo sanitejci z vozom, obvežejo ga in položé na voz. Zdaj se je nekoliko zavedel. Kmalu pa je postal zopet nezaveden.

Na večer so pripeljali ranjence v neko kolibo. Tam se je Joško zopet zavedel in izpil nekoliko kapljic žganja. Zdaj še-le je spoznal, kaj se je z njim zgodilo. Vest mu je očitala, da je nezvestnik, omahljivec, izdajica. Kaj bode, ako izvedo to? Kaj sem storil? In skoro si je želel umreti. Toda sodba božja mu je stopila pred oči. Spomnil

se je vseh hudobij, ki jih je že storil, in vest ga je silno pekla. Nič manj ga ni pekla in skelela zevajoča rana, nad katero je vojaški zdravnik zmajeval z glavo.

V takem stanu zopet postane nezaveden.

Drugi dan so odpeljali ranjence dalje in tretji dan je ležal Joško v tržaški bolnici.

Prosil je vojaškega duhovnika. Neizrečeno ga je bil vesel. Še je imel toliko moči, da je pisal na župnika v Zdehanji vasi lastnoročno pismo.

Častiti gospod župnik!

Kar sem zagrešil v svojem življenju, to sem že povedal vojaškemu duhovniku. Bog mi bodi milostiv! Dolžnost pa je moja, da Vas prosim za odpuščanje. Jaz sem zastrupil Vašega psa, ko sem šel v vojake, jaz sem zakrivil, da so Srpu namazali hišo, jaz sem pokvaril vaški vodnjak, jaz sem zakrivil vse britke ure, katere sta imela Vi in bivši župan Srp. Zdaj spoznam — a žalibog prepozno. Smrtna ura se mi bliža. Popravite Vi za menoj, kar jaz ne morem. Prosim Vas!

Vaš

Joško Rožič.

VII.

Srp je še ostal v občinskem odboru, ker so ga volili v II. razredu.

Nekega dné se oglasi po občinski seji pri gospodu župniku.

«Gospod župnik, tudi Vi ne bodete več predsednik krajnega šolskega sveta. Danes smo imeli volitev treh novih udov krajnega šolskega sveta. Vsi so nasprotne stranke.»

»Nič ne dene! Pustiva to! Berite to-le pismo!«
 Srp bere Joškovo pismo na župnika.
 »Hvala Bogu! Pravica in resnica mora priti na dan.«
 »Bog je posegel vmes.«
 Bliskoma se je raznesla novica po vasi.

* * *

Od tistega časa se je precej predrugačilo v Zdehanji vasi. Graščaku Hohnwetttru so napovedali konkurz. Stari Rožič je odklonil izvolitev predsedništva v krajni šolski svet in izvoljen je bil zopet gospod župnik. Izvedel je kmalu smrt svojega Joška.

Tudi županska volitev se je vršila vnovič, ker se je graščak moral odpovedati. Srp je bil spet oče župan.

* * *

Tisti vojak, ki je ranil Joška, odlikovan je bil s srebrno svetinjo in postal je narednik. Ostal je tudi po končani vojski pri vojakihi.

Nekega dné je imel »šolo« z vojaki novinci. Povelje je bilo za tisti dan, da jim govori o veri. In ko je po svoje razložil, kako potrebna je človeku vera in posebe še vojaku, tedaj jim je povedal tudi zgodbo iz svojega življenja, zgodbo o vojaku Jošku Rožiči. Strmé so poslušali vojaki izkušenega narednika, ta pa je sklenil svoje predavanje tako-le: »Kdor ni zvest svoji sveti veri, ta tudi ni zvest svoji domovini, ta tudi ni zvest svojemu — cesarju.«

Bil je Smolečev iz Zdehanje vasi ta narednik.

KAZALO.

I. Gospod Jožef	1
II. Ljubite sovražnike!	36
III. Iz življenja nadvojvode Ladislava	42
IV. V zametih	45
V. Blaž Medved	51
VI. V božični noči (Igrokaz v treh dejanjih.)	61
VII. Miklavžev dar	102
VIII. Božični večer v ječi	107
IX. Omahljivec	114

